

**PUHEESSA POLIITTISESTI
PUOLUEETON POHJOISMAA**

**Arvoista Presidentti Urho Kekkosen
puolueettomuuspolitiikan tavoitteina**

Pasi Tuominen
Valtio-opin pro gradu

Helmikuu 2001

Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto

PUHEESSA POLIITTISESTI PUOLUEETON POHJOISMAA

Arvoista Presidentti Urho Kekkosen puolueettomuuspolitiikan tavoitteina

Pasi Tuominen, valtio-oppi, helmikuu 2001, Jyväskylän yliopisto, 112 sivua + 3 liitettä

TIIVISTELMÄ

Tämän työn tarkoituksena on ollut tutkia presidentti Urho Kekkosen puhetta Suomen hänen kaudellaan harjoittamasta puolueettomuuspolitiikasta. Puolueettomuutta on tarkasteltu neutraalin olemuksen sijaan tavoitteellisena toimintana, turvallisuuspolitiikan keinona saavuttaa päämääriä. Päämääriä on käsitelty arvoina eli toivottavina asiantiloina. Puheet on jaettu yleisöjen mukaan neljään ryhmään: puheisiin suomalaisille, Neuvostoliitolle, läntisille suurvalloille sekä näiden ulkopuolisille muille yleisöille. Keskeiset lähde- ja lähteteokset olivat Kekkosen julkaistut puhekokoelmat sekä Ulkoministeriön *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja* –julkaisut. Metoditeos oli Chaim Perelmanin *Retoriikan valtakunta*. Tarkastelun perusteella kävi selväksi, että rauha ja sille alistettavat käsitteet kuten turvallisuus ja levollisuus olivat Kekkosen puolueettomuuspolitiikan tärkeimmät tavoitearvot. Tätä arvoryhmää seuraavat yhteisyys- ja subjektiarvoihin lukeutuvat tavoitteet. Yhteisyyttä ja subjektiutta korostavien arvojen tärkeys vaihteli yleisöjen mukaan. Yhteisyys oli tärkeämpää Neuvostoliitolle puhuttaessa, kun taas subjektiarvo oli huomattavammin painotettu suomalaisille ja länsiyleisöille. Arvot jakautuivat tasaisimmin 'muiden' ryhmässä. Ajallisessa tarkastelussa Kekkosen puolueettomuusretoriikka on jaettu viiteen aikakauteen. Selvisi, että Kekkosen puolueettomuuspuhe alkoi olla argumentatiivisesti mielenkiintoisempaa 1950-luvun lopussa. Edelleen 1960-luvun alkupuolella retorinen mielenkiintoisuus kasvoi. Vuodesta 1970 lähtien, jolloin puolueettomuuden käsite oli palannut Suomen ja NL:n väliseen kommunikointiin vajaan vuoden poissaolon jälkeen, puolueettomuuspuheen argumentatiivisuus alkoi kärsiä sen muuttuessa vakiintumisensa myötä aiempaa toteavammaksi. Lopuksi Kekkosen puolueettomuusretoriikkaa on tarkasteltu laajemmassa poliittisessä asiayhteydessään. Sitä on pohdittu näkökulmasta, jossa puolueettomuuteen pohjautuva turvallisuuspolitiikka nähdään maan yhteiskunnallisten arvojen toteuttajana. Näin Kekkosen puolueettomuusretoriikka on liitetty prosessiin, jossa edetään yhteiskunnallisista tarpeista poliittiseen toimintaan.

Avainsanat: ulko- ja turvallisuuspolitiikka, puolueettomuus, arvot, Urho Kekkonen, retoriikka

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	1
1. LUKU: METODI JA KÄSITTEET	5
1.1. Arvot ja politiikka.....	7
1.2. Realismi, idealismi ja keskinäinen riippuvuus.....	9
1.3. Retoriikka ja politiikka	12
1.4. Perustelua	15
1.5. Aineistosta	16
1.6. Puolueettomuuden käsite ja Suomi	17
1.7. Turvallisuuspolitiikka.....	19
2. LUKU: SUOMEN PUOLUEETTOMUUS	21
2.1. Suomen puolueettomuuden kronologia.....	22
2.2. Paasikiven linja – voimapolitiikkaa kylmässä sodassa.....	23
2.3. Urho Kekkosesta tasavallan presidenttinä.....	26
2.4. Suomen ja Neuvostoliiton välisiä kriisejä	28
2.5. Puolueettomuus turvallisuuspolitiikan keinona.....	30
2.6. Eräitä näkemyksiä Suomen puolueettomuudesta	33
3. LUKU: PRESIDENTTI URHO KEKKOSEN PUOLUEETTOMUUSRETORIIKASTA.....	37
3.1. Länsipuheista.....	39
3.1.1. Avaus länteen	41
3.1.2. ‘Rauhantavoittelu’	43
3.1.3. Yhteenveto.....	46
3.2. Puolueettomuuspolitiikasta Neuvostoliitolle.....	47
3.2.1. ‘Puolueettomuuspolitiikkamme’	50
3.2.2. ‘Hyvien naapurisuhteiden tuloksia’	53
3.2.3. ‘Suomen suhtautuminen monenkeskisten ydinvoimien luomiseen’	54
3.2.4. Yhteenveto.....	57
3.3. Yleisönä Suomen kansa.....	58
3.3.1. Pyjamantaskupuhe	62
3.3.2. ‘Suomen ulkopoliittika ja puolustusvoimat’	63

3.3.3. ‘Loiskiehunta’	66
3.3.4. ‘Suomen tie jännitysten maailmassa’	69
3.3.5. Yhteenveto.....	70
3.4. Muut yleisöt.....	71
3.4.1. Puheet kansainvälisissä organisaatioissa.....	72
3.4.2. Puheet yksittäisille valtioille.....	74
3.5. Yleisöt asetettuna rinnakkain	77
3.5.1. Rauha – melkein yleispätevä arvo	79
3.5.2. Yhteisyys, subjektius ja vastuu.....	82
3.5.3. Yhteisyys ja subjektius – idealismi ja realismi.....	83
3.5.4. Arvohierarkiasta	85
3.5.5. Puheen vertailu ajan ja kriisien mukaan.....	87
4. LUKU: ARVOT JA TURVALLISUUSPOLIITTINEN PROSESSI	98
4.1. Turvallisuuspoliittisen toiminnan perusteet.....	99
4.2. Toteutus ja takaisinkytkentä.....	103
PÄÄTÄNTÖ	107
LÄHDELUETTELO.....	111

LIITE 1: Suomen puolueettomuuspolitiikan vaiheita

LIITE 2: Urho Kekkosen puolueettomuusretoriikka ja turvallisuuspoliittinen prosessi

LIITE 3: Kirje Martti Ahtisaarelta

JOHDANTO

Tämän työn tarkoituksena on tutkia vuosina 1956 - 1981 presidenttinä toimineen Urho Kaleva Kekkonen tapaa puhua Suomen silloisen turvallisuuspolitiikan kulmakivistä, puolueettomuuspolitiikasta. Erityisesti on kiinnostuksen kohteena, mitkä päämääriksi ymmärrettävät arvot olivat keskeisiä Kekkonen puhuessa puolueettomuuspolitiikan tavoitteista eri yleisöille. Tärkeimmät yleisöt ovat Suomen kansa, Neuvostoliitto sekä läntiset suurvallat. Eri yleisöille pidettyjen puheiden vertailun jälkeen on ilmeistä, että Kekkonen puhetyyli vaihteli näiden yleisöjen mukaan.

Tarkempaa erittelyä alustaakseni pohdin mikä oli Kekkonen puolueettomuuspuheen perusviesti, miten puolueettomuuspuhe vaihteli eri yleisöjen mukaan ja millaisia olivat maailmanpoliittisten tapahtumien (erityisesti Suomen-Neuvostoliiton suhteiden) vaikutukset puolueettomuuspuheeseen.

Seuraavassa, työni perusolettamuksia käsitellessäni, puhun yksinkertaisuuden takia tutkimuskohteestani 'puolueettomuutena', vaikka tässä puhtaassa muodossa se harvemmin Kekkonen puheissa esiintyi. Tavallisimmin puhuttiin puolueettomuuspolitiikasta, -pyrkimyksestä tai -asemasta. Niiden merkityksellisyyttä erittelen toisaalla.

Kekkonen puolueettomuuspuhetta tutkiessani perusolettamus on, että puolueettomuus oli erityisesti turvallisuuspolitiikan *keino*, jolla pyrittiin saavuttamaan tavoitteita kuten rauha, Suomen itsenäisyyden säilyttäminen, kansainvälisen aseman kehittäminen tai kansallisten elinetsujen turvaaminen. Se ei ollut itsetarkoituksellinen tavoite, vaan väline päämäärien voittamiseksi.

Toisaalta väitän, että Suomen puolueettomuuden *sisältö* pysyi perusteiltaan samana koko Kekkonen presidenttikauden ajan. Puolueettomuus perustui YYA-sopimuksen johdannon lauseeseen, joka tarjosi Suomelle mahdollisuuden pysytellä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella. Lisäksi vuodesta 1961 lähtien puolueettomuuden perusteluun käytettiin melko johdonmukaisesti länsivaltojen antamia tunnustuksia sekä Suomen kansan osoittamaa luottamusta.

Siinä missä oletan puolueettomuuden sisällön pysyneen huomattavan samanlaisena, eroja löytyy puheen muista piirteistä. Tärkeätä on luonnollisesti se, milloin puolueettomuudesta *ei*

puhuttu; millaiset puhetilanteet estivät puolueettomuuden mainitsemisen. Tärkeä on myös *YYA-sopimuksen asema* puolueettomuuden yhteydessä. Mainittiinko sitä ensinkään, ja jos mainittiin, miten tärkeäksi se kuvattiin. Esimerkiksi vuodesta 1970 eteenpäin YYA sai selvemmän aseman puolueettomuuden edellytyksenä.

Lisäksi merkityksellinen on puolueettomuuden *olemus*; puhuttiinko puolueettomuudesta ikään kuin faktana vai toisaalta politiikkana, pyrkimyksenä tai käytäntönä. Toisin sanoen on mielenkiintoista, antoiko Kekkonen ymmärtää puolueettomuuden olevan Suomen tosiasiallisen aseman vai korostiko hän enemmän sen tehtävää keinona. Jälkimmäistä olettamusta tukee erityisesti se, että useimmiten Kekkonen puhui *puolueettomuuspolitiikasta*, joka tietysti on aivan eri asia kuin se, että Suomi *on puolueeton*. Puolueettomuuspolitiikka on toiminnan linja, jolla pyritään määriteltyihin tavoitteisiin, kun taas puolueettomuus viittaa asemaan, johon on tavalla tai toisella päädytty. Tässä mielessä *Suomi on puolueeton maa* –tyyppinen ilmaisu on huomattavasti vahvempi väite kuin yleisempi ilmaisutyyppi *Suomi harjoittaa puolueetonta ulkopoliitiikkaa*.

Tärkeimpänä kysymyksenä työni kannalta on *arvojen välitön liittäminen puolueettomuuteen tavoitteina*. Eri yleisöille suunnatuissa puheissa ilmenee eroja siinä, miten suoraan Kekkonen liitti erilaisia ‘tavoitearvoja’ (rauha näistä tärkeimpänä) puolueettomuuden käsitteeseen. Esimerkiksi länsimaille pitämissään puheissa Kekkonen yhdisti puolueettomuuden usein melko suoraan turvallisuuspoliittisiin tavoitteisiin. Toisaalta monesti kotimaiselle yleisölle puhuessaan puolueettomuus yhtäältä todettiin Suomen linjaksi ja selkeästi toisaalla puhuttiin ulkopoliitiikan tavoitteista ne hyvinkin tarkasti luetellen. Uskon, että kuulijan kannalta suora ja epäsuora liittäminen tuottavat erilaisia tulkintoja puheesta.

Arvojen merkitys politiikan tutkimuksessa lukeutuu tämän työn kiinnostuksen kohteisiin. Idealistisen ja realistisen kansainvälisen politiikan ajattelun erot ovat myös erittäin mielenkiintoisia, kun tutkitaan puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavan maan päämiehen ulkopoliittisia puheita kylmän sodan aikana. Kylmän sodan konteksti perustui realismiin, mutta Kekkonen puheissa oli runsaasti idealistisia piirteitä. Realismin ja idealismin rajankäyntiin kuuluu olennaisena osana myös käsitykset positiivisesta ja negatiivisesta rauhasta, joiden pohjalta Kekkonen puheita voidaan myös tarkastella. Realismin ja idealismin välimaastoon sijoittuvalle *interdependence* –käsitteelle on vaikea löytää tyydyttävää suomenkielistä vastinetta, mutta ilmiön peruseriaate kansainvälisessä politiikassa on kaikkien maiden riippuvuus toisten toiminnasta – yhden toimijan teko johtaa vastatekoihin muilta toimijoilta. Tästä käytetään

usein termiä *keskinäinen riippuvuus*. On perin selvää, että Kekkonen pyrki tähdentämään Suomen asemaa itsenäisenä/riippumattomana (independent), puolustautuen 'suomettajia' vastaan. Suomettajat olivat valmiit pyyhkimään pois etuliitteen *in* termistä *independence*, kun puheenaiheena oli Suomi ja erityisesti sen suhde itänaapuri Neuvostoliittoon. Yhteisriippuvuuden periaatteenkin Kekkonen ymmärsi, käsitellen sitä puheessaan 'Suomen tie jännitysten maailmassa.'¹ Interdependence relativoi independenceä – mikään maa ei voi olla täysin riippumaton muista, mikäli se harjoittaa vähänkin avointa ulkopoliittikkaa.

Kekkonen presidenttikausi oli poikkeuksellisen pitkä, mutta tutkimukseni rajaaminen vain yhteen käsitteeseen liittyviin puheisiin estää tutkimuskohteen liiallisen leviämisen. Tämä johtuu siitä, että Kekkonen puolueettomuutta koskevat puheet noudattivat johdonmukaista linjaa; puolueettomuuskäsitteen sisältö ei merkittävästi muuttunut.

Koska työni aiheena on Kekkonen puolueettomuusretoriikka, on aiheellista jättää tutkimuksen ulkopuolelle esimerkiksi arviot puheiden sisällön ja 'todellisuuden' suhteesta. Suomen puolueettomuuspolitiikkahan sai ymmärtämyksen ja arvostuksen lisäksi osakseen myös runsaasti kritiikkiä. Toisin sanoen kiinnostus on kielessä puolueettomuuspolitiikan osana, ei niinkään siinä, pitivätkö eri tahot Suomen puolueettomuutta realiteettina. Vaikka ns. suomettumista tässä tutkimuksessa tulenkin käsittelemään, ei kuitenkaan ole järkevää esimerkiksi arvioida, kuinka puolueeton Suomi 'todellisuudessa' oli.

Esimerkiksi Jukka Tarkka on Suomen ja Neuvostoliiton suhdetta YYA-sopimuksen valossa tarkastellen esittänyt, että

sotatilanteessa se (Neuvostoliitto) käsittelee Suomea kuin Varsovan liiton jäsentä. Rauhan oloissa suomalaiset saivat puhua puolueettomuudesta, koska sen salliminen oli käytännöllinen tapa pitää heidät aloillaan ja hyvällä mielellä. Periaatteessa Neuvostoliitto piti Suomea liittolaisenaan.²

Tämänkaltaiset arviot eivät siis ole tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia. Ensinnäkin, todellisuusdimensio ei retoriikan tutkimuksessa ole relevantti. Tärkeintä on se tapa, jolla puhuja pyrkii vaikuttamaan yleisöönsä, ei se, onko kyseinen asia 'totta' vai ei. Myöskään Suomen kylmän sodan aikaista puolueettomuutta koskevaan 'eipäs-juupas –väittelyyn' ei ole hedelmällistä osallistua.

Urho Kekkonen on presidenttikautensa ja etenkin kuolemansa jälkeen ollut usein julkisen keskustelun aiheena ja hänen henkilönsä on herättänyt ristiriitaisiakin tunteita. Kekkonen

¹ U.Kekkonen, *Suomen Turvallisuuspolitiikka* (Helsinki, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 1980) s. 69 – 80

² J.Tarkka, *Kekkonen ajan uusi kuva* (Luento Kaukametsän opistossa, 17.2.1997)

taustaa on toki hieman valaistava, mutta hänen henkilöönsä tai hallitsemistapaansa ei ole aiheellista tarkemmin puuttua.

Pro graduni pääluvuissa tulen käsittelemään tutkimuksen metodologiaa, puolueettomuuden käsitettä ja Suomen puolueettomuuspolitiikan harjoittamista sekä luonnollisesti itse pääaihetta – Kekkonen puolueettomuusretoriikkaa. Lopuksi tulen liittämään aiheeni politiikan tutkimuksen laajempaan yhteyteen tarkoitukseni pohtia sen merkitystä ja sijoittumista tieteenalan kontekstissa.

1. LUKU

METODI JA KÄSITTEET

Pääasiallisena metoditeoksena tulen käyttämään Chaïm Perelmanin *Retoriikan valtakuntaa* (1977, suomenkielinen versio 1996). Teos antaa hyvän lähtökohdan puheiden argumentaatiarakenteen ja käsitteistön tutkimiseen.

Perelmanin mukaan ‘heti kun viestintä pyrkii vaikuttamaan yhteen tai useampaan henkilöön, suuntaamaan ajattelua, herättämään tai tyyntyttämään tunteita tai ohjaamaan toimintaa, se sijoittuu retoriikan alueelle.’¹ Näin onkin selvää, että perelmanilainen retoriikka-analyysi soveltuu hyvin aiheeni tarkasteluun, koska Kekkonen puheissa oli paljolti kyse juuri tällaisesta toiminnasta. Perelmanilaisessa ‘uudessa retoriikassa’ tutkitaan kielen keinoja, joilla pyritään perustellusti vaikuttamaan yleisöön. Ei siis ole kyse - niinkuin usein retoriikan yhteydessä saatetaan luulla - kielellisestä kikkailusta, jossa kaunopuheisuus alistaa jaettavien merkitysten tärkeyden.

Retoriikka on suostuttelevaa puhetta. Kun puhuja tahtoo viestillään vakuuttaa yleisönsä, hän astuu ‘retoriikan valtakuntaan.’ Puhujan on perusteltava eli argumentoitava sanomansa niin, että yleisö hyväksyy esitettävän asian perusteet. Jos puhuja saavuttaa hyväksynnän, on todennäköistä, että yleisö hyväksyy myös viestityt johtopäätökset, eli varsinaisen asian. Näin syntyy sidos perusteluiden ja johtopäätösten välille.

Puolueettomuuspolitiikan mieltäminen keinoksi saavuttaa päämääriä liittyy perelmanilaisen retoriikan näkökulmasta todellisuuden rakenteeseen nojautuviin argumentteihin ja erityisesti peräkkäisyysiteisiin.² Niissä on kyse saman tason ilmiöistä ja näin voidaan tutkia esimerkiksi syiden ja seurauksien suhdetta. Vaikka politiikassa ei voidakaan ajatella puhtaita syy-seuraus-suhteita, kausaaliketjujen arviointi³ tarjoaa näkemystä poliittisten ilmiöiden tarkasteluun. Poliitikassa tulee ajatella luonnontieteistä poiketen toiminnan tahallisuutta, jolloin syyn ja seurauksen suhteesta siirrytään tutkimaan keinoja päämäärien saavuttamiseksi. Keinot ovat tärkeitä ainoastaan suhteessa niiden päämääriin. Ilman itsenäiseksi miellettyjä päämääriä⁴ ei keinoillakaan ole arvoa. Siten mitä mittavimmat ovat tavoitteet, sitä enemmän keinolta vaaditaan.

¹ C.Perelman, *Retoriikan valtakunta* (Helsinki, Vastapaino, 1996) s. 181

² Perelman, *Valtakunta*, s. 93

³ *Ibid*, s. 97

⁴ *Ibid*, s. 98

Puhujan on valittava yleisöä yhdistäviä tekijöitä tekstiinsä saadakseen yleisön vakuuttuneeksi sanomastaan. Yleisöä yhdistävät tekijät voivat perustua todellisuuteen tai suotavuuteen. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat tosiasiat, totuudet ja otaksumat, jälkimmäiseen arvot, hierarkiat ja päättelysäännöt. Arvot ja hierarkiat perustuvat taasen mieltymyksiin siinä missä päättelysäännöt suotavuuteen.¹ Työni kannalta arvot ovat kiinnostuksen kohteina. Tarkastelen puolueettomuuspolitiikan tavoitteita, itsenäisiksi miellettyjä päämääriä, nimenomaan arvoina.

Louis Lavallen mukaan arvoista voidaan puhua aina, kun asioiden yhdenvertaisuus tai tasa-arvo muuttuu, yksi on asetettavissa toisen edelle tai yläpuolelle, tai jokin asia nähdään paremmaksi tai ensisijaiseksi toiseen verrattuna. Nämä tarkastelut liittyvät hierarkioihin.² Arvoja voidaan kuitenkin tutkia ilman vertailuakin: arvot ilmenevät suopeana tai torjuvana asenteena asioihin. 'Todellisuus' on sinänsä monitulkintainen käsite ja arvojen arvostelu sekoittuu usein tosiasioiden kanssa.³ Sosiologisesta näkökulmasta (Allardt & Littunen) arvot, asenteet ja mielipiteet liittyvät samoihin asioihin mutta eri näkökulmista. Tällöin arvot ovat (yksilön) käsityksiä toivottavista asiantiloista yhteiskunnassa.⁴ Arvot, kuten mielipiteetkin, ovat havainnoitavissa käytöksessä, kun asenteet taas ovat ennemminkin tutkijoiden teoretisointia käyttäytymisestä. Lisäksi arvojen voidaan olettaa olevan jähmeämpiä muuttumaan kuin mielipiteiden ja asenteiden.⁵

Arvo on yleispätevä, jos sillä on universaaliyleisön hyväksyntä. Tosin arvo voi olla yleispätevä vain jos sitä ei tarkemmin määritellä. Täsmennykset johtavat väkisin erimielisyyksiin ja erityisryhmien vastakkainasetteluun. Eugene Dupréel onkin nähnyt yleispätevät arvot vain suostuttelukeinoiksi, joita voidaan käyttää aina uudelleen, kunhan niiden merkitys ei ole aikaisemman käytön yhteydessä muuttunut. Yleispätevistä arvoista voidaan johtaa yksittäistapauksia, mikä taas luo pohjaa pienryhmäyksimielisyydelle.⁶

Retoriikassa tarvitaan sekä abstrakteja että konkreettisia arvoja.⁷ Ainutkertaiset arvot ovat konkreettisia. Ne voidaan käytännöllisesti tulkita vain yhdellä tavalla. Täten niitä myös pidetään erityisen tärkeinä ja niiden vaihdettavuus kyseenalaistetaan. Abstraktit arvot taas ovat ymmärrettävissä suhteessa konkreettisiin. Esimerkiksi epäoikeudenmukainen rauha (konk-

¹ Perelman, *Valtakunta*, s. 30

² *Ibid*, s. 33

³ *Idem*.

⁴ E. Berndtson, *Politiikka tieteenä* (Helsinki, VAPK-kustannus, 1992) s. 104

⁵ *Ibid*, s. 105

⁶ Perelman, *Valtakunta*, s. 34

⁷ *Idem*.

reettinen arvo) on tärkeämpi kuin oikeus (abstrakti arvo).¹ Yleisesti konkreettisia arvoja käytetään puhuttaessa konservatiivisille yhteisöille. Abstraktit arvot puolestaan tarjoavat lähtökohtia yhteiskuntakritiikille ja voivat palvella muutosta tai kumouksellisuutta.²

Suomalaisten arvoja ja politiikkaa tutkiessaan Pertti Suhonen on määritellyt, että ‘arvot ovat ihmisten ajattelussa ja yhteiskunnan kulttuurissa vallitsevia käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisistä päämääristä.’³ Arvoja on yhteiskunnan kaikkien tasojen toimijoilla, arvosubjekteilla.⁴ Turvallisuuspolitiikan tapauksessa yhteiskunta/kansakuntaorientoituneet arvot ovat mielenkiintoisimpia. Tärkeimmät arvot ovat perusarvoja, joita lisäksi tukevat välinearvot. Perusarvot ovat äärimmäisiä päämääriä sinällään, välinearvojen tehtävä on helpottaa niiden saavuttamista.

Arvoja voidaan tarkastella joko subjektin tai objektin ominaisuuksina. Subjektiiivisesti pohditaan, millaisia arvoja yksiköllä on – mitkä ovat tämän toimijan päämäärät. Objektiivisesti tarkastellaan, mikä ja millä perusteella on korkein arvo, sellainen, jonka edestä ollaan valmiita uhrautumaan. Tätäkään teoretisointia ei voi tietenkään arvioida poissulkevana, vaan on muistettava subjektiiivisten ja objektiivisten arvojen vuorovaikutus.⁵ Myös Claude Kluckhohn painottaa keinoja ja päämääriä: arvot ovat käsityksiä toivottavasta. Arvot ovat kulttuurin tuotteita, sillä ihmiset opivat ne oman tulkintansa kautta.⁶

Milton Rokeach on myös tutkinut arvoja mielenkiintoisesti. Hänen mukaansa arvot ovat päämääriä ja niihin liittyvää toimintatapojen valintaa. Hän erottaa jo mainitut päämäärä- ja välinearvot ja näin ollen myös käsittää niiden preferoinnin oleellisuuden. Arvot ovat Rokeachin mukaan pysyviä, mutta vain tiettyyn rajaan asti. Hän varaa niille myös muuttumisen mahdollisuuden. Preferensseihin liittyvät edelleen arvojärjestelmät ja hierarkiat, joissa on kyse arvojen suhteista toisiinsa. Tavoitearvot (terminal values) ovat itseisarvoja, joiden toteutumisessa auttavat tärkeydeltään sekundaariset välinearvot.⁷

1.1. Arvot ja politiikka

Arvoilla on ohittamaton merkityksensä minkä tahansa poliittisen prosessin tarkastelussa. Arvot yhdessä etujen, asenteiden ja mielipiteiden kanssa ovat tekijöitä, jotka toimivat käyttövoimana

¹ *Ibid*, s. 35

² *Ibid*, s. 36

³ P. Suhonen, *Suomalaisten arvot ja politiikka* (Juva, WSOY, 1988) s. 31

⁴ *Ibid*, s. 25

⁵ *Ibid*, s. 15 - 16

⁶ *Ibid*, s. 17 - 18

⁷ *Ibid*, s. 19 - 24

sekä yksilöiden, ryhmien että järjestelmien poliittisessa toiminnassa. Poliitiikan siemen piilee kuitenkin yhteiskunnallisissa tarpeissa. Niistä johtuvat edelleen poliittisen toimijan edut (hyödyt) ja toisaalta arvot, asenteet ja mielipiteet. Jälkimmäiset ovat yksilöllisiä poliittisen toimijan piirteitä, kun taas edut syntyvät kanssakäymisessä muiden kanssa. Nämä kaikki ovat yhteydessä toisiinsa ja niiden vuorovaikutuksen tuloksena toimijalle syntyy toiveta ja haluja, jotka edelleen muodostuvat preferensseiksi mikäli kyseinen toimija kykenee asettamaan ne suosituimmuusjärjestykseen. Toiveet, halut ja preferenssit muodostuvat vaatimuksiksi, jotka johtavat toimintaan niiden toteuttamiseksi. Toimija, joka siis voi olla niin yksilö, ryhmä kuin järjestelmäkin, on ryhtynyt käyttäytymään poliittisesti.¹

Ulkopolitiikka voidaan ymmärtää valtion pyrkimykseksi toteuttaa maan sisäisessä poliittisessa prosessissa syntyneitä yhteiskunnallisia arvojaan kansainvälisellä tasolla.² Toisin sanoen yhteiskunnalliset tarpeet muodostavat tiettyjä tärkeäksi koettuja asioita, jotka yhdessä asenteiden ja mielipiteiden kanssa vaikuttavat ja saavat vaikutteita eduista, jotka taas syntyvät tilanteessa, jossa valtio pohtii asemaansa muihin maihin nähden. Prosessi etenee toiveiden ja halujen syntymiseen: valtio voi toivoa ulkopoliittikkansa myötä pystyvänsä esimerkiksi säilyttämään rauhantilan, ylläpitämään itsenäisyytensä ja harjoittamaan kansainvälistä yhteistyötä. Uusi kysymys taas syntyy, kun tavoitteet on asetettava tärkeysjärjestykseen. Onko rauhan säilyminen ensisijaista, vai ollaanko valmiita ryhtymään sotatoimiin itsenäisyyden puolustamiseksi? Onko riippumaton kansainvälinen operointi edullisinta vai olisiko maa vahvempi yhteistyössä muiden kanssa? On selvää, että turvallisuuspolitiikassa (johon ulkopoliitiikka kuuluu) vallitsevat erilaiset turvallisuuskäsitteet, jotka johtavat ristiriitoihin keinoista ja päämääristä. Turvallisuutta on erilaista tarkastella yksilön, kansakunnan ja kansainvälisen yhteisön näkökulmasta.³ Käsitteiden suhdetta ja vaikutusta toisiinsa tulee tarkastella ja edelleen kyetä päättämään, mistä näkökulmasta juontava arvo on päätavoite ja mitkä taasen ovat välinearvoja. Päätösten myötä syntyy lista vaatimuksia, joiden lunastamiseen pyritään ulkopoliittisella käyttäytymisellä. Joskus yhteiskunnalliset arvot samaisetaan määritelmässä kansalliseen etuun. Tämä ei ole yhtä tarkoituksenmukainen tapa hahmottaa ulkopoliittikkaa, sillä on ymmärrettävä - sivuuttamattomasta vuorovaikutussuhteesta huolimatta - ero etujen ja arvojen välillä. Edut syntyvät kun kentän eri toimijoiden asemaa vertaillaan, arvot ovat enemmän individuaalisia. Kokonaisuudessaan arvot ulkopoliittikkassa viitoittavat suuntaa, johon tulee toimia. Ne ovat syitä ja perusteita tavoitteille, päätöksille ja toiminnalle.⁴

¹ Berndtson, *Politiikka*, s. 105 - 106

² P. Visuri, *Turvallisuuspolitiikka ja strategia* (Juva, WSOY, 1997) s. 249

³ Suhonen, *Arvot*, s. 172

⁴ K.J.Holsti, *International Politics* (Prentice Hall, 7. painos, 1995) s. 273

1.2. Realismi, idealismi ja keskinäinen riippuvuus

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa keskitytään ei-valtiollisten yhteisöjen ilmiöihin erotuksena yleisestä politiikan tutkimuksesta. Agentteina ovat pääasiassa kansallisvaltiot. Kautta linjan kansainvälisessä politiikan tutkimuksessa on vallinnut kahden vastakkaisen lähestymistavan tilanne. Yhtäältä kansainvälisen järjestelmän voidaan katsoa perustuvan jatkuvaan valtataisteluun, toisaalta taas yhteistyö ja kansainvälisten järjestöjen toiminta tulkitaan tutkimusalan keskeisiksi tekijöiksi. Ensimmäinen käsitys viittaa realismiin, jälkimmäinen taas idealismiin.

Realismin tunnetuimpia klassikoita on Hans Morgenthau, jonka mukaan kansainvälinen politiikka, niin kuin mikä tahansa politiikka, oli taistelua vallasta.¹ Hänen mukaansa jokainen valtio harjoitti oman kansallisen etunsa vaatimaa politiikkaa. Tällä politiikalla pyrittiin edelleen puolustamaan valtion fyysistä, poliittista ja kulttuurista identiteettiä. Kaikkien valtioiden oman edun tavoittelu johti jatkuviin eroavien intressien kohtaamisiin ja näin ollen konflikteihin kansainvälisessä järjestelmässä. Realistisessa maailmankäsityksessä ei harmoniaa ollut mahdollista koskaan saavuttaa, mutta asetelmien tasapainottaminen taasen oli mahdollista. Kansainvälinen järjestelmä, joka koostui erillisistä kansallisvaltioista, saattoi Morgenthaun mukaan kuitenkin kehittyä yhtenäisemmäksi maailmanvaltioksi, mutta vain jos se oli valtioiden edun mukaista. Koska realismi perustuu ajatukselle jatkuvasta valtataistelusta maiden välillä, on sitä usein käytetty perusteena vahvalle aseistukselle.

Realismi tutkii maailmaa historiallisen kokemuksen perusteella. On kyse jatkuvasta kamppailusta vallasta ja olemassaolosta – realistit eivät juurikaan usko siihen, että valtiot kykenisivät oppimaan humaaneimmiksi, liberaaleimmiksi tai yhteistyökykyisemmiksi. Valtiot ovat turvallisuusorganisaatioita, jotka muodostavat anarkkisen järjestelmän. Ulkopoliitiikan merkitys kasvaa realistisessa ajattelussa. Sotilaallinen voima on ulkopoliitiikan erottamaton tukija.²

Klassisen realismin peruspiirteet voidaan jakaa neljään pääkohtaan. Ensinnäkin, kansallisvaltiot ovat kansainvälisen politiikan keskeisiä toimijoita. Toiseksi realismi erottaa sisä- ja ulkopoliitiikan selvästi toisistaan. Kolmas pääkohta on, että kansainvälinen politiikka on kamppailua vallasta anarkkisessa valtioiden järjestelmässä. Käytännön politiikassa valta pelkistyy eduiksi eli intresseiksi,³ joita toimijat kilvan tavoittelevat. Voittoa tavoitellaan toisten kustannuksella eikä yksiköillä oman edun tavoittelussaan ole varaa yhteistyöhön. Taistellaan niukoista hyödykkeis-

¹ Berndtson, *Politiikka*, s. 266

² Visuri, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 203

³ O. Apunen, *Tilinteko Kekkosen aikaan* (Helsinki, Kirjayhtymä, 1984) s. 86

tä.¹ Anarkia taasen ei tarkoita samaa kuin kaaos; realistit ovat halukkaita saamaan aikaan järjestyttä ja edistystä.² Neljänneksi ja viimeiseksi, käytössä olevien voimavarojen epätasaisuus johtaa siihen, että järjestelmän maat ovat erilaisia. Kaikki valtiot ovat kuitenkin realistisessa ajattelussa laillisesti tasavertaisia ja kaikkien suvereniteettia kunnioitetaan.³ Suvereenisuus merkitsee, että valtio ei tunnusta mitään korkeampaa vallankäyttäjää omassa vallankäyttöpiirissään. Jokaisella valtiolla on järjestelmässä oma paikkansa, joka määräytyy sen valtaresurssien ja vallankäytön kautta.⁴

Idealismi on realismin vastapaino kansainvälisessä politiikan tutkimuksessa. Toisin kuin realismi, idealismi perustuu ajatukseen ihmisluonnon periaatteellisesta hyvydestä ja muuttuvaisuudesta. Idealistit uskovat kansainväliseen kasvatukseen, yhteistyöhön ja järjestöihin.⁵ Merkittävimpiä idealistisia ilmiöitä historiassa on Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonin vuoden 1918 neljätoista yleisiä periaatteita ja toimintasuosituksia sisältänyttä kohtaa, jotka toimivat perusteina rauhalle. Toinen tärkeä idealismia edustava asiakirja on Atlantin julistus, jolla Yhdistyneet Kansakunnat perustettiin. YK ja muut kansainväliset organisaatiot tuovat tasapainottavia käytösstandardeja ja normeja kansainväliseen politiikkaan. Lisäksi ne tarjoavat palveluja ja proseduureja kansainvälisten konfliktien selvittämiseen ja ennaltaehkäisyyn.⁶ Idealismi, joka tunnetaan myös liberalismin ja utopianismin nimillä,⁷ pyrkii muuttamaan maailman paremmaksi paikaksi elää.⁸ Ajattelusuunta uskoo myös oppimiseen ja siihen, että valtioiden välinen luonnollinen yhteistoiminta johtaa kaikkien kannalta mahdollisimman edullisiin tuloksiin. Jos kyetään löytämään valtioiden käyttäytymisen lainalaisuuksia, voidaan edistää kansainvälisen järjestelmän rauhanomaisuutta. Idealismi näkee vastapoolinsa realismin moraalittomana, reaali- ja voimapolitiikkaan perustuvana ajattelusuuntana. Idealismi uskoo, että kansainvälisesti on olemassa tietyt yhteiset turvallisuusedut joita voidaan ajaa yhteistyön keinoin. Tämä voi onnistuessaan johtaa maiden väliseen turvallisuusintegraatioon. Lisäksi idealismi korostaa, että kansainväliseen politiikkaan voivat vaikuttaa muutkin toimijat kuin ainoastaan valtio.⁹

Yhteenvetona realismista voidaan todeta, että maailmanjärjestelmä koostuu kilpailevista valtioista, joiden vallantavoittelu ja eriävät intressit luovat kansainvälisen politiikan perusteet. Idealismi puolestaan luottaa eri maiden yhteiseen moraaliin. Se myös uskoo siihen, että konfliktit ovat

¹ Holsti, *International*, s. 6

² Apunen, *Tilinteko*, s. 89

³ Visuri, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 206 – 207

⁴ Apunen, *Tilinteko*, s. 88 - 89

⁵ Visuri, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 266

⁶ Holsti, *International*, s. 7

⁷ Visuri, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 207

⁸ *Ibid*, s. 208

⁹ *Ibid*, s. 210

väärinkäsityksien tulosta ja ne voidaan yhdessä korjata ja niitä voidaan estää. Sodat ovat 'ismien' eli kamppailevien aatesuuntien vihamielisyyden tulosta, ei niinkään puhtaasti eriävien intressien kohtaamisen eskaloimia selkkauksia. Lisäksi järjen ja lain käyttäminen kansainvälisessä politiikassa ja toimiminen yhdessä mahdollistaa absoluuttisen edun saavuttamisen idealistien mielestä. Realismi taas korostaa suhteellista etua. Kielellisesti näistä kahdesta aatesuunnasta voidaan sanoa, että realismissa kieli on konkreettisempaa, kun taas idealistit käyttävät käsitteellisempää ja sosiologisempaa puhetyyliä.¹ Siinä missä idealistit näkevät realistisen koulukunnan moraalittomana ja väkivaltaisena, realistikit taas toteavat että idealistit ovat antaneet toiveittensa ja tosiasioiden sekoittua ajattelussaan.² Yhteisenä piirteinä näille ajattelusuunnille voidaan kuitenkin nähdä se, että molemmat näkevät yhteiskunnallisen todellisuuden enemmän tai vähemmän muuttuvana: siihen voidaan toiminnalla vaikuttaa. Ympäristödeterminismin, joka tämän ajatuksen hylkää, eivät nämä koulukunnat tavallisesti nojautu.³

Realismin ja idealismin vertailuun kuuluu myös erilaiset käsitykset rauhasta. Rauhan luonteen perusteella käsite voidaan jakaa negatiiviseen ja positiiviseen muotoonsa. Negatiivisessa rauhassa on kyse tilanteesta, jossa osapuolet ovat etuihin tai arvoihin liittyvässä konfliktissa keskenään, mutta niiden välillä ei ole käynnissä aseellista välienselvittelyä.⁴ Negatiivinen rauha on siten vain sodanjulistuksen ja väkivallan käynnistymisen päässä sodasta. Tämä on lähinnä kylmän sodan tilannetta. Positiivinen rauha puolestaan perustuu yhteistyöhön.⁵ Avoimella kanssakäymisellä ja intressien yhteneväisyydellä on päästy yhteistoimin tilanteeseen, jossa sodankäynti on hyödyttömyyttä ja rauhantila on tarkoituksenmukaista säilyttää. Aiemman selvityksen jälkeen on ilmeistä, että negatiivinen rauha on realistinen malli, kun positiivisen muodon voi mieltää idealistisemmaksi. Realismissa valtioiden oman edun tavoittelu johtaa jatkuviin ristiriitaisuuksiin rajallisten hyötyjen hankkimisesta, mitä prosessia ollaan valmiita tukemaan voimakeinoin. Näin jos aseellista yhteenottoa ei synny, on kyse negatiivisesta rauhasta. Idealismi taas yleisesti puhuu kansainvälisen yhteistyön puolesta. Rauhantilan saavuttaminen ja säilyttäminen luetaan mielellään hedelmällisen kanssakäymisen ansioksi.

Valtioiden keskinäinen riippuvuus (interdependence) on globaalin järjestelmän piirre, joka viimeistään kylmän sodan jälkeen on muodostunut kansainvälisen politiikan pääasialliseksi tekijäksi. Sen pääajatus on, että tapahtumilla, trendeillä ja päätöksillä yhdessä paikassa on aina vaiku-

¹ Visuri, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 212 – 213

² Apunen, *Tilinteko*, s. 83

³ *Ibid*, s. 84

⁴ Berndtson, *Politiikka*, s. 272

⁵ *Idem*.

tuksensa myös muualla.¹ Mikään valtio ei siis tämän ajattelun mukaan voi olla enää täysin suve-reeni, vaan kaikki ovat ohittamattomassa toimien ja vastatoimien rakenteellistamassa vuorovai- kustuskentässä. Se tuo keskeisesti mukaan myös realismin hylkäämän yhteistyön: lisääntynyt riippuvuus muista johtaa siihen, että toimija A ei kykene tyydyttämään tarpeitaan ilman toimija B:n yhteistyötä. Edelleen B voi 'kiristää' A:ta suostumatta yhteistyöhön² - turvautumalla valta- resurssiensa käyttöön. Erityisesti kylmän sodan jälkeen interdependence-ajattelu alkoi siirtää so- dan ja rauhan sekundaarisiksi kysymyksiksi tuoden eritoten kaupalliset asiat vallitsevimmiksi te- kijöiksi kansainvälisessä politiikassa.

Urho Kekkonen tiedosti keskinäisen riippuvuuden trendin olemassaolon puheessaan Tammi- kuussa 1967. Interdependence-käsitteen mainitessaan hän tunnusti, että 'puolueettomuus merkit- see riippumattomuuden tietynlaista rajoitusta.'³ Valtion riippumattomuus ei siis koskaan ole eh- doton, mitä periaatetta Kekkosen mukaan olivat jo painottaneet niin Snellman kuin Yrjö- Koskinenkin. Riippumattomuuden asemesta Kekkonen olikin valmis hyväksymään kansainväli- sen järjestelmän, joka perustui valtioiden keskinäiselle riippuvuudelle. Suomen puolueettomuus- politiikka edelleen sopi tähän interdependence-suhteeseen:

Suomi on itsenäinen ja riippumaton valtio, joka on kansainvälisessä riippuvuussuhteessa kaikkeen sii- hen, minkä Suomen tulee vapauttaan ja itsenäisyyttään sekä omaa etuaan ja ihmiskunnan yhteistä etua valvoessaan ottaa huomioon.⁴

Suomi oli siis tämän mukaan itsenäinen ja riippumaton vain tiettyyn rajaan asti. Kun kansainvä- lisen järjestelmän kehityssuunnat sitä vaativat, oli Suomen tingittävä asemastaan ihmiskunnan edun nimissä. Itsenäisyys ja riippumattomuus eivät olleet pelkästään arvosubjekti Suomen indi- viduaaleja yhteiskunnallisia päämääriä, vaan ne olivat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa kaikki- en muiden maiden etujen kanssa.

1.3. Retoriikka ja politiikka

Politiikalla ja retoriikalla on hyvin paljon yhteistä. Siksi 'uuden retoriikan' keinot tarjoavatkin oivallisen lähtökohdan politiikan tutkimiseen. Retoriikka, niin kuin mikä tahansa muukin val- tio-oppiin soveltuva metodi, auttaa uuden tiedon synnyttämisessä politiikasta. Kuitenkin, en- nemmin kuin tiedon, on ehkä parempi puhua uudenlaisen ymmärryksen syntymisestä. Kun ai- emmin tutkittua aihetta tarkastellaan uudella tavalla, saatetaan kyetä saamaan aikaan aivan uudenlainen näkemys asiasta. Missään tapauksessa ei tutkimustulosten tule olla samankaltai- sia aikaisempien kanssa – tällöin metodin valinnassa ollaan epäonnistuttu. Poliitiikan ja reto-

¹ Holsti, *International*, s. 9

² *Idem.*

³ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 77

⁴ *Idem.*

riikan samankaltaisuuksista johtuen voi tutkimuksessa syntyä tilanne, että tutkimuskohdetta ja metodia on vaikeaa tai mahdotonta täysin erottaa toisistaan. Poliitiikka ja retoriikka sulautuvat yhteen toinen toistaan ruokkien, tarjoten näin mahdollisuuden muodostaa uusia arvioita tutkimuskohteen merkityksellisyydestä.

Valintojen¹ tekeminen on olennaista sekä politiikassa että retoriikassa. Valintojen tekeminen annetuista vaihtoehdoista puolestaan vaatii punnitsemista,² joka taas sinällään on oma monimutkainen prosessinsa. Valinnat ja sitä edeltävä punnitseminen johtuvat tietysti siitä, että on syntynyt tiettyjä arvoja tai etuja koskevia kiistoja,³ joihin tarvitaan ratkaisu.

Poliitiikan lähtökohta on eriävissä päämäärissä. Kun tullaan tilanteeseen, jossa erilaiset vaatimukset kohtaavat, astutaan politiikan alueelle. Konfliktitilanteen eri ratkaisuvaihtoehtoja on verrattava toisiinsa, jotta kiistalle yleensä voitaisiin saada päätös. Lopulta, puntaroinnin ja mahdollisten neuvottelujen jälkeen, tehdään asiassa valinta – jokin tai jotkin kilpailevien päämäärien edustajista voittavat tai päädytään kompromissiin jossain sen monikirjavista muodoista. Retoriikassa, suostuttelevassa puheessa, pyritään tiettyjen perusteiden pohjalta vetämään johtopäätöksiä, joille halutaan yleisön hyväksyntä. Koska on kysymys suostuttelevasta puheesta, on siis oltava jokin ongelmatilanne, joka halutaan puheella selvittää. Puhujan on tarkkaan punnittava, millaisia keinoja hän tulee puheessaan käyttämään yleisönsä vakuuttamiseksi. Lopulta hän tekee valintansa. Hän voi tarkoituksellisesti vedota puheessaan tunteisiin, järkeen tai tosiasioihin, värittää puheenvuoroaan kielikuvin tai painottaa sanomaansa puheen eri osiin. Sekä politiikassa että retoriikassa edetään kiistoista vaihtoehtojen punnitsemisen kautta valintoihin.

Perelmanin mukaan poliittisessa puheessa neuvotaan tai varoitetaan ja tämän perusteella tehdään suosituksia.⁴ Näin siis yleisö tehdään tietoiseksi jostakin ongelmasta tai kiistasta ja vaihtoehtojen punnitsemisen pohjalta ehdotetaan valittuja keinoja, joilla konfliktin aiheuttamia haittoja voidaan vähentää tai kokonaan välttyä niiltä. Prosessi käy yksiin retoriikan peruseriaatteiden kanssa – retoriikassa vedetään johtopäätöksiä tiettyjen perusolettamuksien pohjalta. Koska on olemassa olosuhdetekijä X (neuvominen tai varoittaminen kiistasta), on parasta toimia tavalla Y (suositus). Kiista–punnitseminen–valinta –prosessi on jälleen ilmei-

¹ Perelman, *Valtakunta*, s. 13

² *Ibid*, s. 15

³ *Ibid*, s. 13

⁴ *Ibid*, s. 26

mahdollisuuksia. Lopulta (mahdollisesti) syntyvässä päätöksessä jonkin intressi voittaa tai päädytään kompromissiin.

UKK:n puolueettomuusretoriikka:

YYA-sopimus

Rauha

Länsitunnustus

⇒ Puolueettomuuspolitiikka

⇒ Subjektius

Oma kansa

Yhteisyys

Historia, maantiede

Historialliset ja maantieteelliset syyt, jotka ovat aiheuttaneet kestäättömiä turvallisuuskonflikteja Suomelle, puolustavat sitä, että maan on parasta ulkosuhteissaan harjoittaa puolueettomuuspolitiikkaa - pysytellä kansainvälisten ristiriitojen ulkopuolella. Tähän antaa oikeutuksen YYA-sopimuksen maininta asiasta. Sekä Neuvostoliitto että tärkeimmät länsimaat ovat tunnustaneet Suomen harjoittaman puolueettomuuspolitiikan. Lisäksi Suomen kansa on osoittanut hyväksyntänsä valitun turvallisuuspoliittisen linjan noudattamiselle. Kukin yleisö on saatava vakuuttuneeksi puolueettomuuspolitiikan perusteista, jotta se uskoisi kyseisen politiikan mahdollisuuksista vaikuttaa myönteisesti rauhantilaan, kansainväliseen yhteistyöhön tai maan mahdollisuuteen toimia kansallisten etujensa mukaisesti. Varsinaisesti tavoitteena ei ole todistaa puolueettomuuspolitiikan ja tavoitearvojen välistä syysuhdetta, vaan hakea yleisön hyväksyntää sanomalle kokonaisuutena. Ennemmin kuin matemaattista todistusta – jonka saavuttaminen väistämättä tulkinnanvaraisin kvasiloogisin argumentein ei ole ajateltavissa – pyritään muodostamaan yhdistävää sidosta, joka liittyy puolueettomuuspolitiikan perusteineen esitettyihin tavoitearvoihin.

1.4. Perustelua

Perusolettamus tässä työssä on ollut puolueettomuuden asema keinona tavoitteiden saavuttamiseksi Kekkonen johtamassa Suomen ulkopoliitikassa. Käydessäni alustavasti läpi Kekkonen ulkopoliittisia puheita, huomio kiinnittyi ensinnä melko idealistisiin arvoihin, kuten yhteistyöhön perustuvaan rauhaan ja yhteisymmärrykseen. Eteenpäin tarkastellessani arvojen käyttö ulko- ja/tai puolueettomuuspolitiikan tavoitteina alkoi näyttää yhä tärkeämmältä. Koska tarkoituksena oli etsiä retoriikasta erityinen tarkastelukohde, arvot osoittautuivat varsin soveliaaksi tutkimuspisteeksi. Arvojen oleellisuutta lisäsi se, että alustavan kartoituksen perusteella kävi selväksi, että Kekkonen käytti osin eri arvoja eri yleisöille. Kekkonen puheet olisi tietysti voinut käydä läpi käyttäen retoriikan työkalupakkia kokonaisvaltaisesti, mutta mielestäni valikoituun tarkasteluun päätyminen muodostaa tarkemman tutkimuskohteen. Muita vali-

koidun tarkastelun kohteita olisivat voineet olla vaikkapa metaforat tai argumenttien järjestyksen käsittely.

Vaikka kyseessä on ‘vain’ yliopistollinen päättötyö, haluan kuitenkin ajatella tämän työn mahdollista kohdeyleisöä. Periaatteeni on, että sitä pystyisivät lukemaan mielekkäästi sekä ketkä tahansa politiikasta kiinnostuneet että ammattimaisestikin asiaan suhtautuvat. Teoreettista ja käytännöstä kaukaista kummajaista, jolla olisi annettavaa vaan tiedeyhteisölle itselleen, en halua tehdä. Luettavuuden kohentamiseksi olen katsonut tarpeelliseksi sisällyttää työhön esityksen metodista, peruskäsitteistä ja Suomen sodanjälkeisestä historiasta. Nämä osuudet antavat lukijan käyttöön työkalut, joilla varsinainen tutkimusosuus on paremmin luettavissa.

Tämän työn tavoitteisiin ei kuulu Suomen puolueettomuuspolitiikan menestyksen arviointi. Myöskään Kekkonen laajan presidenttivallan oikeutuksen pohdinta ei ole tässä yhteydessä mielenkiintoinen. Kiinnostavampaa on poliittisten ilmiöiden tutkiminen puheen tasolla. Kekkonen on hyvä tutkimuskohde tässä mielessä, koska hän oli eittämättä taitava puhuja ja kirjoittaja. Tutkimustulosten tulisi kertoa poliittisista valinnoista vaikeina aikoina. Kylmässä sodassa etenkin Neuvostoliitto kiinnitti tarkasti huomiota Suomeen ja on mielenkiintoista tarkastella, millaisin sananvalinnoin Kekkonen toimi tässä kontekstissa. Hyvin usein ‘tiedetään’ että NL:n vaikutus Suomeen oli kylmän sodan aikana ratkaiseva ja ‘Suomen asiat päätettiin Tehtaankadulla’, mutta tässä työssä en halua ottaa tähän väittelyyn osaa, vaan tutkia poliittista kieltä sinänsä, kuitenkin ns. kiistämättömiä ympäristötekijöitä kuten kylmää sotaa unohtamatta. Kun tulkinnanvaraiset tekijät kuten NL:n suora vaikuttaminen jätetään tarkastelun ulkopuolelle, uskon että itse tutkimuskohde tulee paremmin selvitetyksi.

1.5. Aineistosta

Pro graduni ensisijainen materiaali koostuu Kekkonen puhekokoelmista sekä Ulkoministeriön *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja* -julkaisuista. Kekkonen *Puheita ja kirjoituksia II* on melko perusteellinen kokoelma hänen julkisista puheistaan presidenttikauden alusta aina 1960-luvun loppupuolelle. Englanniksi julkaistu *Neutrality – The Finnish Position* on kokoelma puheista aina 1940-luvulta 60-luvun loppuun. *Suomen turvallisuuspolitiikka* on luonteeltaan samankaltainen, mutta se sisältää myös 70-luvun puheita. Näiden teosten valinta on lähinnä käytännöllinen, sillä niihin on koottu Kekkonen puheet kätevästi. Ne eivät kuitenkaan kata Kekkonen koko presidenttikautta, joten ULA-julkaisut ovat välttämätön lisä. Puhekokoelmien lisäksi tukimateriaalia ovat teokset *Nimellä ja nimimerkillä*, *Kirjeitä myllystäni* sekä

1980 julkaistu kirja *Tamminiemi*, joista viimeisin toimii tiivistelmänä koko Kekkonen presidenttikauden ajatuksista ja joka myös sisältää oman lukunsa Suomen puolueettomuuspolitiikasta. Nämä teokset antavat varsin kattavan kuvan Kekkonen puolueettomuutta koskevista puheenvuoroista.

Julkisesti pidettyjä puheita ja pelkästään kirjallisesti julkaistuja tekstejä ei ole välttämätöntä täysin erotella toisistaan, sillä molemman lajin esitykset ovat ‘puhetekoa’ sinällään. Kirjoittamistaan pakinoista Kekkonen totesikin, että niissä

on kyettävä käsittelemään maailmanpoliittisesti tärkeitä kysymyksiä, toki mieluummin niin, että nuo jalot aatokset vedetään niin sanoakseni lattiatasolle, jolla ne ovat laajan yleisön arvioitavissa ja arvosteltavissa. Pakinoiden tarkoitus on vaikuttaa.¹

Täten onkin selvää, että nimenomaan tutkimukseni suomalainen yleisötaso on tarkasteltavissa pakinoiden avulla, joita Kekkonen julkaisi runsaasti mm. Pekka Peitsen ja Liimataisen nimimerkeillä. Päämateriaali on kuitenkin julkisesti pidetyt puheet. Materiaali muodostuisi sekä määrällisesti että laadullisesti turhan epätasapainoiseksi, jos valitsisin myös pakinat ja muut kirjoitukset – jotka ovat pääosin suomalaisyleisölle tarkoitettuja – yhtä tärkeäksi aineistoksi kuin puheet. Puheitakin on toki suomalaisyleisölle selvästi enemmän kuin ulkomaalaisille, mutta vertailulähtökohta on silti antoisampi, kun yhden yleisön osuus ei saa liian suurta merkitystä.

Max Jakobsonin *Finnish Neutrality* ja George Mauden *Finnish Dilemma - Neutrality in the Shadow of Power* ovat Suomen puolueettomuutta käsitteleviä aikaisempia teoksia. Niiden käsitteilytapa on enemmänkin historiallinen kuin valtio-opillinen. Tuoreimmista tutkimuksista voi mainita Paavo Väyrysen *Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa* ja Juhani Suomen *Taistelu puolueettomuudesta: Urho Kekkonen 1968 - 1972*. Suomen puolueettomuutta on siis tutkittu paljonkin, mutta retorista lähestymistapaa ei juurikaan ole käytetty.

1.6. Puolueettomuuden käsite ja Suomi

Puolueettomuuden käsite on jaettava lakiin perustuvaan ja poliittiseen muotoonsa. Euroopassa Sveitsi ja Itävalta ovat harjoittaneet edellistä muotoa. Suomi, Ruotsi sekä Irlanti puolestaan ovat käyttäneet puolueettomuuspolitiikkaa turvallisuuspolitiikkansa johtoajatuksena.

Puhuttiinpa puolueettomuudesta sitten kummassa merkityksessä tahansa, kyse on aina rauhasta ja konflikteista. Myös puolustuksellinen aspekti on merkitsevä, sillä puolueettomien

¹ U.Kekkonen, *Nimellä ja nimimerkillä I* (Helsinki, Otava, 1977) s. 5

maiden tarkoituksena on normaalisti edistää globaalia rauhanintressiä. Näin ollen puolueettomuus ei kiellä maita ylläpitämästä omia puolustusvoimia.¹ Yleisesti puolueettomat maat yrittävät välttyä tulemasta hyödylliseksi millekään konfliktiosapuolelle. Siksi väkivallan käyttö puolueetonta vastaan tulee tarkoituksettomaksi ja puolueettoman maan aseman arvostaminen muodostuu hyödylliseksi kaikille.² Nykypäivän kansainvälisessä järjestelmässä sotilasliitajäsenyys on puolueettomuuden ratkaisevin tekijä.

Lakiin perustuvassa puolueettomuudessa on kyse valtion laillisesta asemasta sotilaallisten vihamielisyyksien aikana.³ Näiden puolueettomien maiden tarkoituksena on olla ottamatta kantaa konfliktiin ja toisaalta osoittaa samanarvoisia asenteita konfliktin osapuolia kohtaan. On myös hyvin keskeistä, että puolueettoman maan ei tule sallia alueensa käyttöä konfliktiosapuolen sotilaallisiin tarkoituksiin.⁴ Puolueeton maa voi kuitenkin olla yhteistyössä konfliktiosapuolten kanssa mutta vain asioissa, jotka eivät ole kytköksissä konfliktiin.⁵

Siinä missä lakiin perustuva puolueettomuus useimmin viittaa jo tapahtuvaan konfliktiin, puolueettomuuspolitiikka on maan turvallisuuspolitiikan yleisempi johtoajatus. Puolueettomuutta tukevien yleisten sääntöjen, periaatteiden ja toimintamallien tulee muodostaa looginen kokonaisuus. Puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavat maat pyrkivät pysyttelemään muiden maiden välisten konfliktien ja myöskin potentiaalisten konfliktien ulkopuolella. Tähän pyritään valitsemalla linjoja, jotka estävät maata tulemasta hyödylliseksi millekään (potentiaalisen) konfliktin osapuolelle.

Poliittiset, sotilaalliset ja taloudelliset sopimukset muiden maiden kanssa saattavat asettaa poliittisesti puolueettomien maiden aseman epäuskottavaksi.⁶ Irlannin, Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyydet ovat oiva esimerkki tästä. Vaikka Euroopan Unionin sotilaallinen yhteistyö on edelleen heikkoa ja vasta muotoutumassa, poliittiset ja taloudelliset sidokset kaventavat maiden puolueettomuutta. Poliittisesti puolueettomat maat ovat pyrkineet ylläpitämään avoimuuteen, universalismiin ja syrjimättömyyteen perustuvia talousjärjestelmiä,⁷ mutta EU-jäsenyys antaa selkeitä taloudellisia etuoikeuksia muille EU-maille. Suomi on silti ainoa Euroopan poliittista puolueettomuutta harjoittaneista maista, joka on irrottanut puolueettomuuden käsitteestä.

¹ Holsti, *International*, s. 213

² T.Kivimäki, *Luento Helsingin yliopistossa*, 13.10.1994

³ Holsti, *International*, s. 88

⁴ *Idem*.

⁵ Kivimäki, *Luento*

⁶ *Idem*.

⁷ P.Väyrynen, *Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa* (Helsinki, Otava, 1996) s. 30

Sitoutumattomuus (non-alignment) on käsite, jota usein käytetään puolueettomuuden rinnalla. Se ei kuitenkaan ole kovin selkeä käsite. Käsitteen tekee problemaattiseksi se, että sitä on käytetty kuvaamaan monenlaista käyttäytymistä.¹ Sitoutumattomuus voidaan ymmärtää jotakin käynnissä olevaa konfliktia kohtaan osoitettuna ilmaisuna. Sitoutumaton ei ota kantaa konfliktiin, mutta voi toimia välittäjänä osapuolten kesken.² Ero lakiin perustuvaan puolueettomuuteen on se, että sitoutumattomuudesta voidaan päättää *ad hoc*, siinä missä lakiin perustuva puolueettomuus on jatkuvampi linja.

Sitoutumattomuus on aiheellista ottaa puheeksi myös tässä työssä, sillä Kekkonen puhui siitä jonkin verran usein nimenomaan rinnastaen sen puolueettomuuteen. Lisäksi Suomen nykyinen johto kutsuu maata liittoutumattomaksi, käyttäen siitä kansainvälisissä yhteyksissä nimenomaan non-alignment -käsitettä.

1.7. Turvallisuuspolitiikka

Puolueettomuus oli Kekkonen kaudella olennainen osa Suomen turvallisuuspolitiikkaa, joten on aiheellista hieman selvittää turvallisuuspolitiikan käsitettä. Tämän työn tarkoitukselle on sopivaa määritellä turvallisuuspolitiikka ulko- ja puolustuspolitiikan yhdistelmäksi. Ulkopoliitiikka on kokonaisuuden määräävä osa, jota puolustuspolitiikka tukee.

Turvallisuuspolitiikan tarkoituksena on suojella maata uhkatekijöiltä (threats). Turvallisuus on yksi hallitusten ensisijaisista tavoitteista ja sen voi ymmärtää vapaudeksi muiden maiden uhasta ja etenkin vapautta sodanuhasta.³

Ulkopoliitiikka on siis maan turvallisuuspolitiikan tärkein osa. Ulkopoliitiikan voi määritellä kansalliset rajat ylittävien ilmiöiden käsittelyksi. Se koostuu politiikantekijöiden ideoista ja toiminnasta, jotka pyrkivät ratkaisemaan ongelmia, edistämään muutoksia tai vahvistamaan vallitsevaa tilaa. Ulkopoliitiikka vaikuttaa näin muiden maiden politiikkaan, asenteisiin ja toimintaan. Diplomatia, yhdessä taloudellisten ja sotilaallisten toimintojen kanssa, ovat ulkopoliitiikan kolme toteuttamiskeinoa.⁴

¹ Holsti, *International*, s. 89

² P. Calvocoressi, *World Politics Since 1945* (London, Longman, 6. painos, 1991) s. 141

³ N.J. Wheeler & K. Booth, 'The Security Dilemma' teoksessa J. Baylis & N.J. Rengger, *Dilemmas of World Politics* (Oxford, Clarendon, 1992) s. 29

⁴ Holsti, *International*, s. 82

Puolustuspolitiikka tukee ulkopolitiikkaa maan turvallisuuspolitiikan tavoitteiden saavuttamisessa. Sillä tarkoitetaan maan puolustusvoimiin liittyvää päätöksentekoa, poliittista ohjausta ja valmistelua.¹ Maiden puolustuspolitiikan kannustimena on perinteisesti ollut valmistautuminen muiden maiden ekspansiopyrkimyksiin. Siksi johtoajatusten, resurssien ja keinojen määrittely kansalaisten puolustamiseksi ja turvaamiseksi² on puolustuspolitiikan tärkeimpiä tehtäviä.

¹ Puolustusministeriön kotisivu

² *Idem.*

2. LUKU

SUOMEN PUOLUEETTOMUUS

Suomen-vierailullaan syksyllä 1989 Mikhail Gorbatshev tunnusti Suomen puolueettomuuden toteamalla, että ‘Suomi on puolueeton Pohjoismaa.’¹ Ennen kyseistä puhetta Neuvostoliitto ei ollut selkeästi tunnustanut Suomen puolueetonta asemaa vuosiin. Neuvostoliiton hajoaminen oli kuitenkin vain parin vuoden päässä ja suomalainen puolueettomuuspolitiikka oli muuttuva merkityksettömäksi.

Puolueettomuus asetettiin Suomen tavoitteeksi jo vuonna 1935, jolloin maa liittyi yleisesti tunnustettuun skandinaaviseen puolueettomuusjärjestelmään. Toinen maailmansota teki kuitenkin puolueettomuuden harjoittamisen mahdottomaksi Suomelle. Sodan jälkeiset ‘vaaran vuodet’ päättyivät vuonna 1948 kun Ystävyys, Yhteistyö- (myös yhteistoiminta) ja Avunantosopimus solmittiin Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Käsitettä ‘puolueettomuus’ ei saatu sisällytetyksi sopimukseen, mutta sen sijaan sopimukseen saatiin pykälä, jonka mukaan Suomen pyrkimys oli pysytellä suurvaltojen välisten konfliktien ulkopuolella. Vastapainoksi Suomen oli kiellettävä sen alueen kautta tulevat Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvat hyökkäykset.

Käännös kohti puolueettomuutta tapahtui vuonna 1956. Porkkalan laivastotukikohta, joka oli ollut sodan päättymisestä asti Neuvostoliiton käytössä, palautettiin Suomelle. Urho Kekkonesta tuli tasavallan presidentti. Mikä tärkeintä, Neuvostoliitto tunnusti Suomen puolueettoman aseman.

Vuodesta 1956 aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti Suomen puolueettomuus voidaan määrittellä koostuvan seuraavista osista:

- sotilasliittojen (NATO/Varsovan liitto) jäsenyyden välttäminen
- itsenäisen puolustuksen ylläpito
- halu olla muiden maiden välisten konfliktien ulkopuolella
- pysyttelemine erityisesti suurvaltakonfliktien ulkopuolella
- tasa-arvoisten suhteiden ylläpitäminen kaikkiin ulkomaihin.

¹ D.Arter, ‘The EU Referendum in Finland on 16 October 1994: A Vote for the West, not for Maastricht’ (Journal of Common Market Studies, numero 3, syyskuu 1995) s. 386

Tätä linjaa noudatti niin Kekkonen kuin Mauno Koivistokin. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vuonna 1992 Suomi haki Euroopan Yhteisön jäsenyyttä, ja ‘puolueettomuus’ jätettiin pois hakemustekstistä. Esko Ahon hallitus, joka toimi aina vuoteen 1995, pitäytyi kuitenkin puolueettomuuskäsitteessä, määritellen sen niukasti liittoutumattomuudeksi ja itsenäisen puolustuksen ylläpitämiseksi. Suomen puolueettomuuspolitiikan päätepisteenä voidaan kuitenkin pitää Suomen liittymistä EU:hun vuoden 1995 alussa.

2.1. Suomen puolueettomuuden kronologia

Itsenäisen Suomen ensimmäiset puolueettomuustendenssit olivat ilmeisiä jo vuonna 1922, jolloin maa kieltäytyi asettumasta mihinkään ‘leiriin’ uusia eurooppalaisia turvallisuusjärjestelyjä tehtäessä. Kymmenen vuotta myöhemmin Suomi virallisti idänsuhteensa solmimalla hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Vuonna 1935 Suomi liittyi universaalisti hyväksytyyn skandinaaviseen puolueettomuusmalliin.¹ Tuleva toinen maailmansota kuitenkin pysäytti Suomen puolueettomuuspyrkimykset vuosien ajaksi.

Sopimukset suurempien ja pienempien valtioiden välillä ovat olleet enemmän sääntöjä kuin poikkeuksia kansainvälisessä järjestelmässä.² Suomi sai maailmansodan jälkeen uuden mahdollisuuden harjoittaa puolueettomuuspolitiikkaa, kun se solmi Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen (YYA) Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948. YYA-sopimuksen on usein sanottu rajoittaneen Suomen toiminnanvapautta, mutta toisaalta sitä voidaan pitää hintana Suomen itsenäisyyden säilyttämisestä.³

Neuvostoliiton kannalta sopimuksen pääasia oli, että Suomen tuli kieltää alueensa käyttö Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvalta sotilaalliselta toiminnalta. Toisen maailmansodan perintönä lähinnä Saksa tunnettiin uhaksi. Sopimuksessa mainittiin myös, että vakavan sotilaallisen uhan ilmetessä puolustukselliset konsultaatiot käynnistettäisiin sopimusmaiden kesken.⁴ Tämä pykälä tulisi ajankohtaiseksi niinsanotun noottikriisin yhteydessä 1961. Muutoin sitä ei YYA-sopimuksen aikana käytetty.

Toisaalta YYA-sopimus merkitsi uutta alkua Suomen puolueettomuuspyrkimyksille. Sanaa ‘puolueettomuus’ sopimuksessa ei ollut, mutta teksti osoitti selvästi ‘Suomen pyrkimyksen pysyä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella.’⁵ Tästä lauseesta tulen lainoppineita

¹ G.Maude, *The Finnish Dilemma – Neutrality in the Shadow of Power* (Oxford University Press, 1976) s. 6 – 7

² *Ibid*, s. 12

³ B.Buzan, *People, States and Fear* (Harvester Wheatsheaf, 2. painos, 1991) s. 177

⁴ M.Jakobson, *Finnsih Neutrality* (London, Hugh Evelyn, 1968) s. 42

⁵ Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä (YYA-sopimus), 6.4.1948, Johdanto

uhmaten vastedes käyttämään termiä ‘puolueettomuuspykälä’. Kyseinen toteamus oli Kekkonen puheissa Suomen puolueettomuuden sisältö käytännössä alusta loppuun. Vaikka sopimuksen solmimisen aikaan ei vielä ollut mahdollisuutta harjoittaa puhdasta puolueettomuuspolitiikkaa, tässä lauseessa luotiin perusta Suomen tulevalle puolueettomuuspolitiikalle. Sekä Suomi että Neuvostoliitto harjoittivat muodollisesti itsenäistä ulkopolitiikkaa. YYA-sopimus ei myöskään varsinaisesti sitonut kumpaakaan allekirjoittanutta sotilasliittoon, joten on soveliaista sanoa, että mailla ei ollut yhteistä identiteettiä.¹ Suomen oli kuitenkin otettava myös Neuvostoliiton strategiset intressit huomioon², mikä kiistämättä kavensi Suomen toimintavapautta. Jos YYA-sopimus ei ollut virallinen sotilasliitto, niin ei se myöskään taannut Suomelle minkäänlaista laillista taikka muodollista puolueettomuutta.

Ennen kaikkea YYA-sopimus oli kahden maan välisten vallitsevien suhteiden määritelmä ja vahvistus. Sitä ei siis voi nähdä todellisena sotilasliittona, koska Suomi oli velvoitettu sotilalliseen yhteistyöhön vasta silloin, kun sen puolueettomuutta oli jo loukattu. Vuodesta 1948 aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti Suomen turvallisuuspolitiikan peruskysymyksenä oli löytää tasapaino länsimaiden, puolueettomuuden ja Neuvostoliiton turvallisuusintressien välillä.³

Suomen puolueettomuuden kronologiaa voi tarkastella myös liitteen 1 kaaviosta, josta selviävät lisäksi kylmän sodan tärkeimmät tapahtumat sekä NL:n ja länsivaltojen suhde Suomen puolueettomuuspolitiikkaan.

2.2. Paasikiven linja – voimapolitiikkaa kylmässä sodassa

Jo ennen toisen maailmansodan päättymistä alkanutta Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisen suhteiden kehitystä on usein kutsuttu ‘kylmäksi sodaksi’. Käsitteen esitti ensimmäisenä amerikkalainen Bernard Baruch. Hänen mukaansa kylmä sota oli tilanne, jossa Yhdysvallat vastasi Neuvostoliiton itsenäisesti suorittamiin tunnusteluihin ja kannanottoihin omilla toimenpiteillään.⁴ Yleisesti kylmä sota voidaan määritellä kahden vastakkaisvoiman vihamielisyydeksi, josta puuttuu sotilaallinen konflikti.⁵ Kylmän sodan voidaan katsoa kiihtyneen aina 1960-luvun alkupuolelle asti, jolloin se kohtasi huippunsa Kuuban ohjus kriisin yhteydessä.

¹ Maude, *Dilemma*, s. 23

² Kirje Tasavallan Presidentti M. Ahtisaarelta, 25.4.1997, Liite 3

³ Jakobson, *Neutrality*, s. 40 – 49

⁴ W. Miller, *Yhdysvaltain historia* (Porvoo, WSOY, 1969) s. 576

⁵ N. Hunter, *Spotlight on the Cold War* (Wayland, Hove, 1986) s. 19

Stalinin mielestä sodanjälkeinen kapitalistinen kehitys teki pysyvästä rauhasta mahdottoman. Länsimaisessa ajattelussa kylmän sodan syntyminen yhdistetäänkin Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan. Erään tulkinnan mukaan Neuvostoliiton ulkopoliittikka sodan jälkeen oli aggressiivista, toisen tulkinnan mukaan puolustuksellista. Aggressiivisen ulkopoliittikan tulkinnassa Neuvostoliiton aikeena oletettiin olevan kommunismin levittäminen koko Eurooppaan, ehkä sosialistisen vallankumouksen nimissä koko maailmaan. Puolustuksellisessa tulkinnassa Neuvostoliiton katsottiin pyrkivän luomaan sille myönteisistä valtioista muodostuvan puskurialueen. Alue muodostuisi Neuvostoliiton itärajalle sen ja Länsi-Euroopan väliin. Puskurialueen tehtävä olisi suojata Neuvostoliittoa lännestä tapahtuvaa hyökkäystä vastaan.

Yhdistyneiden kansakuntien hallinta ja atomipommin käyttö olivat kylmää sotaa kärjistäviä tekijöitä sodan jälkeen. Atomipommin käyttö oli ensimmäisiä käsiteltäviä asioita YK:ssa. Mahdollisesti vakoilunkin avulla Neuvostoliitto kehitti oman atomipomminsa vuoteen 1949 mennessä.

Juho Kusti Paasikivi toimi Suomen Tasavallan Presidenttinä vuodesta 1944 vuoteen 1956. Hänen valtionpäämiestyylään kutsutaan yleisesti Paasikiven linjaksi. Hänen politiikkansa pääpiirre oli ulkosuhteiden asettaminen tärkeysjärjestyksen kärkeen. Hän painotti usein, että maan sisäisillä järjestelyillä oli aina myös vaikutuksia muihin maihin ja että erottelu puhtaasti sisä- ja ulkoasioihin oli hankalaa.¹ Valtion turvallisuus perustui ensisijassa idänsuhteille.² Nämä suuntaviivat muodostivat Paasikiven käsityksen valtapoliittikan perusrealiteeteista.

Neuvostoliitto Josef Stalinin johdolla perusti Toisen Maailmansodan jälkeen kommunistiset koneistot ja hallitukset kaikkiin itäisen Euroopan maihin paitsi Suomeen ja Jugoslaviaan.³ YYA-sopimus nähtävästi koettiin riittäväksi Suomen tapauksessa, kun taas Jugoslaviassa Titon johdolla kyettiin harjoittamaan Neuvostoliitosta riippumatonta politiikkaa. Nämä kaksi itäisen Euroopan maata olivat siis ainoat, jotka pystyivät ylläpitämään suhteellisen puolueettomuutta asemaa kylmän sodan aikana. Suomalaisen Porkkalan laivastotukikohdan vuokraaminen Neuvostoliiton käyttöön sodan jälkeen teki kuitenkin muodollisen puolueettomuuden mahdottomaksi Suomelle.⁴ Vuonna 1955 YYA-sopimusta jatkettiin ja tilanteen tasapainottamiseksi Porkkala palautettiin Suomelle. Tämän seurauksena Suomen alueella ei enää ollut ulkomaisia sotilasvoimia. Syntyi mahdollisuus uskottavaan puolueettomuuteen.

¹ Jakobson, *Neutrality*, s. 81

² J.Huru & O-P.Jalonen (toim.) *Eurooppalaistuvan Suomen turvallisuushaasteet* (Tampereen rauhan ja konfliktintutkimuskeskus, 1996) s. 23

³ Calvocoressi, *World*, s. 232

⁴ D.G.Kirby, *Finland in the Twentieth Century* (London, C.Hurst & Company, 1979) s. 179

Suomi harjoitti omanlaistaan puolueettomuuspolitiikkaa vuosina 1956 – 1992. Maan hallitus halusi edelleen säilyttää käsitteen keväällä 1992, jolloin Suomi haki silloisen Euroopan Yhteisön jäsenyyttä. Martti Ahtisaaren tultua presidentiksi 1994 ja Paavo Lipposen hallituskauden alettua 1995 puolueettomuuden käsite kuitenkin hylättiin lopullisesti.

Suomen puolueettomuuspolitiikka koostui viidestä pääosasta. Ensimmäisenä ja tärkeimpänä periaatteena oli luonnollisesti jäsenyyden välttäminen sotilasliitossa. Vaikka YYA-sopimus olikin voimassa, Suomi ei ollut velvollinen sotilaalliseen yhteistyöhön muun valtion kanssa ainakaan rauhan aikana. Toiseksi, Suomi ylläpiti omaa ja uskottavaa puolustuslaitosta. Puolustusvoimien painoarvo oli – kuten edelleenkin on – kansainvälisesti melkoisen vaatimaton, mutta kuitenkin tarpeeksi saavuttamaan kohtuullisen uskottavuuden tason. Kolmanneksi Suomi ilmaisi halunsa pysytellä muiden maiden välisten konfliktien ulkopuolella. Erityisesti maa pyrki välttämään suurvaltojen välisiin erimielisyyksiin puuttumista YYA-sopimuksen johdannossa esitetyn periaatteen mukaisesti. Lopuksi Suomi tavoitteli yhtäläisten suhteiden ylläpitoa ulkomaihin – mitään tiettyä maata ei tullut suosia toisen kustannuksella.

Tätä erityistä puolueettomuuspolitiikan muotoa on joskus kutsuttu ‘epämukavaksi’¹. Suomella oli vahvat poliittiset ja taloudelliset siteet itänaapuriin, joita toki yritettiin tasapainottaa ylläpitäen kulttuurisia ja taloudellisia yhteyksiä länsimaihin. Tämä oli suomalaisen turvallisuuspolitiikan perusongelma kylmän sodan aikana ja siihen löydettiin ratkaisuja vaihtelevalla menestyksellä.

Suomi pyrki tasapainottamaan poliittisia ja taloudellisia suhteita Neuvostoliittoon puolustamalla omia taloudellisia etujaan kansainvälisesti. Vaikka Neuvostoliiton taholla esiintyikin vastarintaa, Suomi pystyi neuvottelemaan liitännäissopimuksen EFTAn kanssa vuonna 1961 ja myöskin tulemaan sen täysjäseneksi 1986. Lisäksi Suomi liittyi OECD:hen vuonna 1967 ja aloitti vapaakaupan EEC:n kanssa 1974.

Pienen valtion identiteetti, yhteys muihin Pohjoismaihin ja puolueettomuus olivat Suomen kylmän sodan viitekehyksen vallitsevat tekijät.² Pohjoismaiden suhteet vahvistuivat jo 1950-luvulla. Puolueettomuusallianssi perustettiin 1952³ ja Pohjoismaiden Neuvosto 1956 kohentamaan taloudellista yhteistyötä. Suomen huomattavimpana pohjoismaista turvallisuutta koske-

¹ M.Knipe, *Looking Both Ways in Europe* (The Times, London, 17.10.1995)

² Huru & Jalonen, *Eurooppalaistuvan*, s. 19 – 20

³ Maude, *Dilemma*, s. 36

vana aloitteena oli ajatus ydinaseettoman vyöhykkeen muodostamisesta Pohjois-Eurooppaan. Suomen ja Ruotsin välillä voidaan katsoa vallinneen positiivisen riippuvuuden, koska maat harjoittivat toisiaan tukevia puolueettomuuspolitiikan muotoja.¹ Lisäksi, vaikka Norja ja Tanska kuuluivatkin Natoon, ne toteuttivat rajallista sotilasliittopolitiikkaa ja niitä onkin kutsuttu ‘kvasipuolueettomiksi’. Näiden samankaltaisuuksien takia voidaan väittää turvallisuusyhteisöllisen hengen vallinneen Pohjoismaissa kylmän sodan aikana. Maiden vahva sosiaalinen ja poliittinen koheesio yhdessä läheisten suhteiden kanssa loivat harmoniaa, joka puolestaan kykeni edistämään vakautta kylmän sodan blokkien välissä.²

2.3. Urho Kekkosesta tasavallan presidenttinä

Urho Kaleva Kekkonen tuli valituksi Tasavallan presidentiksi 1956 niukimmalla mahdollisella valitsijamiesenemmistöllä. Kekkonen toimi presidenttinä aina vuoteen 1981. Kekkonen oli erittäin kokenut poliitikko jo tullessaan valituksi. Ensimmäisen kerran kansanedustajaksi hänet oli valittu 1936. Oikeustieteen tohtori Kekkonen toimi myös varapuhemiehenä sekä ministerinä. Hän johti yhteensä viittä eri hallitusta vuosien 1950 – 56 välillä.

Urho Kekkosen toiminta-alue ja -asema presidenttinä olivat laajoja. Hänen presidentinvaltaansa voidaankin kutsua ekstensiiviseksi. Hänen lisäksi samankaltaista valtaa on käyttänyt Suomessa ainoastaan Risto Ryti, jonka vallalle selitys löytyi ajan erikoislaatuisuudesta vuosina 1940 – 44. Koska järjestelmä Suomessa on puolipresidiaalinen, hallituksen ja erityisesti pääministerin valta pysyi entisellään. Riippuvuus presidentistä sen sijaan lisääntyi.

Ulkopolitiikka oli selvästi Kekkosen tärkein painopistealue. Sen tärkeimpänä tavoitteena oli saada läntisten suurvaltojen tunnustus Suomen puolueettomuuspyrkimykselle. Tähän Kekkonen pyrki henkilökohtaisilla keskusteluilla suurvaltojen johtajien kanssa, joista esimerkkinä oli Kekkosen ja Yhdysvaltain presidentin John F. Kennedyn kohtaaminen Washingtonissa Lokakuussa 1961. Suomi pyrki toimimaan eräänlaisena sillanrakentajan idän ja lännen välillä.

Kekkonen jatkoi ulkopolitiikassa edeltäjänsä Juho Kusti Paasikiven linjaa. Paasikiven linjan pääpiirteinä olivat olleet luottamuksellisten suhteiden luominen Neuvostoliittoon ja sopeutuminen Neuvostoliiton tahtoon tiettyyn rajaan asti. Näiden kahden toisiaan seuranneen presidentin luomaa linjaa kutsutaan yleisesti Paasikiven-Kekkosen linjaksi.

¹ Buzan, *People*, s. 192 – 193

² B.Buzan, M.Kelstrup, P.Lemaitre, E.Tromer & O.Waeaver, *The European Security Order Recast* (London, Pinter, 1991) s. 177 – 178

Kekkosen mukaan puolueettomuuden perusta oli luottamus. Ollakseen uskottava, puolueettomuuspolitiikan tuli nauttia sekä sisäistä että ulkoista luottamusta.¹ Näin ollen suomalaisten tuli sisäistää puolueettomuuspolitiikan idea ja toisaalta muilta valtioilta tuli saada tunnustusta harjoitetulle politiikalle. Arvokasta tunnustusta saatiin, kun Neuvostoliitto hyväksyi Suomen puolueettomuuden vuonna 1956. Tunnustus oli osa uuden neuvostojohtajan Nikita Hrustsevin rauhanomaisen rinnakkaiselon linjaa. Kun Kekkonen tapasi Yhdysvaltain presidentti John F Kennedyn vuonna 1961, Kennedy aprikoi, miksi Neuvostoliitto oli sallinut Suomen itsenäisyyden säilyttämisen toisen maailmansodan jälkeen.² Todennäköisesti tähän oli syynä Neuvostoliiton olettamus Suomen aseellisesta vastarinnasta päinvastaisessa tapauksessa. Tämä olisi voinut johtaa uuteen hallitsemattomaan ja mahdollisesti molemminpuolisesti tuhoisaan konfliktiin ja näin ollen oli tarkoituksenmukaisempaa olla perustamasta satelliittihallitusta Suomeen.³ Mikä tahansa todellinen syy Suomen asemaan sitten olikin, Kennedy ilmaisi kunnioituksensa ja ymmärryksensä Suomen puolueettomuuspolitiikalle.⁴ Mitä Yhdysvaltoihin tulee, myös Richard Nixon tunnusti ehdotta Suomen aseman vuonna 1970.⁵ Kun vielä Britannia MacMillanin johdolla vuonna 1961 ja De Gaullen Ranska vuotta myöhemmin näyttivät vihreää valoa Suomen puolueettomuudelle,⁶ oli Suomi saanut tunnustusta politiikalleen maailman merkittävimmiltä suurvalloilta.

Vaikka Suomi itse saikin arvokasta tunnustusta omalle toiminnalleen, oli tunnustamatta jättäminen yksi Suomen puolueettomuuden toteuttamiskeinoista. Suomi ei näet tunnustanut Vietnamin ja Korean ristiriitaisissa oloissa eläviä maita.⁷ Maiden kontrolli oli sodan jälkeen jäänyt Neuvostoliitolle ja länsivalloille. Pitäytymällä ottamasta kantaa näihin maailmanlaajuisesti huomattaviin kriiseihin, Suomi sovelsi onnistuneesti pyrkimystään pysytellä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella. Jaetun Saksan tapauksessa Suomi kuitenkin alkoi neuvotella pakettiratkaisua 1970-luvulla. Idea oli tunnustaa sekä Länsi- että Itä-Saksan valtiot vaihdossa lupaukseen, että molemmat valtiot puolestaan tunnustaisivat Suomen puolueettomuuspolitiikan ja lupautuisivat olemaan käyttämättä voimakeinoja tai niiden uhkia maiden suhteissa. Suomi esitti ehdotuksensa vuonna 1971 ja se hyväksyttiin kaikkien osapuolten toimesta 1974.⁸ Vaikkei Saksan pakettiratkaisu ehkä ollutkaan Suomen kylmän sodan aikaisen ulkopoliitiikan suurimpia menestystarinoita, puolueettomuuspyrkimykset olivat ilmeisiä. Ensinnäkin,

¹ Kirby, *Finland*, s. 117

² Jakobson, *Neutrality*, s. 2

³ E.Hobsbawm, *Age of Extremes* (London, Abacus, 1994) s. 238

⁴ Jakobson, *Neutrality*, s. 48

⁵ M.Jakobson, *Kekkonen ja uudet vaaran vuodet* (Helsingin Sanomat, 31.10.1996)

⁶ Jakobson, *Neutrality*, s. 48

⁷ *Ibid*, s. 86

⁸ Maude, *Dilemma*, s. 77 – 78

Suomi ei ottanut kantaa itä-länsi –konfliktiin tunnustaessaan molemmat Saksat. Toiseksi, Suomi saavutti luottamusta tärkeiltä valtioilta sekä länsi- että itäbloikista.

Puolueettomat maat ovat myös olleet suosittuja kansainvälisten konferenssien ja tapaamisten järjestämisessä. Voidaan esimerkiksi ajatella, että mahdollisimman tyydyttävien tuloksien aikaansaaminen on todennäköisintä, jos yhdelläkään osapuolella ei ole ‘kotikenttätuetta’. Siksi Euroopan puolueettomiksi koetut valtiot ovatkin olleet usein tärkeiden neuvotteluiden näyttämöinä. Helsinki isännöi esimerkiksi osia SALT I –neuvotteluista vuosina 1969 ja 1972. Tärkeimpänä tietysti on Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen (ETYK) järjestäminen vuonna 1975. Kokouksen tuloksena syntyneet ‘kolme koria’, jotka sisältävät muiden muassa tärkeitä ihmisoikeus- ja aseaseikkoja, ovat edelleen peruseriaatteita kokouksen perinteelle perustetussa organisaatiossa ETY-j:ssä.

2.4. Suomen ja Neuvostoliiton välisiä kriisejä

Yksi tämän työn tehtävistä on tarkastella Suomen ja Neuvostoliiton välisten konfliktien vaikutusta Kekkosen tapaan puhua puolueettomuudesta. Seuraavassa tärkeimmät näistä - yöpakkaset, noottikriisi ja puolueettomuuden kieltämisen kausi – kuvataan lyhyesti, jotta niiden asiasisältöön ja kulkuun ei tarvitse tarkemmin puuttua tämän työn myöhemmissä osissa, joissa niiden vaikutusta pohditaan.

Vuoden 1958 vaalien jälkeen muodostettuun hallitukseen ei vaalimenestyksestä huolimatta valittu kommunistisia puolueita. Tämä ei miellyttänyt Neuvostoliittoa, niinpä maan suurlähettiläs kutsuttiin loppuvuonna pois Suomesta. *Yöpakkaskriisi* oli alkanut. Viileiden suhteiden (englanniksi käännettyissä puheissa *cool relations*) aikana Neuvostoliitto pyrki mm. taloudellisiin sanktioihin vaikuttamaan Suomen hallituspuolueeseen. Lopulta Suomessa taivutettiin NL:n haluamaan malliin ja myös SKDL:sta tuli hallituspuolue. Yöpakkaset päättyivät tammikuussa 1959, kun maahan nimitettiin V.J. Sukselaisen maalaisliittojohtoinen vähemmistöhallitus.

Lokakuussa 1961 käynnistyi Suomen ja Neuvostoliiton välinen *noottikriisi*. Suomelle oli luovutettu 30.10.1961 nootti, jossa Neuvostoliitto esitti Länsi-Saksan vaarallisen kehityksen takia YYA-sopimuksen mukaisia sotilaallisia konsultaatioita. Konsultaatioiden tarkoituksena oli turvata sekä Neuvostoliiton että Suomen rajat. Kekkonen tapasi NKP:n puheenjohtajan Nikita Hrustsevin marraskuussa ‘kriittisissä olosuhteissa’ Novosibirskissä, ja kriisi laukesi.

Noottikriisin ‘aitoutta’ on usein epäilty. Monet ovat väittäneet, että noottikriisi oli ennalta suunniteltu hanke, jonka tarkoituksena oli osoittaa Kekkosen ylivoimainen kyky puolustaa

Suomen kansallisia etuja sekä varmistaa hänen uudelleenvalintansa presidentiksi vuoden 1962 vaaleissa. Tämä väite on varmasti hyvinkin perusteltavissa, mutta näkemys edustaa juuri sellaista ollako-vai-eikö-olla –väittäilyä, johon olen luvannut olla osallistumatta.

Syksyllä 1969 alkoi jakso, jota kutsun *puolueettomuuden kieltämisen kaudeksi*. Sen tausta on Tshekkoslovakian vuoden 1968 tapahtumissa. Tshekkoslovakia alkoi harjoittaa Neuvostoliiton mielestä liiaksi sosialismin periaatteista poikkeavaa politiikkaa, ja uhkavaatimuksista huolimatta Tshekkoslovakia ei ollut halukas muuttamaan linjaansa. NL:n tankit vyöryivät Tshekkoslovakiaan ja laajat ‘normalisointitoimet’ aloitettiin. Niin sanottu Prahan kevät päättyi Tshekkoslovakian palauttamiseen kommunistiseen ruotuun. Hanke herätti laajaa kansainvälistä vastustusta, myös Varsovan liiton maissa. Myöskään Suomi ei lähtenyt kriisin aikana tukemaan Neuvostoliittoa. Ulkoministeriön tiedonanto totesi, että Suomi asennoituu kriisiin vakiintuneen puolueettomuuspolitiikkansa edellyttämällä tavalla ja toivoo konflikteille yleisestikin ratkaisuja neuvotteluteitse. Myös ulkoministeri Ahti Karjalainen korosti puolueettomuuteen nojautuvaa ulkopoliitiikkaa.¹ Tästä närkästyneenä NL poisti Suomen puolueettomien maiden listalta lokakuussa 1969². Tilanteen normalisoiduttua Kekkosen Neuvostoliitonvierailun jälkeen Suomelle sallittiin jälleen mahdollisuus puolueettomuuden mainitsemiseen maiden välisessä toiminnassa heinäkuussa 1970³ ‘rauhaarakastavan puolueettomuuspolitiikan’⁴ sisältyessä maiden väliseen tiedonantoon. Prahan kevään tapahtumat olivat toki ristiriitaiset Suomelle. Yhtäältä puolueettomuusperiaatteen mukaisesti Suomen ei tullut ottaa kantaa kansainvälisiin kriiseihin, ja tähän nähden Suomi toimikin menestyksellisesti. Toisaalta YYA-sopimuksen mukaan Suomen olisi yhteistoiminnallisesti ja avuliaasti tullut tukea NL:n toimia Tshekkosloveniassa. Jälkimmäinen oli tietysti Neuvostoliiton näkökanta. Sen perusteella NL näki Suomen huonona sopimuskumppanina ja siksi yksipuolisesti ‘kielsi’ Suomen mahdollisuuden puolueettomuuteen. Tämä käy selkeästi todistuksesta siitä, että YYA-sopimuksen periaatteet maiden yhteistoiminnasta olivat Neuvostoliitolle eittämättä Suomen puolueettomuuspyrkimystä tärkeämmät.

Näiden kriisien, erityisesti noottikriisin, yhteydessä on jälleen vaikeaa välttää suuria tulkin-
nanvaraisuuksia. Voidaan pohtia, olivatko yöpakkaset ja nootti ‘keksittyjä’ kriisejä, joilla pyrittiin aivan eri tavoitteisiin kuin mistä julkisuudessa oli puhe. Oliko esimerkiksi vuoden 1958 yöpakkasten aikana huolena todellakin Saksan kehitys vai oliko se vain Neuvostoliiton keino

¹ Suomen Ulkoasiainministeriö, *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1968*, s. 246 – 247

² M.Jakobson, *Suomalainen puolueettomuuspolitiikka* teoksessa I.Herlin (toim.), *YYA-Suomi* (Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1993) s.164

³ *Idem.*

⁴ ULA 1970, s. 216

osoittaa Suomelle kontrollointikykyään. Ja olivatko Saksan huolestuttavat kehityssuunnat nootin todellinen motiivi vai pyrittiinkö ennemmin varmistamaan Kekkonen uudelleenalinta presidentiksi ja täten NL:lle mieleinen yhteistyön jatkuminen hänen kanssaan. Puolueettomuuden kieltämisen aikaan tilanne ei ehkä ollut taasen yhtä paljon spekulatiolle altis: Neuvostoliiton johtama järjestelmä horjui tosissaan Prahan tapahtumien takia, NL kovensi otetaan yhteistyöhaluttomasta Suomesta ja vei näin selkeästi pohjaa pois Suomen puolueettomuuspolitiikalta. Tulen lähestymään tulkinnanvaraisuuksia välttääkseni myös näitä kriisejä retoriikan näkökulmasta – olivat kriisit sitten keksittyjä tai todellisia, ne herättivät puhetta Suomen kansainvälisistä suhteista ja ulkopolitiikasta. Siten luotiin tiettyjen asioiden läsnäoloa, jotta jokin ongelma – joka oli taustalla joka tapauksessa – saataisiin ratkaistuksi.

2.5. Puolueettomuus turvallisuuspolitiikan keinona

Suomalaista kylmän sodan puolueettomuuspolitiikkaa arvioidessa otetaan usein erittäin negatiivinen asenne seikkaan ja tuomitaan se yksin tein 'rähmällään oloksi' Neuvostoliittoon päin. Tämä onkin varmasti helpoin tapa keskustella asiasta. On kuitenkin oltava kriittinen: kriittinen nimenomaan siinä mielessä, että nähdään asiat muiltakin kuin yhdeltä, vaivattomimmin omaksuttavalta kannalta. Paljon haasteellisempaa on, jos puolueettomuuspolitiikkaa tarkastellaan symmetrisemmästä näkökulmasta eli pyritään puntaroimaan asiaa menestyksien ja tappioiden valossa ja nimenomaan länsi-itä – akselilla. Jos asiaan perehdytään, ei kestä kauaa kun huomataan, että pelkästä nöyristelystä ei puolueettomuuspolitiikassa varmasti ollut kyse, joskaan ei voida puhua täydellisen uskottavasta puolueettomasta asemasta sen enempää kuin 'omilla jaloillaan seisomisestakaan'.

Urho Kekkonen oli poliittinen realisti, mille perustalle myös puolueettomuuspolitiikka rakennettiin. Maailmanjärjestelmä perustui kylmän sodan aikana kahden blokin väliseen taisteluun. Blokkien keulahahmot, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto, hyökkäsivät ja puolustautuivat kylmän sodan keinoin kannanotoin ja jopa uhkauksin samalla valmistautuen myös aseelliseen sodankäyntiin, 'kuumaan sotaan'. Puheissaan Kekkonen kuitenkin korosti usein sellaisia arvoja kuin yhteistyötä, ymmärrystä ja luottamusta, jotka hän näki rauhan edistämisen keinoina. Esimerkiksi puheessaan 9.5.1979 hän totesi yhteistyön olevan 'rauhan kaksoisveli'.¹ Ajatus on varsin idealistinen: yhteistyöhön perustuva rauha viittaa erityisesti positiivisen rauhan käsitteeseen. Järkevintä on ajatella, että kylmän sodan asetelma perustui vastakkaisesti negatiiviseen rauhaan. Se on tilanne, jossa toimijoiden intressit ovat voimakkaassa ristiriidassa mutta aseellista konfliktia ei ole käynnissä. Näin ollen Kekkonen puheessa oli monasti kyse realisti-

¹ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 107

sen ajanhengen lieventämisestä. Toinen asia taas on, miten suhtautua pienen maan kuten Suomen merkitykseen kansainvälisen jännityksen lieventäjänä. Kekkonen tunnusti useaan kertaan itsekin puheissaan, että Suomi on pieni maa ja sen kontribuutiot eivät globaalissa kontekstissa tule saamaan suuria aikaan. Mutta mitä muuta pieni maakaan voi yrittää kuin parhaansa? Valtio-opillisen ajattelun kannalta tämän työn tärkeimpiä tarkoituksia onkin pohtia pienen maan ulkopoliittikan kansainvälistä merkityksellisyyttä nimenomaan puheen tasolla. Oliko Kekkonen puheella siis arvoa kylmän sodan maailmantilanteessa, vai oliko se pahimassa tapauksessa surullisenkuuluisaa pelkkää retoriikkaa?

Turvallisuuspolitiikka on jo määritelty ulko- ja puolustuspolitiikan yhdistelmäksi. Puolueettomuuden voi sisällyttää turvallisuuspolitiikkaan: pitäytyminen sotilasliittojen ja muiden valtioiden välisten ristiriitojen ulkopuolella sekä tasapuolisten ulkosuhteiden ylläpito kuuluvat ulkopoliittikkaan, kun taas oma ja uskottava puolustuslaitos on luonnollisesti puolustuspoliittinen periaate. Suomen kylmän sodan puolueettomuuspolitiikka sisälsi lisäksi johtoajatuksen itsenäisyyden ja taloudellisten etujen suojelemisesta. Näistä kahdesta alueesta on nähtävissä pyrkimys minkä tahansa maan perustavoiteisiin: turvallisuuteen ja hyvinvointiin. Kekkonen tunnusti omalta osaltaan tämän periaatteen pitäessään Suomen pääpuheenvuoroa ETY-kokouksessa vuonna 1975:

Tämä (ETYKin) päätösasiakirja kertoo historialtaan, yhteiskunnallisilta tavoitteiltaan ja poliittisilta järjestelmiltään toisistaan poikkeavien maiden halusta voittaa erottavat tekijät ja panna pääpaino sille mikä yhdistää, kunkin turvallisuudentarpeeseen, kunkin haluun kehittää yhteistä hyvinvointia niin valtioiden, kansojen kuin yksilöidenkin tasolla.¹

Puolueettomuus oli Suomen turvallisuuspolitiikan tärkeä keino perustavoitteiden saavuttamisessa kylmän sodan aikana. Valitessaan puolueettomuuden turvallisuuspolitiikkansa kulmakiveksi, Suomessa selvästi omaksuttiin realistinen käsitys kansainvälisestä järjestelmästä. Kylmän sodan asetelma koostui kahdesta kilpailevasta blokista, jotka molemmat pyrkivät turvaamaan omat intressinsä mahdollisimman tehokkaasti. Tällainen epäedullinen kilpailu johti jatkuvasti konflikteihin ympäri maailman, kun eri maat tekivät valintoja ja taistelivat asenteista blokkeja kohtaan. Esimerkiksi Koreassa ja Vietnamin kommunistien ja kapitalistien vihollisuudet johtivat tuhoisiin aseellisiin konflikteihin. Suomen 'aktiivinen puolueettomuus' lisäsi rauhanomaista ulottuvuutta kilpailevien leirien välillä. Sillä oli toimivat suhteet molempiin osapuoliin, mutta maa pitäytyi ulkopoliittista toimintavapauttaan rajoittavasta kansainvälisestä yhteistyöstä.² Siinä missä Suomella oli Neuvostoliiton-suhteessaan sekä taloudellinen että poliittinen ulottuvuutensa, se vältti poliittista yhteistyötä länsimaiden kanssa,³ erityisesti

¹ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 39

² Huru & Jalonen, *Eurooppalaistuvan*, s. 20

³ *Ibid*, s. 27

Natoon kuuluvien kanssa ja lukuun ottamatta Pohjoismaita. Kulttuurisia ja taloudellisia suhteita kyettiin kuitenkin pitämään yllä. Presidentti Kekkonen mukaan ystävyys, ymmärrys ja yhteistyö NL:n kanssa YYA-sopimuksen mukaan loi pohjan Suomen puolueettomuudelle.¹ Hän korosti myös Suomen ‘seisovan omilla jaloillaan’.² Presidenttiaikanaan hän seurasi edeltäjänsä Paasikiven luomaa perinnettä. Yhdessä he muodostivat niin sanotun Paasikiven-Kekkonen linjan, jonka ydin oli turvallisuus ja ystävyys NL:n kanssa.³ Myös Kekkonen seuraaja Mauno Koivisto muotoili oman puolueettomuuskaavansa. Koivisto ei edeltäjiensä tapaan ollut yhtä halukas käyttämään puolueettomuustermiä, mutta Neuvostoliiton hajoamiseen asti hän seurasi selkeästi Paasikiven-Kekkonen linjaa. Hänelle tärkeintä oli säilyttää luottamus ja hyvät suhteet naapurimaihin. Tämän lisäksi suhteet muihin maihin tuli hoitaa puolueettomuusperiaatteen mukaisesti.⁴ Kaikkien puolueettomien maiden tehtävä oli myös tehdä aloitteita ja ‘rakentaa siltoja’ eri maiden välille.⁵ Parlamentarismien esiinmarssi oli myös ilmeistä Koiviston presidenttiaikana – hän ei harjoittanut yhtä ekstensiivistä valtionpäämiesmuotoa kuin edeltäjänsä. Koivisto suosi 1990-luvun alussa ajatusta Suomen EY-jäsenyydestä tulevaisuudessa.

Puolustuspolitiikan tarkoituksena oli turvata Suomelle vaivoin toisessa maailmansodassa säilytetty itsenäisyys. Suomen asema kylmän sodan aikana olikin vaikea ymmärtää etenkin maan ulkopuolisille. Joka tapauksessa periaate oli, että Suomen puolustusvoimat oli suunniteltu ainoastaan oman alueen puolustamiseen⁶ ja vaikka maalla olikin aseita, niiden tarkoituksena oli puolustaa Suomen asemaa eikä olla kohdistettuina mitään tiettyä viholaista kohtaan.⁷

Itsenäisyyden säilyttämisen ohella taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen oli toinen kylmän sodan puolueettomuuspolitiikan pääosa. Kaupan määrä Neuvostoliittoon oli tuntuva, ja sitä tasapainotettiin länsikaupan avulla. Esimerkiksi mitä turvallisuuteen tulee, Suomi osti aseita sekä lännestä että itäblokkista. Taloudelliset järjestelyt Pohjoismaiden neuvoston, EFTAn ja EEC:n kanssa vaikuttivat voimakkaasti Suomeen. Brittihistorioitsija Eric Hobsbawm on jopa todennut Suomen muodostuneen yhdeksi sodanjälkeisen ajan Euroopan näyttävimmistä taloudellisista menestyjistä.⁸ Kansainvälisten kauppajärjestelyiden myötä Suomella oli mahdol-

¹ Kekkonen, *Neutrality*, s. 66

² *Ibid*, s. 179

³ Maude, *Dilemma*, s. 27

⁴ Väyrynen, *Puolueettomuus*, s. 134

⁵ *Ibid*, s. 79

⁶ M.Ahtisaari – P.Tuominen, Kirje 25.4.1997

⁷ Jakobson, *Neutrality*, s. 86

⁸ Hobsbawm, *Extremes*, s. 419

lisuus osallistua molempien taloussysteemien toimintaan, olematta myöskään kohtuuttoman riippuvainen kummastakaan.¹

2.6. Eräitä näkemyksiä Suomen puolueettomuudesta

Suomen asema kahden kamppailevan blokin välissä oli ongelmallinen kylmän sodan aikana. Arviot Suomen poliittisesta puolueettomuudesta vaihtelevat vahvasti kannattavista täydellisen tuomitseviin. Joka tapauksessa keskeistä on, että puolueettomuus on aina suhteellinen käsite – täydellistä puolueettomuutta nimenomaan poliittisesti ei käytännössä ole mahdollista toteuttaa. Sotilaallinen puolueettomuus on ulottuvuus, jossa linjaa voidaan noudattaa melkoisen täydellisesti. Tästä hyvänä esimerkkinä on Sveitsi, joskin se on myös myöhemmin liittynyt Naton rauhankumppanuuteen. Taloussuhteet ovat kuitenkin poliittisesti puolueettoman maan asemaa suhteuttavia tekijöitä. Kauppa ei käytännössä koskaan voi olla täysin puolueetonta ja se poissulkee mahdollisuuden totaaliseen puolueettomuuspolitiikkaan.

Jos Suomen puolueettomuuspolitiikkaa halutaan arvioida positiivisesti, voidaan väittää sen todellisesti rakentaneen sillan idän ja lännen välille kylmän sodan aikana.² Suomi sai tunnustusta molemmista leireistä, mikä mahdollisti sille itsenäiseen toimintaan perustuvan symmetrisen puolueettomuuspolitiikan harjoittamisen.³ Lisäksi monipuolisten ja terveiden suhteiden hoitamisen voidaan katsoa edistäneen kansainvälisen jännityksen vähenemistä.⁴ Suurimman kysymysmerkin Suomen puolueettomuudelle asetti Neuvostoliiton-suhde YYA-sopimuksineen. Jos positiivista tarkastelua halutaan tässä jatkaa, Suomea voidaan kutsua Neuvostoliiton ja Länsi-Euroopan väliseksi ‘eristäjäksi’.⁵ Toisin sanoen kylmän sodan osapuolien intressien yhteentörmäys oli vähemmän todennäköinen johtamaan konflikteihin, jos välissä oli puolueettoman Suomen kaltainen puskuri. Suomen ‘aktiivisen puolueettomuuden’ tavoite oli juuri tämä. Lisäksi Suomi oli ensimmäinen ‘kapitalistinen’ valtio, jolla oli hedelmälliset suhteet Neuvostoliittoon. Suomen-Neuvostoliiton suhdetta on kuvailtu parhaaksi esimerkiksi pienen maan ja suurvallan välisestä järjestelystä.⁶ Ainakin presidenttien Paasikiven ja Kekkonen mukaan NL:n luottamus loi perustan Suomen puolueettomuudelle. Itsenäisen ja aktiivisen ulkopoliitiikka oli mahdollista vain jos Suomi nautti itänaapurin luottamusta.⁷ Puolueettomuus oli kuitenkin maan kylmän sodan turvallisuuspolitiikan osa, joka poislukei so-

¹ Maude, *Dilemma*, s. 99 – 100

² Knipe, *The Times*, 17.10.1995

³ Maude, *Dilemma*, s. 69

⁴ *Ibid*, s. 43

⁵ Buzan, *People*, s. 196

⁶ Maude, *Dilemma*, s. 39

⁷ *Ibid*, s. 62

tilaallisen yhteistyön Neuvostoliiton kanssa YYA-sopimuksen viitekehyksessä.¹ Spekulatiot mahdollisista yhteisistä sotilaallisista toimista eivät ole tarkoituksenmukaisia, koska YYA-sopimuksessa mainittuja konsultaatioita ei toteutettu.

Suomettumisen käsitettä käyttivät Suomen puolueettomuuspolitiikan kritiikot. He eivät nähneet Suomea todellisesti puolueettomana, vaan päinvastoin väittivät maan olleen vain nimellisesti puolueettoman ja itsenäisen. Käytännössä Suomi nähtiin jopa Neuvostoliiton satelliittina. Miedoimmassa muodossaan suomettuminen tarkoitti myötämielisyyttä Neuvostoliittoa kohtaan.² Tämän tulkinnan mukaan Suomen oli aina ajateltava NL:n kantaa ennen tärkeiden päätösten tekemistä. Tämä lieneekin ollut lähellä totuutta. Tällainen näkökanta edustaa negatiivista Suomen puolueettomuuspolitiikan tarkastelutapaa. Väitteet Suomen asemasta eristäjänä tai sillanrakentajana nähdään samalla tavoin, mutta asenne on täysin vastakkainen. Tämä on syytä muistaa, koska jotkut suomettumismääritelmät ampuivat selvästi yli maalinsa. Myötämielisyyttä skeptisemmät arvostelijat väittivät Suomen omaksuneen neuvostoarvoja ja olivat valmiita hyväksymään NL:n etuja palvelevan toiminnan.³ Lisäksi kaikkien suomalaisten toimien nähtiin joko rauhoittavan itänaapuria tai edistävän sen intressejä. Jopa etykokouksen järjestäminen nähtiin neuvostotavoitteiden palvelemiseksi.⁴ Vahvin kritiikki sisältää idean Suomen fiktiivisestä puolueettomuudesta. Suomi nähtiin neuvostovallan objektiksi, jolla ei ollut edes halua harjoittaa itsenäistä politiikkaa.⁵ Äärimmäinen määritelmä väitti Suomen menettäneen itsemääräämisoikeutensa ja itsenäisyytensä. Suomen ainoana funktiona oli palvella Neuvostoliittoa.⁶ Vaikka oletus Suomen myötämielisyydestä on varmasti pitkälti paikkaansapitävä, suomettuminen ei ollut käsite, joka olisi parhaiten kuvannut maan asemaa kylmän sodan aikakaudella. Olihan Suomessa tänäkin aikana toki länsimainen demokratia ja maa pystyi saavuttamaan taloudellista vaurautta. Lisäksi kyettiin sitoutumaan länsimaisiin poliittisiin ja kulttuurisiin arvoihin silti ylläpitäen turvallista itärajaa ja kohtuullisen riidatonta dialogia Moskovaan.⁷ Kuten ehkä tyypillistä sisukkaille suomalaisille, kritiikkiä pystyttiin kääntämään itseään vastaan. Presidentti Kekkonen hahmotteli 'positiivisen suomettumisen' mallia, joka oli keino tukea rauhaa ja vähentää kansainvälistä jännitystä. Kekkonen tarjosi tätä pienen ja suuren valtion välisten suhteiden mallia monille muille maille, jopa koko Euroopal-

¹ Jakobson, HS, 31.10.1996

² Huru & Jalonen, *Eurooppalaistuvan*, s. 20

³ Maude, *Dilemma*, s. 132 – 133

⁴ Kirby, *Finland*, s. 188

⁵ *Ibid*, s. 183 – 188

⁶ Maude, *Dilemma*, s. 45

⁷ Knipe, *The Times*, 17.10.1995

le.¹ Newsweekin haastattelussa syksyllä 1973 hän kuvailikin suomettumisen positiivista puolta:

If Finlandization means how things really are that a small European country, which lost the war has maintained its independence and dignity, succeeded in getting back on its own feet without anyone's help, created good and friendly relations with a neighbouring great power with another social system and developed its own policy of neutrality, then I regard it is an expression of flattery.²

Dialogi jonkin maan aseman soveltuvuudesta globaaliin valtakenttään ei varmasti ollut omiaan edistämään kansainvälistä yhteisymmärrystä. Kylmälle sodalle tyypillistä se kylläkin oli.

'Qualified neutrality'³ on kuvaava määritelmä Suomen kylmän sodan asemalle. Yhtäältä se voi tarkoittaa asemaa, joka ylitti puolueettomuudelle asetettavat kriteerit. Toisaalta sen voi ymmärtää, että Suomi oli kohtuullisen puolueetonta politiikkaa harjoittanut maa. Siinä missä sillä oli sekä poliittiset että taloudelliset sidoksensa Neuvostoliittoon, länsimaiset yhteydet olivat luonteeltaan lähinnä taloudellisia tai kulttuurisia. Mitä kulttuuriin tulee, oman vahvan kansallisuustunteen lisäksi oli todennäköisempää, että maassa omaksuttaisiin länsimaisia arvoja, asenteita ja mielipiteitä. Sotilaallisesti Suomi ei solminut kansainvälisiä sopimuksia lukuunottamatta YYA-sopimuksen konsultaatiopykälää. Kuvitellulla itä-länsi -jatkumolla Suomen kylmän sodan positio sijoittuisi lähemmäs itää kuin länttä. Kuitenkin tasapaino blokkien välillä oli pääasia. Vaikka suomalainen puolueettomuuspolitiikka oli itään päin kallellaan, maa pystyi ylläpitämään etäisyyttäkin Neuvostoliittoon. Etäisyys tosin vaihteli ajan kuluessa. Aina kun Suomen puolueettomuuspolitiikkaa arvioidaan, YYA-sopimus otetaan esille. Onkin kyseenalaista, miten tämänkaltainen maiden välinen erityissuhde voi muodostaa perustan nimenomaan puolueettomalle asemalle – olihan puolueettomuuspolitiikan yksi keskeisistä periaatteista olla suosimatta mitään maata toisen kustannuksella. YYA-sopimusta ajatellen on selkeästi yliarvostavaa ymmärtää Suomen 'seisseen omilla jaloillaan' kylmän sodan aikana. Toisaalta historiallisesti huomattavat henkilöt kuten Hrustsev, Kennedy, Macmillan, de Gaulle ja Nixon olivat valmiita tunnustamaan Suomen aseman jopa YYA-sopimuksen valossa. Globaalisesti suurilta mailta saatu arvostus edisti suuresti suomalaista itä-länsi -symmetriaa, muttei kuitenkaan kyennyt saavuttamaan täydellistä tasapainotilaa. Suomen puolueettomuus oli kylmän sodan aktualiteetti, riippumatta siitä miten vahvaa kritiikkiä se saikaan osakseen. Syy tähän on se, että ainakin julkisesti maata pidettiin puolueettomana. Poliittisen luonteensa vuoksi lait eivät koskaan virallistaneet Suomen puolueettomuutta. Siksi muiden maiden antamat tunnustukset tekivät siitä ainakin puheen tasolla realiteetin. Suomen kansainvälisesti pieni koko teki kuitenkin maan aikaansaamista maailmanrauhan edistysaskeleista suhteellisia.

¹ Kirby, *Finland*, s. 189

² ULA 1973, s. 365

³ Buzan *et al*, *Security*, s. 179

Puolueettomuuspolitiikkaan sisältyneet monipuoliset kansainväliset suhteet kuitenkin osoittautuvat tulevaisuudessa hyödyllisiksi Suomelle. Euroopan Unionin jäsenenä sillä tuli olla välittäjän tehtävä niin Yhdysvaltain ja Venäjän kuin EU:n ja Venäjänkin suhteissa.

3. LUKU

PRESIDENTTI URHO KEKKOSEN PUOLUEETTOMUUSRETORIIKASTA

Olen tarkastellut Urho Kekkonen presidenttikauden puheita niiden primaariyleisöjen mukaan. Vaikka tämä yksinkertaistaa ja johdonmukaistaa työtäni, on myös muistettava, että presidentin puheet – erityisesti yöpakkasten ja nootin kaltaisten kriisien aikana – eivät varmasti jääneet kuulematta muiltakaan yleisöiltä. 'Pelkälle' suomalaisyleisölle pidettyjä puheita ei tule aliarvioida, sillä etenkin kriisienaikaiset puheet kuunneltiin tarkkaavaisesti sekä idässä että lännessä. On muistettava periaate, että puhuja muotoilee viestinsä pitäen mielessään kaikki ne eri yleisöt, joilla on mahdollisuus kuulla kyseinen puhe. Tärkeintä kuitenkin on se, keneen halutaan ensi sijassa vaikuttaa.

Ensinnä tulen käymään läpi puheet eri yleisöille ja kokoamaan tärkeimmät tavoitearvot ryhmittäin. Vaikka etenkin puheet Neuvostoliitolle ja Suomelle muuttuivat aikakausien mukaan, ei se mielestäni voi rajoittaa analyysiä kohtuuttomasti. Jotta puolueettomuuspuheen perusviesti selviäisi, on puheet pystyttävä tiivistämään edes jonkinlaisiksi kokonaisuuksiksi. Tulen valitsemaan 'profiilipuheita', jotka edustavat kullekin yleisölle suunnattuja puheita mahdollisimman hyvin ja siten mahdollistavat niin paremman havainnollisuuden kuin tarkoituksenmukaisemman vertailunkin. Profiilipuheiden avulla pyrin lisäksi laajentamaan kuvaa Kekkonen pitämistä ulkopoliittisista puheista. Kokonaisuutena tarkastelun ensimmäisen vaiheen tehtävä on käydä läpi puheet kronologisesti ja profiloida kunkin yleisön puolueettomuusretoriikka yksityiskohtaisemmin. Toisessa vaiheessa pyrin selvittämään, ensimmäisen tarkastelujakson pohjalta, miten puheiden tavoitearvot erosivat toisistaan yleisöjen mukaan. Tarkoitus on myös pohtia näiden arvojen, tai pikemminkin arvoryhmien, merkityksellisyyttä vallinneen kansainvälispoliittisen tilanteen kontekstissa ja tietenkin etsiä syitä, jotka vaikuttivat kunkin arvonalintaan puolueettomuuspolitiikan tavoitteiksi. Ajankulun ja kriisien merkitys astuu kuvaan kolmannessa vaiheessa, jossa pyrin selvittämään niiden aiheuttamia muutoksia Kekkonen puolueettomuuspuheessa. Tämän vertailun tavoitteena on tutkia Kekkonen puolueettomuuspolitiikkaa horisontaalisesti – verrata eri yleisöille samoina aikakausina pidettyjä puheita ja edelleen pohtia puolueettomuuspuhetta ajanjaksoittain.

Tämän työn perusajatus on tutkia Kekkonen puolueettomuuspolitiikkaa keinona tavoitteiden saavuttamiseksi. Retoriikan näkökulmasta täydellisimmillään tämä tarkoitti, että perustuen historiallisiin ja maantieteellisiin taustatekijöihin Suomen oli järkevintä olla ottamatta puolta kansainvälisissä, erityisesti suurvaltojen välisissä konflikteissa. Tälle puolueettomuuspolitiikalle oli saatu tunnustus Neuvostoliitolta sekä merkittävimmiltä länsivalloilta. Lisäksi Suomen kansa luotti maan puolueettomaan ulkopoliittiseen linjaan. Näistä perusteista Kekkonen tuli saada kukin yleisö puhetilanteissa vakuuttuneiksi. Jos hän tässä onnistuisi, olisi todennäköistä, että yleisö myös hyväksyisi puolueettomuuspuheen johtopäätökset. Johtopäätökset ovat tiivistettävissä kolmeen päätyyppiin: puolueettomuus palveli rauhanasiaa, Suomen asemaa subjektina (riippumattomana kansainvälisenä toimijana) ja/tai edisti yhteisyyttä kansainvälisessä politiikassa. Näin kokonaisvaltaisesti Kekkonen ei kuitenkaan puolueettomuutta tavallisesti argumentoinut. Premissien, puolueettomuuden olemuksen ja tavoitearvojen eriävyydestä eri yleisöjen ja aikakausien mukaan löytyykin tämän työn toiminta-ajatus.

Rauha ja muut sille alistettavat ilmaisut olivat Kekkonen puolueettomuuspuheen tärkeimmät tavoitearvot. Vaikka rauhankäsite loppujen lopuksi oli varsin epäselvä kylmän sodan aikakaudella, se oli mukana UKK:n puheissa kaikille yleisöille kautta linjan. Rauhalle voidaan alistaa lisäksi ilmaisut kuten 'levollisuus' tai 'poliittinen vakaisuus'. Toisena pääryhmänä subjektiarvot kuvasivat länsipuheissa Suomen asemaa kansainvälisenä aktorina, ei ainoastaan suurvaltojen vallankäytön kohteena. Näitä subjektiarvoja hänen puheissaan olivat itsenäisyys, kansallinen etu, vapaus, riippumattomuus, ulkoisen pakon puuttuminen sekä omaa valintaa ja aitoutta korostavat ilmaukset. Yksikään subjektiarvoista ei ollut silmiinpistävä toistuva, vaan Kekkonen viljeli näitä samaan kategoriaan sisältyviä arvoja vaihtelevasti. Toimintavapautta korostavat arvot lukeutuvat subjektiarvoihin tehtävänä korostaa erikoisesti puolueettomuuspolitiikan aktiivista luonnetta. Tätä Kekkonen kuvaili mahdollisuuksilla, oikeutetulla aloitteellisuudella sekä puolueettomuuspolitiikan ei-ideologisuudella. Esimerkiksi Kekkonen totesi, että puolueettomuuspolitiikan nimissä Suomella oli edellytykset tehdä ehdotus turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin järjestämisestä. Tätä asennetta voi kutsua oikeutetun aloitteellisuuden periaatteeksi, mikä sisältyy yhtäältä Kekkonen usein tähdentämään puolueettomuus-

politiikan aktiiviseen luonteeseen ja toisaalta suurvaltojen ilmaisemaan luottamukseen Suomen linjaa kohtaan.

Kolmannen ryhmän, yhteisyysarvojen, tehtävänä oli painottaa, että vaikka Suomi olikin itsenäinen subjekti, se oli myös halukas toimimaan muiden maiden kanssa rinta rinnan edistämässä avoimempaa maailmanjärjestelmää. Puolueettomuuspolitiikka mahdollisti yhteisymmärrystä ja yhteistyötä sekä otti huomioon myös muiden turvallisuusintressit. Realistiseen maailmankuvaan perustuvan järjestelmän aikana tämä arvoryhmä on erityisen mielenkiintoinen ollessaan varsin idealistinen luonteeltaan.

3.1. Länsipuheista

Puolueettomuuspolitiikka esiintyi selvästi nimenomaan tavoitteisiin pyrkimisen keinona Kekkonen puhuessa länsivaltojen johtajille. Hän liitti arvoja suoraan puolueettomuuspolitiikkaan hyvin johdonmukaisesti, mikä tekee hänen länsipuheistaan mielekkään tarkastelukohteen.

Kaksi arvoa ovat selkeästi keskeisimmät Kekkonen puhuessa puolueettomuuspolitiikasta länsimaiselle yleisölle: kansalliset edut ja rauha. Esimerkiksi Kekkonen korosti, että puolueettomuuspolitiikan harjoittaminen tuli johtamaan Suomen omien kansallisten etujen turvaamiseen. Toisaalta puolueettomuuspolitiikka oli omiaan edistämään rauhaa ja korostamaan rauhanasiana. Nämä keskeiset arvot sisältyvät samaiseen lauseeseen esimerkiksi Kekkonen puheessa silloiselle Yhdysvaltain varapresidentti Johnsonille vuonna 1963: puolueettomuuspolitiikalla 'voimme parhaiten palvella paitsi omia kansallisia etujamme myös rauhan säilymistä'¹.

Ajallisessa mielessä länsipuheet eroavat muista puheista siinä, että ensimmäisen länsipuheen Kekkonen piti vasta 9.5.1961, eli vasta yöpakkaskriisin jälkeen. Länsipuheiden aktiivisin vaihe sijoittuu vajaan puolentoista vuoden ajalle 9.5.1961 – 24.10.1962, jolloin Kekkonen piti neljä puhetta. On myös huomionarvoista, että tuo ensimmäinen puhe oli ainoa länsipuhe, jossa Kekkonen ei maininnut Suomen puolueettomuutta. Puhe tosin käsitteli lähes yksinomaan taloudellisia ja kaupallisia asioita, joten puolueettomuuden mainitsematta jättäminen ei ole ko-

¹ U.Kekkonen, *Puheita ja kirjoituksia II* (Helsinki, Weilin+Göös, 1967) s. 297

vinkaan merkillistä. Kaikissa muissa puheissa puolueettomuus tai puolueettomuuspolitiikka esiintyivät. Puolueettomuus oli ensimmäisen kerran selkeästi keino puheessa 24.10.1962, jolloin Kekkonen totesi ranskalaisyleisölle Suomen puolueettomuuden takaavan riippumattomuuden säilymisen sekä edistävän rauhaa ja poliittista vakaisuutta Pohjois-Euroopassa.¹ Puolueettomuus pysyi edelleen mukana Kekkonen länsipuheissa, kun hän vieraili Englannissa kesällä 1969. Lontoossa pitämässään puheissa hän korosti hyvin naapuruussuhteisiin perustuvaan rauhanomaista puolueettomuuspolitiikkaa, jolle vuonna 1961 saadusta brittitunnustuksestaakin hän muisti kiittää. Englantilaisyleisö sai myös kuulla puolueettomuuspolitiikasta välisenä rauhalliseen kehitykseen sekä kansainvälisen yhteistyön mukana jännitteiden lieventämiseen. Tärkeä oli myös Kekkonen amerikkalaiselle *Christian Science Monitor* -lehdelle antama haastattelu syyskuussa 1969. Siinä hän totesi puolueettomuuspolitiikan auttavan paitsi oman maan turvallisuuspoliittisten kysymysten hoidossa myös kansainvälisten yhteisten intressien ajamisessa. Saadun tunnustuksen lisäksi Kekkonen pystyi nyt myös konkretisoimaan Suomen ulkopoliittista linjaa käytännöllisin esimerkein, kuten Suomen osanotolla YK:n rauhanturvaoperaatioihin. Hän lisäsi, että kyseiset tehtävät olivat sopivia puolueettomalle maalle ja voimistivat edelleen sen tunnustettua puolueettomuusasemaa.² Tässä haastattelussa Kekkonen näin ollen kuvasi käsitettä vahvasti puhuen puolueettomuudesta nimenomaan asemana eikä niinkään selkeästi pyrkimyksenä saavuttaa tavoitteita. Tämä olikin viimeinen puheenvuoro ennen vuosien 1969 – 1970 kriisiä, puolueettomuuden kieltämisen kautta.

Varsinaisesti tämän kriisin aikana Kekkonen ei käyttänyt yhtään julkista puheenvuoroa länsiyleisöille, mutta välittömästi kun käsite oli saatu jälleen edustuskuntoon heinäkuussa 1970, hänen oli hyvä lähteä markkinoimaan sitä uudelleen Yhdysvaltain-vierailulle. Vierailun aikana hän perusteli Suomen puolueettomuutta tutusti suurvaltojen tunnustuksilla. Talousyhteistyön merkitys ja puolueettomuuspolitiikan aiempaa aktiivisempi luonne alkoivat nousta tuoreina teemoina. Esimerkiksi puolueettomuuspolitiikalle oli ominaista, että aktiivisella yhteistyöllä palveltiin konfliktien vähenemistä ja rauhanomaisten ratkaisujen todennäköistymistä.³ Puolueettomuuspolitiikan suhde talousyhteistyöhön korostui edelleen haastattelussa ranskalaiselle *Le Monde* -lehdelle (9.9.) sekä puheessa Prinssi Philipin kunniaksi (22.9.1970). Puolu-

¹ Kekkonen, *Puheita II*, s. 251

² ULA 1969, s. 49

³ ULA 1970, s. 223

eettomuuspolitiikka tutussa muodossaan mainittiin myös Newsweek-lehden laajalle lukijakunnalle syyskuussa 1973. Huhtikuussa 1975 Reader's Digestin haastattelussa UKK ei maininnut puolueettomuutta mutta toisaalta puolustautui suomettumiskäsitettä vastaan. ETYKin kolmannen vaiheen aikana New York Timesille myöntämässään haastattelussa 1.8.1975 Kekkonen mainitsi jälleen Suomen puolueettomuusajattelun ja –pyrkimyksen, lisäten vielä ystävyyden Neuvostoliiton kanssa maan harjoittaman politiikan uskottavuuskeinoksi.¹

Vuosi 1976 oli taas Yhdysvaltain-vierailuineen vilkkaampi. Kekkonen painotti rauhaa ja turvallisuutta tavoittelevaa puolueettomuuspolitiikka keväällä brittiyleisöille kahdestikin, ensin myöntämässään haastattelussa maan lehtimiehille (14.4.) sekä toukokuun 25. päivänä Kuningatari Elisabethille. Presidentti Fordin vieraana Yhdysvalloissa elokuussa Kekkonen piti useita puheita, joista yhdessä – National Press Clubilla 3.8. – hän selvitti YYA-sopimuksen ja puolueettomuuspolitiikan oleellista yhteyttä. Puolueettomuuspolitiikkaa rauhan keinona hän kertasi jälleen International Herald Tribunen haastattelussa 27. elokuuta. Seuraavana vuonna (21.6.1977) ranskalaisen Le Monden haastattelussa Kekkonen totesi puolueettomien maiden edistävän sotatoimien vähentämistä konfliktien ratkaisuisissa.² Kekkonen viimeiset maininnat puolueettomuudesta länsiyleisöille tapahtuivat vuosina 1979 ja 1980. Huhtikuussa 1979 Yhdysvaltain varapresidentti Walter Mondale vieraili Suomessa. Kekkonen kertoi hänelle Suomen puolueettomuuspolitiikan tavoitteet: suurvaltakonfliktien ulkopuolisuus, hyvät suhteet kaikkiin maihin sekä kansojen välisen ymmärtämyksen edistäminen.³ Viimeisen kerran Kekkonen puhui läntisille suurvalloille puolueettomuudesta, kun Ranskan presidentti vieraili Suomessa kesäkuussa 1980. Vielä kerran hän tähdensi Suomen aktiivisen puolueettomuuspolitiikan edistävän kansainvälistä yhteistyötä.

3.1.1. Avaus länteen

Kekkonen mainitsi ensimmäistä kertaa puolueettomuuden länsimaiselle yleisölle lokakuun 17. päivänä 1961 amerikkalaisille lehdistön edustajille pitämässään puheessa Washingtonissa.⁴ Puolueettomuudella oli puheessa tärkeä osa, vaikkakaan se ei vielä esiintynyt selkeänä keino-

¹ ULA 1975, s. 141

² ULA 1977 / I, s. 158

³ ULA 1979, s. 182

⁴ Kekkonen, *Puheita II*, s. 143 - 148

na tavoitteiden saavuttamiseksi. Suomen puolueettomuus perustui selkeästi YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälään. YYA-sopimus ja yleensäkin suhteet Neuvostoliittoon olivat erittäin keskeisiä puheessa. Puheen vaikuttavaksi lopuksi Kekkonen totesi, että 'Suomen politiikalla on kaikissa olosuhteissa vain yksi tarkoitus: itsenäisyytemme, vapautemme ja demokratiamme turvaaminen ja edistäminen.'¹ Näin Kekkonen viestitti länsiyleisölle tärkeät yleiset tavoitearvot, jotka hän myöhemmin liitti suoremmin puolueettomuuteen.

Ranskan presidentti de Gaullen vieraana Pariisissa Kekkonen piti puheen *Suomesta ranskalaisille*,² joka oli ensimmäinen länsipuhe, jossa Suomen puolueettomuus oli tavoitteellisen toiminnan keino. Puheenvuoro alkoi asiaankuuluvasti vierailukutsusta kiittämällä ja maiden välisten suhteiden kehumisella. Kekkonen myös ihasteli Ranskan selviytymistä II maailmansodasta ja sen jälkeistä kokonaisvaltaista nousua. Myös Suomi oli hänen mukaansa vaikeiden vaiheiden jälkeen elpynyt ja onnistunut jälleenrakennuksessaan. Korrekrit suhteet NL:on olivat avainasemassa: NL kunnioitti Suomen itsenäisyyttä ja järjestelmää sekä tunnusti Suomen puolueettomuuden, joka Kekkonen sanoin 'parhaiten takaa riippumattomuutemme säilymistä.'³ Tavoitearvoja lisäten hän jatkoi: '...puolueettomuutemme omalta osaltaan edistää rauhan ja poliittisen vakaisuuden säilymistä Pohjois-Euroopassa.'⁴ Puolueettomuuden luonnehdinnan jälkeen Kekkonen palasi vielä NL-suhteisiin ja korosti Pohjoismaista yhteistyötä. Puhe päättyi pyyntöön ymmärtää Suomen asemaa sekä de Gaullen suoranaiseen ylistämiseen.

Vaikka puolueettomuus toimiikin puheessa selvästi välineenä, nimenomaan jähmeämpi *puolueettomuus* on puheessa käytetty sanamuoto yleisemmän puolueettomuuspolitiikan asemesta. Puolueettomuus viittaa selkeästi tavoitteisiin eli riippumattomuuteen, rauhaan ja poliittiseen vakaisuuteen. Mukana ovat siis länsiyleisöille tärkeimmät, rauha (jolle myös poliittinen vakaisuus voitaneen alistaa) sekä subjektius (riippumattomuus). Kansainvälinen yhteistyö oli *Suomesta ranskalaisille* –puheessa myös tärkeä, joskaan sitä ei tässä yhteydessä suoraan liitetty puolueettomuuden tavoitearvoksi. Puutteita löytyy sen sijaan argumentaatorakenteen perusteosasta. Puolueettomuutta perustellaan vaikean historiallisen taustan lisäksi totutusti

¹ *Ibid*, s. 148

² *Ibid*, s. 250 - 254

³ *Ibid*, s. 251

⁴ *Idem*.

YYA-sopimuksella ja siten NL:n tunnustuksella. Länsivaltojen tunnustukset, jotka tulivat ajankohtaisiksi jo vuotta ennen tätä puhetta, loistavat poissaolollaan. Kotimainen luottamus tulevaisuuteen puolestaan mainitaan puheessa, mutta Kekkonen ei käytä tässä sitä osana puolueettomuuden perustaa.

Kyseisen puheen merkityksellisyys löytyykin argumentaatorakenteen perusteosan vajaavaisuudesta. Kuuban ohjuskriisi kiristi samoihin aikoihin kylmän sodan asetelman äärimmilleen, ja Kekkonen päätehtävänä puheessa oli vakuuttaa länsiyleisö Suomen puolueettomasta asemasta kriisiaikana. Puolueettomuus oli tässä selvästi lähtöisin NL-suhteesta ja sille haettiin tasapainottavaa tunnustusta myös länsivalloilta: 'Se, mitä pyydämme, on ymmärtämys erikoisia olosuhteitamme kohtaan. Pyydämme myös luottamusta tulevaisuuteemme, samaa luottamusta, joka elähdyttää Suomen kansaa.'¹ Kekkonen pyrki viestittämään, että koska Neuvostoliitokin läheisenä naapurina on tunnustanut Suomen puolueettomuuden, on todennäköistä että Suomen asema takaa maan riippumattomuuden säilymisen sekä rauhan ja poliittisen vakaisuuden edistymisen Pohjois-Euroopassa. Koska kansainvälinen tilanne oli huippuunsa jännittynyt tuohon aikaan, Kekkonen anoi länsimaiselta yleisöltä tässä puheessa lisävahvistusta Suomen ulkopoliittiselle linjalle. Puheen sävy ei ollut varsinaisesti vakuuttaa länsiyleisöä Suomen politiikan erinomaisuudesta, vaan suostutella tätä ymmärtämään Suomen hyvätahainen pyyteettömyys ja puolueettomat motiivit. Puolueettomuuden asemaa heikentää puheessa edelleen käsitteen sijoittaminen – vaikka se sijoittuu rakenteellisessa mielessä loogisesti, keskivaiheille jäädessään sen tehokkuus kärsii, koska alku ja loppu pääsääntöisesti muodostuvat kuulijoille puheiden vaikuttavimmiksi osiksi. Kokonaisuutena puolueettomuus ei ollut puheen keskeinen teema, vaan pääasiallisena tarkoituksena oli kuvailla Suomen 'erikoisia olosuhteita' idän ja lännen välissä sekä pyytää ymmärtämystä ja tunnustusta Suomen noudattamalle kansainvälisen toiminnan linjalle.

3.1.2. 'Rauhantavoittelu'

Yhdysvaltain varapresidentti Lyndon B. Johnsonin vieraillessa Suomessa syyskuussa 1963 Kekkonen piti Helsingissä hänen kunniakseen puheen *Rauhantavoittelu*.² Hän aloitti puheenvuoronsa muistelemalla omaa aikaisempaa Amerikan-matkaansa sekä rupatellen varsin humo-

¹ *Ibid*, s. 253

² *Ibid*, s. 296 - 297

ristiseen sävyyn Suomen ja Teksasin (Johnsonin kotiosavaltio) käsityksistä karjasta. Esimerkiksi kalevalaisen sonnin 'häntä heilui Hämeessä, pää keikkui Kemijoella, sata syltä sarvet pitkät, puoltatoista turpa paksu.'¹ Kekkonen siirtyi kuitenkin nopeasti asiaan: vastikään oli suurvaltojen kesken solmittu osittainen ydinkoekiello, jonka UKK näki ensimmäisenä askeleena vaikealla tiellä kansainvälisten suhteiden parantamiseen. Melko harvinaisella tavalla hän kuvaili myös kansainvälisen järjestelmän luonnetta:

...olen henkilökohtaisesti vakuuttunut siitä, että jos vain kummallakin puolella on tahtoa – ja myös ennakkoluulotonta uskallusta luottaa toisen tahtoon – yhteistoimintaan rauhan varmistamiseksi, niin voidaan raivata tieltä nekin esteet, jotka nykyisessä keskinäisen epäluulon myrkyttämässä ilmapiirissä näyttävät suorastaan ylipääsemättömiltä.²

Tässä kohtaavat realismi ja idealismi tyypillisellä tavalla: 'keskinäisen epäluulon myrkyttämä ilmapiiri' viittaa suoraan kylmän sodan ajanhenkeen. Toisaalta lause sisältää idealistisen ajatuksen yhteistoiminnasta rauhan varmistajana. Tälle ajatukselle on tosin tässä puheessa myös kohtuullisesti substanssia, olivathan suurvallat kyenneet yhteistuumiin sorvaamaan ydinkoikeita rajoittavan sopimuksen. Kekkonen seuraava tärkeä osa *Rauhantavoittelu* –puheessa oli hänen varmuutensa korostaminen siitä, että tärkeimpien suurvaltojen johtajat, sekä John F. Kennedy että Nikita Hrustsev, jakoivat vakaumuksellisen rauhantahdon. Kyseessä on 'ryppyjentasoittelupuhe', jossa yhteistyö ja rauha kulkevat käsikkäin: väkivallatonta rauhaa janoava idealismi pyrkii valtaamaan alaa maiden väliseen valtataisteluun perustuvalta realistiselta käsitkseltä.

Puhe päättyi maiden hyvien suhteiden luonnehdintaan sekä korrektisti vierailusta kiittämiseen. Sitä ennen oli kuitenkin ollut vuoro Suomen puolueettomuuden, jota Kekkonen kuvasi tässä puheessa komeasti:

Suomen kaltaisen pienen valtion mahdollisuudet vaikuttaa kansainvälisen kehityksen suuntaan ovat tietenkin vähäiset. Uskon, että noudattamalla puolueettomuuspolitiikkaa, pysyttelemällä erossa suurvaltain eturistiriidoista, voimme parhaiten palvella paitsi omia kansallisia etujamme myös rauhan säilymistä erityisesti Pohjois-Euroopassa. Suomelle on arvokas asia, että omaksumamme puolueettomuuspolitiikka on kohdannut ymmärtämystä Yhdysvaltain presidentin ja hallituksen taholta, jotka ovat todenneet tahtovansa sitä kunnioittaa.³

¹ *Ibid*, s. 296

² *Ibid*, s. 297

³ *Ibid*, s. 297

Puolueettomuuden olemus on tässä puheessa kuten nähtyä *puolueettomuuspolitiikka* eli se oli turvallisuuspolitiikan keino tavoitteenaan edistää Suomen kansallisia etuja sekä rauhaa Pohjois-Euroopassa. Sen sisältö juontaa jälleen kerran suoraan YYA-sopimuksesta, vaikkei Kekkonen sopimusta tässä mainitsekaan. Suoraan voidaan nähdä puolueettomuuden pääpremissiksi Yhdysvaltain antama tunnustus, jonka Kekkonen ilmaisi melkoisen vahvasti korostaen ymmärtämystä, tahtoa ja kunnioitusta. Erityisen vaikuttavia ilmaisut olivat englanninkielisessä versiossa: *declare, desire, respect*.¹ Vaihtoehtojen, miedompjen ilmaisujen käyttäminen kuten *express, will, understand* heikentäisi sanoman suostuttelevuutta selkeästi. Toisena perusteena Suomen puolueettomuudelle, vaikkei sitä suoraan puolueettomuuden yhteydessä käytetäkään, tässä puheessa toimii kaikkien yhteinen rauhanintressi. Kekkonen korosti sitä puheessa juuri ennen rakenteellisesti loogista puolueettomuuteen siirtymistään. Perusteosassa on edelleen mielenkiintoista se, että Suomen ja Neuvostoliiton suhde jää selvästi taka-alalle ja myöskään oman kansan osoittamaa luottamusta puolueettomuuspolitiikkaan ei mainita. Neuvostosuhteiden suoranainen poisjättäminen on puheessa tehokeino: läheisten itäsuhteiden mainitseminen puolueettomuuden perusteena olisi todennäköisesti ainoastaan heikentänyt sanoman suostuttelevuutta. Subjektiivisuuden painottaminen läheistä NL-yhteistyötä mainitsematta oli tehokkaampi vaihtoehto länsiyleisölle puhuttaessa ja haettaessa kannatusta Suomen mahdollisuuksille rauhantavoittelussa. Oman kansan tuen mainitseminen puolestaan olisi entisestään korostanut puheen vaikuttavuutta amerikkalaisyleisölle. Koko kansan nimissä puhumistaan Kekkonen havainnollisti mainitsemalla omat kansalliset edut, liittäen ne kuitenkin puolueettomuuspolitiikan tavoitteiksi yhdessä rauhan kanssa. Tavoitearvot tässä puheenvuorossa olivat jälleen nuo länsiyleisöille tärkeimmät. Yhteisyysarvot eivät olleet länsipuheissa usein selkeitä puolueettomuuden tavoitearvoja, eivätkä tässäkään. Yhteistyötarve oli kuitenkin *Rauhantavoittelu* –puheessa tärkeä teema, joskaan ei puolueettomuuden tavoite. Ennemmin se toimi premissinä Suomen toimintalinjalle pelaten yhteen mainitun rauhanintressin kanssa.

Tämän puheen motivaatio oli hakea kannatusta idealle, että puolueettomuuspolitiikka on paras keino Suomelle edistää kaikkien maiden yhteistä rauhantavoittelua. UKK haki tukea hankkeelleen tässä yhteydessä eritoten Yhdysvaltain johdon osoittamasta ymmärryksestä, mikä eittämättä oli tehokas keino ajatellen, että presidenttinä toimi tuolloin suurta suosiota nauttinut

¹ Kekkonen, *Neutrality*, s. 67

John F. Kennedy. Toisaalta suhde kilpailevaan suurvalttaan Neuvostoliittoon jätettiin hämäräksi, vaikka sen läheisyys tasan tarkkaan Yhdysvalloissa tiedettiinkin. Kekkonen käytti 'vajaata' premissiosaa puheessa persuasiivisuuden lisänä – tässä tapauksessa perustelematta jättäminen oli tehokeino. Puhe pidettiin syksyllä 1963; vuoden 1961 Berliinin kriisistä, Yhdysvaltain ja Kuuban Sikojenlahden selkkauksesta ja myös Suomen-Neuvostoliiton noottikriisistä oli kulunut vain parisen vuotta, ja kylmän sodan 'kohokohta' eli Kuuban ohjuskriisi oli tapahtunut vain vajaa vuosi sitten. Kansainvälinen jännitys oli edelleen vahvasti aistittavissa, mikä tekikin aiheelliseksi hakea kannatusta Suomen asenteelle olla ristiriitojen ulkopuolella pidättäytyen sotilasliittojäsenyydestä ja yhdenkään konfliktiosapuolen kannattamisesta.

Melko erikoista puheessa on myös selkeä kasvavan voiman järjestys,¹ jossa tärkein argumentti säästetään puheen loppuun. Puheessa on selvästi nousevan tärkeyden tendenssi, joka päättyy Suomen puolueettomuuden funktion määrittelemiseen. Puolueettomuus sai Kekkonen puheissa näin tärkeän ja eritoten riippumattoman aseman vain harvoin. Kaiken kaikkiaan *Rauhantavoittelu* on yksi vaikuttavimmista puolueettomuuteen liittyvistä puheista, joita Kekkonen presidenttiaikanaan esitti.

3.1.3. Yhteenveto

Retorisessa mielessä Kekkonen puheet länsivalloille olivat ehkä kaikkein mielenkiintoisimpia. Hän argumentoi niissä voimakkaasti arvovaltaiselle yleisölle ja teki näin maansa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa tutuksi tärkeillä forumeilla. Laajemmin kansainvälisesti ajateltuna pienen maan päämiehen viesti noudatetusta politiikasta ei ollut järin merkittävää, mutta joka tapauksessa vahvasti Neuvostoliiton kanssa sopimuksenalaisessa tilassa olleen valtion mahdollisuutta edes puhua puolueettomuudesta.

Tyypillisiä piirteitä Kekkonen länsipuheille olivat selkeä tavoitteellisuus, ei-kaavamaisuus sekä Neuvostoliiton ja Suomi-Neuvostoliitto –suhteen taka-alalla oleminen. Kekkonen mainitsi länsipuheissa Suomen linjan sekä puolueettomuudeksi että puolueettomuuspolitiikaksi, mutta jälkimmäinen, tavoitteellisuutta korostava muoto oli kuitenkin yleisempi näistä. Rauha oli länsipuheissa, kuten puheissa kaikille muillekin yleisöille, selkeästi keskeisin tavoitearvo.

¹ Perelman, *Valtakunta*, s. 166

Subjektius seurasi hyvin johdonmukaisesti rauhaa puolueettomuuspolitiikan tavoitteena, yhteistyötä korostavat arvot olivat taas vähemmän merkityksellisiä. Historialliset ja maantieteelliset tekijät yhdessä länsitunnustuksen kanssa toimivat tärkeimpinä premisseinä Kekkonen puolueettomuuspuheessa länsiyleisöille. Neuvostoliiton antama tunnustus sekä maan sopimuksella vahvistettu suhde Suomeen puolestaan jätettiin taka-alalle puolueettomuuden perusteita kuvattaessa. Syy on tähän selvä: premissien on saatava mahdollisimman vahva hyväksyntä, jotta puheen vaikuttava osa, johtopäätökset, saataisiin yleisöllä läpi. Suomen puolueettomuuspolitiikan perustelu vihollisen tunnustuksella ei varmasti olisi edistänyt maan noudattaman linjan hyväksyntää puhuttaessa länsivalloille. Premissiongelmana on oman kansan tuen vakuuttavuus. Vaikka se mainitaan varsin usein, jää melko avoimeksi mihin tuo oman kansan tuki perustuu. Sitä on tietenkin vaikeampi näyttää toteen verrattuna NL:n ja länsivaltojen tunnustuksiin, jotka perustuivat virallisiin lausuntoihin. Lisäksi Kekkonen länsipuheissa on tärkeää se, että puheet eivät noudattaneet mitään jäykkää kaavaa. Puheet sovitettiin vallitsevaan tilanteeseen valitsemalla mahdollisimman hyväksyttävät premissit, sijoittamalla puolueettomuus rakenteellisesti eri tavoin ja korostamalla puolueettomuus-käsitteen eri olemuksia.

3.2. Puolueettomuuspolitiikasta Neuvostoliitolle

Kaksi asiaa on otettava huomioon tarkasteltaessa Kekkonen puolueettomuuspuhetta Neuvostoliitolle. Ensinnäkin Suomen ja Neuvostoliiton väliset kriisit vähensivät puheen johdonmukaisuutta ja toisaalta puolueettomuuspolitiikka ei ollut niin selkeästi keino tavoitteisiin pääsemiseksi kuin se oli länsipuheissa.

Kekkonen sivusi puolueettomuutta ensimmäisen kerran Neuvostoyleisölle puheessaan 21.8.1956 todeten Suomen neutraalisuuden olevan liittymäkohta YYA-sopimukseen.¹ Tämän tarkemmin ei puolueettomuutta kuvailtu. Kesäkuussa 1957 pitämässään puheessa² Kekkonen kuitenkin tuo esiin yhteisyysarvot puolueettomuuspolitiikan tavoitteina. Niitä ovat ristiriitojen kaihtaminen, kansojen sovittaminen ja lähentäminen, vastakohtaisuuksien poistaminen, keskinäinen ymmärtämys, sopu sekä luottamus. Yhteisyysarvot korostavat sitä, että Suomen harjoittama puolueettomuuspolitiikka edistää avoimempaa maailmanjärjestystä.

¹ Kekkonen, *Puheita II*, s. 12

² *Ibid*, s. 37 - 39

Vuoden 1958 yöpakkaskriisin jälkeen Kekkonen palasi ensi kertaa puolueettomuuspolitiikkaan puheessaan 24.11.1960,¹ jolloin hän puhuikin siitä varsin laajasti. Rauha tuli näin vahvana arvona esiin, ja sitä tukivat jälleen yhteisyysarvot sekä myöskin johdonmukaisuutta ja monipuolisia kontakteja korostavat ilmaisut. Vaikka ennen yöpakkasia konfliktien välttämistä olikin jo korostettu, vasta vuonna 1960 rauha käsitteenä tuli etualalle. Suomi harjoitti rauhan politiikkaa, tuki rauhan politiikan ajajia, oli rauhantahtoinen ja pyrki puolueettomuuspolitiikallaan edistämään maailmanrauhaa. Tässä puheessa olivat yhteisyysarvot jälleen mukana, joskaan eivät enää niin keskeisinä kuin ennen yöpakkasia: Kekkonen painotti ystävällisyyttä, keskinäistä arvontoa, arvokasta myötävaikutusta ja kansainvälisen yhteisymmärryksen kehittämistä.

Kaksi vuotta noottikriisin jälkeen, joulukuussa 1963, Kekkonen palasi jälleen puolueettomuuspolitiikkaan, tällä kertaa todeten käytännöllisesti sen merkitsevän ydinaseiden maan alueelle ottamisen kieltämistä. 'Puolueettomuuspyrkimys' oli puolestaan vahvempi puheessa 24.2.1965,² jolloin hän totesi sen merkitsevän kannanotoista pidättymistä kansainvälisten ongelmien yhteydessä. Tämä korosti nimenomaan neutraalia, jopa passiivista asennoitumista. Rauha tuli kuvaan tässä puheessa varsin mielenkiintoisella tavalla: Kekkonen väitti, että puolueettomuutta ylläpidettiin, jos Euroopassa vallitsi rauhantila. Puolueettomuus siis edellytti rauhaa. Rauha ei näin ollen ollutkaan tavoite, johon puolueettomuuspolitiikalla pyrittiin, vaan puolueettomuuspolitiikan harjoittamisen edellytys. Voidaankin näin ollen ajatella, että sama arvo – rauha – oli sekä edellytys että tavoite puolueettomuudelle. Tämän puolestaan on tarkoitettava sitä, että Kekkonen näki status quon tässä tilanteessa riittäväksi tavoitteeksi: Suomi eli rauhantilassa ja pyrki tilan säilyttämiseen. Hän ei ollut pienen maan rajallisen vaikutusvallan ymmärtäen kurottamassa epärealistisiin saavutuksiin. Länsipuheissa tärkeä kansallinen etu mainittiin tässä puheessa Neuvostoyleisölle. Puolueettomuus palveli kansallista etua, joka taas kulminoitui kielteisen kannan ottamiseen jonkin kansainvälisen toimijan toimenpiteeseen, joka saattoi järkyttää Pohjois-Euroopan rauhanpolitiikan perusteita. Kohden 1960-luvun loppua UKK:n puolueettomuuspuhe passivoitui neuvostoyleisöllekin, kuitenkin ennen vuoden 1969 uutta nousua. Podgornyin syksyisen Suomen-vierailun aikana Kekkonen piti kaksi puo-

¹ *Ibid*, s. 120 - 122

² *Ibid*, s. 367 - 370

luueettomuuteen liittyvää puhetta, joista ensimmäinen oli varsin vaikuttava. Siinä puolueettomuus oli mukana laajasti ja vahvasti perusteltuna. Toisessa vierailun aikaisessa puheessakin Kekkonen korosti puolueettomuuspolitiikkaa ja toisaalta puolueellisuutta, joka ilmeni asenteena sotia vastaan. Vierailun jälkeisessä kommunikoinnissa ei Suomen puolueettomuuspolitiikkaa mainittu. Ennen kuin puolueettomuus käsitteenä palasi Suomen ja Neuvostoliiton viralliseen dialogiin vajaan vuoden poissaolon jälkeen kesällä 1970, Kekkonen käytti ainoastaan yhden puheenvuoron neuvostoyleisölle. Lausunnossaan Ogonjok-lehdelle 10.1.1970 hän puhui itsepintaisesti puolueettomasta Suomesta.¹

Samana päivänä kun Suomen puolueettomuuspolitiikka palasi suomalais-neuvostoliittolaisiin kommunikoihin – 20.7.1970 – Kekkonen piti puheen Suomen Moskovan-suurlähetystössä. Hän korosti siinä aktiivisen puolueettomuuspolitiikan tärkeyttä ja siihen kohdistuvaa luottamusta. Suhde Neuvostoliittoon alkoi toisaalta tässä vaiheessa näytellä puolueettomuutta tärkeämpää roolia. Kesti lähes kolme vuotta, ennen kuin puolueettomuus tuli neuvostopuheissa uudelleen esille. YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlapuheessa laajan historiallisen kuvauksen päätteeksi UKK tähdensi puolueettomuuspolitiikan tärkeyttä Suomelle. Säännöllisistä kontakteista huolimatta Kekkonen ei maininnut puolueettomuudesta neuvostopuheissa tämän jälkeen neljään vuoteen. Neuvostoliiton-vierailullaan toukokuussa 1977 hän palasi käsitteeseen kahdessa pitämistään viidestä puheesta. Kremlissä 17.5. hän mainitsi pitkästä ajasta rauhan tahtoisen puolueettomuuspolitiikan. Minskissä kuusi päivää myöhemmin hän huomautti lisääntyvän kansainvälisen toiminnan olevan haaste puolueettomille maille. Neljän viimeisen presidenttivuotensa aikana 1978 – 1981 Kekkonen mainitsi puolueettomuuden neuvostoyleisölle enää kaksi kertaa. YYA-sopimuksen 30-vuotisjuhlassa 4.4.1978 hän totesi puolueettomuuden edistävän tuttuja tavoitteiden saavuttamista: rauhan, turvallisuuden ja yhteistyön. Marraskuussa 1980 Kekkonen vieraili Neuvostoliitossa viimeisen kerran. Kremlissä 12.11. pitämässään puheessa hän painotti aktiivista ja käytännöllistä tyyliä: Suomen aseriisuntaloitteet tehtiin rakentavan puolueettomuuspolitiikan pohjalta.²

Kokonaisuudessaan ennen yöpakkasia Kekkonen piti presidenttikaudellaan neljä ulkopoliittikaan liittyvää puhetta Neuvostoliitolle. Kahdessa ensimmäisessä puolueettomuuden käsite oli

¹ ULA 1970, s. 281

² ULA 1980, s. 236

mukana (ensimmäisessä tosin neutraalisuutena), kahdessa viimeisessä ei. Arvoista yhteisyyssarvojen voi ainoastaan katsoa olleen molemmissa merkityksellisiä puolueettomuuspolitiikan tavoitteina.

Yöpakkasten ja noottikriisin välillä Kekkonen piti Neuvostoliitolle kaksi puhetta vuonna 1960, joista jälkimmäisessä hän käsitteli puolueettomuutta laajasti. Rauha tuli arvona tässä vahvasti mukaan ja sitä tukivat yhteisyyssarvot sekä valikoimattomuusarvot (johdonmukaisuus, kontaktit).

Noottikriisin jälkeisissä puheissa puolueettomuus oli mukana yhtä (18.6.1966) lukuun ottamatta. Näissä puheissa puolueettomuudella oli käytännöllisempi sävy, tarkemmat edellytykset ja YYA-sopimusta korostettiin selvemmin. Tärkeitä olivat myös rauhan asema puolueettomuuden edellytyksenä sekä puolueettomuuden funktio kansallisen edun turvaamisessa. Viimeinen puhe painotti rauhaa, turvallisuutta ja yhteistyötä.

Rauha arvona oli tärkeä yöpakkasten jälkeen sekä ennen ja jälkeen noottikriisin. Yhteisyyssarvot puolestaan olivat kuvassa mukana alusta loppuun, mutta erityisen vallitsevia ne olivat ennen noottia. Subjekti- ja toimintavapausarvot puolestaan loistivat poissaolollaan lähes läpi koko Neuvostoliitolle kohdistetun puolueettomuuspuheen. Valikoimattomuusarvot olivat näitä lähinnä – erityisesti puheessa 24.11.1960: Suomella oli ’ystävälliset, keskinäiseen arvonantoon perustuvat suhteet kaikkiin valtioihin’.¹ Neuvostoyleisölle esitetyn puolueettomuuspuheen sävy oli aktiivisempi ennen noottikriisiä, sen jälkeen Kekkonen tukeutui selvemmin YYA-sopimukseen ja länsivaltojen tunnustukseen ja oli selkeämpää, että myös status quon säilyminen oli tyydyttävä saavutus puolueettomuuspolitiikalle.

3.2.1. ’Puolueettomuuspolitiikkamme’

Kekkonen piti puheen *Puolueettomuuspolitiikkamme*² Bulganinin ja Hrustsevin vierailun kunniaksi Helsingissä 7.6.1957. UKK luonnollisesti toivotti vieraat tervetulleiksi ja osoitti arvostuksensa siitä, että he olivat halukkaita kunnioittamaan edellisen presidentin, J.K. Paasikiven muistoa. Kekkonen näki kunnioituksen kohdistuvan täten myös edustamaansa uuteen

¹ Kekkonen, *Puheita II*, s. 122

² *Ibid*, s. 37 – 39

suomalaiseen ulkopolitiikkaan, jonka peruskiven Paasikivi oli muurannut. Tämän ulkopolitiikan lähtökohtana oli Suomen ja Neuvostoliiton välinen yhteisymmärrys, yhteistyö ja ystävyys. Naapurisuhteet olivat onnistuneet huolimatta levottomasta maailmantilanteesta ja maiden erilaisista yhteiskuntajärjestelmistä. Selkeitä ilmaisuja niin Paasikiven-Kekkonen linjan kuin YYA-sopimuksenkin hengessä.

UKK totesi Suomen ulkopolitiikasta, että se perustui kansalliseen välttämättömyyteen. Tällä hän tarkoitti tietenkin historiallisia ja maantieteellisiä ympäristötekijöitä, jotka vaativat rauhanomaisia suhteita itänaapuriin. Tässä puheessa ulkopolitiikka oli yhtä kuin rauhanpolitiikka. Tätä kansakunnan etujen mukaista politiikkaa vartioi valtiollinen johto yhdessä kansan syvien rivien kanssa.

Kekkonen siirtyi YYA-sopimukseen ja sitä myötä Suomen puolueettomuuteen:

Tämä sopimus (YYA) on ensimmäinen kansainvälisoikeudellinen asiakirja, jossa esitetään Suomen puolueettomuus. Puolueettomuuspolitiikkamme oikeutuksen näemme siinä, että me kaihdamme kaikkea, mikä on omiaan edistämään ristiriitoja kansainvälisessä elämässä, ja työskentelemme kaiken sen hyväksi, mikä sovittaa ja lähentää kansoja sekä poistaa vastakohtaisuuksia. Tätä me pyrimme tekemään, tietenkin ennen kaikkea sillä alueella Eurooppaa, missä meidän on suotu elää ja missä hartaasti toivomme kehityksen kulkevan kohti yhä parempaa keskinäistä ymmärtämystä ja yhä suurempaa soppua.¹

Näin puolueettomuutta hahmotettuaan hän päätti puheen korostamalla luottamuksen merkitystä. Suomen kansallinen etu vaati maalta rehellisyyttä ulkopolitiikassa, mikä edistää luottamusta Suomea kohtaan. Kekkonen anelee sitä puheessa suoraan: 'Tällaiselle ulkopolitiikalle ... me pyydämme luottamusta.'² Puheen loppukaneetti ylisti edelleen NL:n merkitystä ulkopolitiikan tärkeimpänä kumppanina.

Kekkonen mainitsee puheessa sekä puolueettomuuden että puolueettomuuspolitiikan. Jälkimmäinen on selkeämmin käsitteen olemus kyseisessä puheenvuorossa, koska se on tässä toiminnallisempi malli kuin aikaisemmin. UKK:n presidenttiajan alkukaudelle ominaisesti YYA-sopimus oli puheessa erittäin tärkeässä asemassa.

¹ *Ibid*, s. 38

² *Ibid*, s. 39

Puolueettomuuskäsitteen sijainti puheessa on melko tehokas sen sijoittuessa puheen loppupuolelle. Sen vaikuttavuutta pehmentää kuitenkin puheen lopetuksen korostama neuvostosuhteiden ensisijainen tärkeys. Puolueettomuuspolitiikan perusteina tässä ovat kansallisen edun mukainen välttämättömyys, oman kansan tukea ilmaiseva me-henkisyys sekä kaikkein selvimmin tietysti YYA-sopimus, jonka hengessä ristiriitojen kaihtaminen on puolueettomuuspolitiikan sisältö. Edelleen puolueettomuuspolitiikan tavoitteita ovat kansojen sovittaminen ja lähentäminen sekä vastakohtaisuuksien poistaminen. Tavoitteisiin voitaneen liittää lisäksi ymmärtämys ja sopu Pohjois-Euroopassa.

Länsimailta ei ollut tähän mennessä vielä saatu selkeitä tunnustuksia Suomen puolueettomuuspolitiikalle, joten länsi hyväksynnän puuttuminen argumentaation premissiosasta on selvää. Sen sijaan puolueettomuus perustuu melkoisen tiukasti YYA-sopimukseen. Premissejä vahvistaakseen Kekkonen korostaa *Puolueettomuuspolitiikkamme* –puheessa kansan seisomista harjoitetun toimintalinjan takana: 'Sen vartijoina ovat yhtä hyvin kansan laajat kerrokset kuin maamme johtomiehet.'¹ Kansan edun mukainen välttämättömyys taasen viittaa historiallisiin ja maantieteellisiin tekijöihin, jotka puhuvat sen puolesta, että puolueellisuus ei ole aikaisemmin johtanut Suomen kannalta edullisiin tuloksiin. Tärkeintä tässä puheessa on puolueettomuuspolitiikan toiminnallisuus; ensimmäisessä neuvostopuheessa Kekkonen oli puhunut ainoastaan 'neutraalisuudesta', joka antaa hyvinkin passiivisen kuvan maan ulkopoliitikasta. Rauha ei tässä puheessa ole vielä selkeästi puolueettomuuden suora tavoitearvo, vaikka se onkin tärkeä teema. Kansallisen edun palveleminen, joka oli tärkeä subjektiivista korostava tavoitearvo suomalaisyleisölle ja etenkin länsiyleisölle, toimii puheessa yhtenä perusteena puolueettomuuspolitiikan harjoittamiselle.

Puheen tarkoitus on, kuten selkeästi mainittua, pyytää luottamusta Suomen ulkopoliitikalle, jonka tärkeänä osatekijänä puolueettomuuspolitiikka toimii. Ennen kaikkea Kekkonen pyrki tekemään selväksi, että Suomi tulee jatkamaan puolueetonta käytäntöään ja edelleen hakemaan uskottavuutta tälle pyrkimykselle. Erityisen tärkeäksi *Puolueettomuuspolitiikkamme* –puheen tekee se, että ensi kerran puolueettomuuspolitiikka on toimintaa jättäen jähmeän neutraalisuuden käsitteenä menneisyyteen. Näin lähestytään aktiivista puolueettomuutta, joka sel-

¹ *Ibid*, s. 38

keine tavoitearvoineen sittemmin tulee muodostumaan Suomen linjaksi. Suomen asema itenäisesti toimivana subjektina on edelleen tässä puheessa heikko neuvostosuhteiden ja YYA-sopimuksen sanellessa ulkopolitiikan suuntaviivat. Kokonaisuutena puheessa on kyse yhteisistä ponnisteluista rauhan ja mainittujen tavoitteiden hyväksi eritoten omalla alueella Pohjois-Euroopassa. Puolueettomuuspolitiikka on edelleen tulevaa paikallisempaa, koska suurilta länsimailtakaan ei ollut vielä tähän mennessä saatu tunnustusta maan harjoittamalle ulkopolitiikalle.

3.2.2. 'Hyvien naapurisuhteiden tuloksia'

Päättyessään neljän päivän vierailunsa Neuvostoliiton hallituksen vieraana Kekkonen piti 24.11.1960 puheen 'Hyvien naapurisuhteiden tuloksia'.¹ Hän aloitti puheensa korrektisti kehumalla vierailua. Kekkonen esitteli lyhyesti vierailun kommunikation, joka sisälsi päätöksiä Saimaan kanavan vuokrauksesta, vuoden 1961 tavarantoimituksista sekä Suomen EFTA-optiosta. Yleisemmin hän jatkoi mainiten ymmärtämyksen, myötämielisyyden, luottamukseen perustuvat suhteet sekä yhteiskuntajärjestelmien erilaisuudesta huolimatta sovun, ystävyiden ja yhteistoiminnan. Tässä puheessa YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälä oli Suomen puolueettomuuspolitiikan mahdollistava tekijä. Puheen lopuksi Kekkonen ilmaisi uskonsa hyvien suhteiden jatkumisesta.

Suomen puolueettomuuden olemus tässä puheessa on *puolueettomuuspolitiikka*. YYA-sopimuksen asema on puolueettomuuspolitiikan mahdollistaja: se on puolueettomuuspolitiikan tärkeä peruste olematta kuitenkaan alistava. Mikä tärkeintä, puolueettomuus on tämän puheenvuoron mukaan keino, jolla pyritään saavuttamaan tavoitteita. Tutkimusotteeni kannalta kyseessä on mallikas suoritus.

Mitä argumentaatorakenteeseen tulee, perusteina toimivat tässä puheessa YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälä, NL:n osoittama luottamus Suomen toimintaa kohtaan sekä muiden maiden tuki, jota on saatu esimerkiksi YK:ssa. Näihin premisseihin perustuen Kekkonen pyrki saamaan tukea sanomalleen, että puolueettomuuspolitiikkaa harjoittaen Suomi kehittää kansainvälistä yhteistyötä ja edistää maailmanrauhaa. Jos yleisö siis hyväksyy julkituodut

¹ *Ibid*, s. 120 - 122

premissit, jotka tässä tilanteessa olivat melko vahvasti todistusvoimaiset, on todennäköistä, että se myös on valmiimpi uskomaan puolueettomuuspolitiikan johtavan asetettuihin tavoitteisiin. 'Hyvien naapurisuhteiden tuloksia' –puheen perusteet ja tavoitearvot ovat varsin edustavia: premisseistä jää puuttumaan oikeastaan vain Suomen oman kansan osoittama tuki puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Muistuttaminen suomalaisten seisomisesta kyseisen ulkopoliittisen linjan takana olisi ollut tässäkin tapauksessa hyvä tehokeino. Tavoitearvoissa taas on nähtävissä Neuvostoyleisölle tärkeimmät: yhteisyys ja rauha.

Jos argumentoinnissa astutaan ikään kuin yksi askel taaksepäin, Kekkonen puhuu tässä yhteydessä myös Neuvostoliiton 'legitiimistä intressistä',¹ joka on YYA-sopimuksen tärkeä peruste. Legitiimillä intressillä hän tarkoittaa Neuvostoliiton oikeutettua huolenpitoa siitä, ettei Suomi tule toimimaan Neuvostoliittoa kohtaan tarkoitetun hyökkäyksen tuki- tai läpikulkualueena. Tämä legitiimi intressi on siten YYA-sopimuksen peruste ja YYA-sopimus on edelleen tärkeä peruste Suomen puolueettomuuspolitiikalle.

Toinen erikoinen seikka kyseisessä puheenvuorossa on puolueellisuuden mukaan tuonti: Suomi on puolueellinen rauhan asiassa. Kekkonen mukaan Suomi tukee maata, joka toimii etevimmin aseistariisunnan puolesta. Ei ole edes merkityksellistä, mihin blokkiin tämä maa kuuluu. Suomi ei kuitenkaan liity tähän kyseiseen leiriin vaikka tukeekin rauhanomaista toimijaa.

3.2.3. 'Suomen suhtautuminen monenkeskisten ydinvoimien luomiseen'

*Suomen suhtautuminen monenkeskisten ydinvoimien luomiseen*² oli toinen puhe, jonka Kekkonen piti neuvostoyleisölle sen jälkeen, kun länsimaat olivat tunnustaneet Suomen puolueettomuuden. Noottikriisistäkin oli kulunut runsaat kolme vuotta. UKK piti puheen Suomen Moskovan-suurlähetystössä 24.2.1965, ja yleisönä oli arvokkaita neuvostovieraita aina Presidentistä ja Ministerineuvoston Puheenjohtajasta lähtien. Kekkonen aloitti totutulla kiittelyllä vierailusta sekä myöskin saamastaan Lenin-kunniamerkistä, josta hän rakensi aasinsillan maitten suhteisiin: ansio kunniamerkistä kuului myös Suomen Paasikiven perintöön perustavalle ystävällismieliselle ulkopoliitiikalle.

¹ *Ibid*, s. 121

² *Ibid*, s. 367 – 370

Aiempaan vierailun aikana käytyyn keskusteluun perustuen Kekkonen siirtyi ulkopoliitiikan käsittelyyn. Sen ääriviivat olivat edelleen YYA-sopimuksessa, jonka tuttu johdantolause jälleen kerran toimi puolueettomuuspolitiikan pohjana. Neuvostotunnustuksen vastapainoksi Kekkonen lausui myös melko poikkeuksellisesti: 'Myös läntisten suurvaltojen taholta on saatu hyväksyminen tälle puolueettomuuspyrkimyksellemme.'¹ Puolueettomuus oli toiminnanlinja, joka oli ulkopoliitiikan osana kauttaaltaan tunnustettu. Kekkonen mukaan se oli tullut esille Suomen toiminnassa kansainvälisessä politiikassa ja Yhdistyneissä Kansakunnissa.

Poiketen useammista puolueettomuutta koskevista puheista, Kekkonen esitti tässä käytännön esimerkkejä Suomen puolueettomuuspolitiikasta. Maa oli pidättäytynyt kannanotoista esimerkiksi Saksan yhdistymiskysymyksessä ja Berliinin ongelmissa. Puheen pääaihe on, kuten otsikkokin kertoo, huolestuneisuus ydinvoimien luomisesta koskien eritoten Länsi-Saksan asemaa. Puolueettomuuspolitiikka ei Kekkonen mukaan kieltänytäkään tässä tapauksessa kannanottoa kiistanalaiseen asiaan, sillä YYA-sopimuksen hengessä Suomen oli otettava huomioon NL:n strateginen etu ja harkittava sotilaallista yhteistyötä sopimuskumppaninsa kanssa. Siten kansallista etua valvoen tilannetta tuli tarkasti seurata ja käsitys asiasta tuli myös julkituoda:

Tällainen kannanotto ei ole vastoin puolueettomuuspolitiikkaamme, sillä me voimme ylläpitää puolueettomuuttamme ainoastaan sillä edellytyksellä, että rauhantila säilyy Euroopassa. Meillä on oikeus kansallisen etumme vuoksi ilmaista kielteisen kantamme toimenpiteistä, jotka voivat järkyttää Pohjois-Euroopan rauhanpolitiikan perusteita.²

Vaikka Kekkonen käsittelikin puolueettomuutta näin voimakkaasti ja konkreettisesti, pehmeni hän jälleen puolueettomuuden vaikuttavuutta puheessa valiten kuvauksen Suomen ja NL:n ystävydestä, rauhanomaisesta rinnakkaiselosta ja YYA-sopimuksen tärkeydestä puheen lopetukseksi.

Puolueettomuus nimenomaan politiikkana tulee mukaan puheeseen loogisesti ja se on mukana lähes kauttaaltaan tässä puheessa, vaikka jääkin jokseenkin NL-suhteen vallitsevuuden varjoon. YYA-sopimus on jälleen pohja puolueettomuuspolitiikalle ja sen merkitys on vahva: se

¹ *Ibid*, s. 368

² *Ibid*, s. 369

käy puolueettomuuden edellä. Puolueettomuus on hyvin esillä puheessa, mutta puheen kokonaissävy on selkeän painottunut Neuvostoliiton-suhteiden ensisijaisuuteen.

Suomen suhtautuminen monenkeskisten ydinvoimien luomiseen on ainoa neuvostopuhe, jossa Kekkonen mainitsee länsitunnustuksen Suomen puolueettomuuden premissinä. Se on tosin mainittu vain yhdellä lauseella, siinä missä YYA-sopimusta eli NL:n antamaa tunnustusta korostetaan puheessa laajasti. Toisin kuin joissakin muissa neuvostopuheissa, oman kansan tuki puolueettomuudelle ei tässä puheessa saa sijaa, vaan puolueettomuuspolitiikkaa harjoittaa tämän puheenvuoron mukaan *Suomi*. Tältä osin argumentaatorakenteen premissiosa jää siis vajaaksi. Tähän syyksi voi nähdä esimerkiksi sen, että kyse oli erittäin tärkeästä asiasta, josta valtiollisen johdon, presidentin etunenässä, tuli kantaa päävastuu. Puolueettomuuspolitiikasta, jonka sisältö on taas tuo YYA-sopimuksesta tuttu suurvaltakonfliktien ulkopuolisuus, ei nyt seuraakaan valikoima yleisiä tavoitearvoja, vaan Kekkonen kuvailee sen käytännöllisempiä piirteitä. Useissa aiemmissa tapauksissa puolueettomuuspolitiikka on ollut melko neutraalia, kun on pidättäytytty kannanotoista kansainvälisissä kriiseissä. Tässä Kekkonen kuitenkin tähdentää kannanoton oikeutta, sillä YYA-sopimus vaati sitä Länsi-Saksan huolestuttavan kehityksen johdosta. Tilanne muistuttaa vahvasti noottikriisiä edeltävää aikaa, jolloin Länsi-Saksan aktivoitua sotilaallinen toiminta ainakin virallisesti johti Suomen ja NL:n välisten sotilaallisten konsultaatioiden ehdottamiseen. Tämän puheen yhtenä funktiona oli ennaltaehkäistä vastaavanlaisen selkkauksen syntyminen.

Puhe on merkityksellinen, sillä se on ainoa neuvostoyleisölle pidetty, jossa puolueettomuuden perusteina ovat tunnustukset sekä idästä että lännestä. Neuvostoliiton merkitys on toki selvästi vahvempi. Erikoinen tämä puhe on myös siinä mielessä, että Kekkonen kuvailee siinä puolueettomuuspolitiikkaa konkreettisemmin toiminnan tasolla. Hän hakee puheessa uskottavuutta käytännön puolueettomuuspolitiikalle ja sen asemalle keinona turvata rauha ja ottaa onnistuneesti huomioon myös Neuvostoliiton strateginen etu YYA-sopimuksen hengessä. Rauha on selkeästi Suomen ulkopolitiikan yleinen tavoite olematta kuitenkaan niin suora puolueettomuuden tavoitearvo kuin monessa muussa puheessa. Rauhan merkitystä tässä puheessa lisää edelleen se, että Kekkonen toteaa rauhan olevan edellytys puolueettomuuden harjoittamiselle. Status quo olisi tällöin ulkopolitiikan intressi rauhan ollessa sekä peruste että tavoite. Kääntä-

en, jos puolueettomuus edellyttää rauhaa, on käsitettävä että sotatilassa Suomi muuttuu puolueelliseksi. YYA-sopimuksen ollessa voimassa ei ole tietenkään vaikeaa arvata mihin leiriin maa asettuisi. Siksi onkin tarkoituksenmukaista, että pyritään status quon ylläpitämiseen – rauhan säilymiseen Pohjois-Euroopassa – jotta voitaisiin välttyä ottamasta puolta mahdollisessa suurvaltojen välille puhkeavassa sotilaallisessa konfliktissa.

3.2.4. Yhteenveto

Puheet Neuvostoliitolle eivät olleet alkuunkaan yhtä kiintoisia kuin länsipuheet. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta puheenvuorot olivat melko varovaisia, eivätkä ne usein sisältäneet retorisesti vaikuttavia ilmaisuja tai rakenteita. Päinvastoin, etenkin lähemmäs Kekkonen presidenttikauden loppua tultaessa, maininnat Suomen puolueettomuuspolitiikasta harvenivat ja myöskin katosivat pitkäksikin aikaa. Lopulta puhe puolueettomuudesta muuttui suorastaan latteaksi; puolueettomuus mainittiin ohimennen ja silloinkin selkeästi alistettiin YYA-sopimukselle.

Varovaisuus kuvailee osuvasti Kekkonen puolueettomuuspuhetta Neuvostoliitolle. Historian, maantieteellisten tekijöiden ja oman kansan osoittaman tuen merkitys on myös vähäinen. Positiivisena huomiona neuvostopuheissa on se tapa, miten staattisesta neutraalisuudesta tuli aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa. Neuvostoliitto tunnettiin Kekkonen aikana vielä periteisenä vihollisena, ja siksi järkevän presidentin oli tarkoituksenmukaista harjoittaa säyseää puhestrategiaa. Kekkonen, etenkin puheen jalostuttua 1960-luvulle tultaessa, alkoi kuvata puolueettomuutta keinona saavuttaa ja ylläpitää rauhantilaa sekä kansainvälistä yhteistyötä. Varovaisuutta puolusti taas premissien asema: NL-suhde YYA-sopimuksineen oli alati voimakas ja länsitunnustukset eivät saaneet merkittävää jalansijaa. Historiallisia ja maantieteellisiä tekijöitä ei myöskään juuri käytetty puolueettomuuspolitiikan premisseinä; juuri Neuvostoliitohan oli ollut tavan takaa mukana aiheuttamassa Suomelle näitä usein traumaattisiakin kokemuksia. Kuten länsipuheissa, neuvostopuheissakin oman kansan puolueettomuuspolitiikalle antama tuki jää häilyväksi. Siten myös puheiden premissiosa kärsii jatkuvasti vajeesta. Suomen kansan seisomisen noudatettavan linjan takana ei olisi luullut vähentävän puheen vaikuttavuutta.

3.3. Yleisönä Suomen kansa

Kuten Neuvostoliitolle kohdistetut puheet, myös suomalaisyleisölle esitetyt puheet muodostavat jokseenkin epäyhtenäisen kokonaisuuden. Erityisen huomionarvoista on, että Kekkonen liitti harvoin puolueettomuuden suoranaisesti tavoiteltaviin arvoihin eikä näin ollen tehostanut puolueettomuuden asemaa keinona. Melko johdonmukaista oli puolueettomuuden mainitseminen ulko- tai turvallisuuspolitiikan ytimenä tai johtoajatukseksi, mutta tässä yhteydessä Kekkonen yhdisti harvoin puolueettomuuden suoraan esimerkiksi rauhan tai itsenäisyyden tavoitteluun. Suomen ulkopoliittiset tavoitearvot Kekkonen luetteli usein, joskin selkeästi puheen eri kohdassa. Puolueettomuus ei ollut kovin vallitseva teema puheissa 1956 – 58, mutta yöpakkasten myötä se alkoi tulla tärkeämmäksi. Myös noottikriisi toi puolueettomuuden selvemmin esille.

Ensimmäisen kerran presidenttinä Kekkonen mainitsi puolueettomuuden suomalaisille puheessaan 21.12.1956, jolloin hän puhui esimerkiksi 'elinetujen mukaisesta puolueettomuuden linjasta'¹ kuvaillen lähinnä puolueettomuuden olemusta korostamatta sen asemaa keinona tavoitteiden saavuttamiseksi. Yöpakkaset toivat puolueettomuuden tärkeämmäksi aiheeksi, ja Kekkonen puhuikin puolueettomasta ja objektiivisesta asennoitumisesta, joka kristallisoitui kannanmäärittelyistä pidättymisenä kansainvälisissä kriiseissä. Puolueettomuuden olemus oli kaikkiaan tärkeä yöpakkasten aikaisissa puheissa.

Noottikriisi viimeistään oli tapahtumasarja, joka teki puolueettomuudesta keskeisen teeman Kekkonen puheissa. Kekkonen lausuikin: 'Suomen puolueettomuuspolitiikan toteuttamiseen sisältyy elämäntyöni.'² Noottikriisin aikaisissa puheissa erityisen merkittävää oli sekä Neuvostoliiton että länsivaltojen antamien tunnustusten asema – olihan Kekkonen vuoden 1961 matkoillaan 'hankkinut' Kennedyn, Macmillanin ja de Gaullen positiiviset lausunnot Suomen puolueettomuudesta.

Puhe 28.12.1961 oli ensimmäinen, jossa puolueettomuus esiintyi keinona ja jossa siihen suoraan liitettiin tavoitearvoja. Tässäkin tosin turvauduttiin lainaukseen Hrustsevilta, joka saman vuoden marraskuussa oli todennut, että 'Suomen puolueettomuus on merkittävimpiä takeita

¹ *Ibid*, s. 24

² *Ibid*, s. 168

rauhan ja levollisuuden säilymisestä Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueella.’¹ Tässä puheessa Kekkonen piirsi myös hyvin tärkeät puolueettomuuden suuntaviivat: uskottava puolueettomuus vaati ulkovaltojen tunnustuksen ja luottamuksen sekä oman kansan tuen. Lisäksi puolueettomuuden loukkaukset tuli kyetä torjumaan.

Puheensa 27.11.1962² Kekkonen aloitti toteamalla, että kaikille lienee selvää, että Suomen puolueettomuuspolitiikan päämääriä olivat itsenäisyys ja rauha. Tosiasiassa puolueettomuuspolitiikan päämäärät eivät varmastikaan olleet koko yleisölle ollenkaan näin itsestään selvät, koska kyseisiä tavoitearvoja ei aikaisemmissa puheissa ollut puolueettomuuteen suoraan liitetty. Joka tapauksessa päämäärät tulivat tässä selviksi. Kekkonen lisäsi samaisessa puheessa puolueettomuuden tavoitteeksi vielä turvallisuuden sekä rakentavan kansainvälisen yhteistyön.

Seuraavan kerran puolueettomuus esiintyi selkeästi keinona puheessa 29.11.1965,³ jolloin Kekkonen totesi sen takaavan paremmat ehtodot suursodassa. Tässä on kyse selvästikin worst case scenariosta. Helmikuun neljäntenä 1967⁴ Kekkonen totesi, että puolueettomuuspolitiikka monipuolisine kontakteineen johti kulttuuriseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Kun 1960-luku lähestyi loppuaan, puolueettomuus painui hetkeksi taka-alalle ja muuttui itsestään selvemmäksi. Puolustusvoimille 4.6.1968⁵ hän väitti, että puolueettomuuspolitiikka yhdessä sen valvonnan ja koskemattomuuden kanssa edistivät turvallisuuspolitiikan määrätietoisuutta. Samassa puheessa hän korosti puolueettomuusaseman rauhantahtoisuutta.

Vuosi 1969 merkitsi puolueettomuuspuheen selkeää aktivoitumista. Käsite oli mukana puheissa jatkuvasti ja Kekkonen korosti puolueettomuuden nauttimaa luottamusta. Kuvaan tulivat nyt erityisesti taloussuhteet. Vaikka pohjoismainen talousyhteistyö oli tiivistymässä, Kekkonen mukaan se ei puolueettomuuspolitiikan hengessä saanut vaarantaa laajan idänkaupan jatkumista. Puheessaan Suomen Messujen 50-vuotisjuhlassa hän väitti puolueettomuuden luovan edellytyksiä taloustoiminnalle ja -nousulle. Puheenvuorossa hän myös kuvasi perustan

¹ *Ibid*, s. 189

² *Ibid*, s. 256 - 263

³ *Ibid*, s. 401 - 410

⁴ *Ibid*, s. 438 - 447

⁵ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 52 - 54

puolueettomuudelle rakentuvalla ulkopoliittiselle linjalle: pohjalla olivat viisas vuorovaikutus, punnittu rohkeus sekä hankitun luottamuksen säilyttäminen.¹ Romanian, Unkarin ja Tshekkoslovakian vierailumatkan jälkeen UKK totesi Yleisradion haastattelussa 6.10. Suomen puolueettomaksi maaksi, joka ei ollut estynyt tasaveroisten ulkosuhteidensa nimissä kanssakäymisen edistämisestä poikkeavaa politiikkaa harjoittavien maiden kanssa.

Vaikka puolueettomuuskäsite katosi Suomen ja Neuvostoliiton välisestä kommunikoinnista vajaan vuoden ajaksi lokakuussa 1969, ei se merkinnyt käsitteen läsnäolon kärsimistä Kekkonen puheissa. Paasikivi-seuran puheessaan 27.11.1969 Kekkonen painotti puolueettomuuspolitiikan tärkeyttä edelleen. Sama tyyli jatkui siirryttäessä seuraavalle vuosikymmenelle: ensimmäisen vuosikolmanneksen aikana pidetyissä kolmessa puheessa puolueettomuus oli mukana kaikissa. Uudenvuodenpuheessa UKK väitti, että Suomen puolueettomaan ulkopoliittikaan luotetaan edelleen.² Valtiopäivien avajaisissa hän taas käsitteli puolueettomuuden suhdetta taloudelliseen integraatioon painottaen, että puolueettomuuspolitiikka suorastaan vaati taloudellista yhteistyötä. Hän ei myöskään jättänyt huomioimatta Suomen asemaa riippumattomana toimijana: puolueettomuuspolitiikka rakentui kansakunnan omaan harkintaan.³ Leninin 100-vuotisjuhlapuheeseenkin puolueettomuus saatiin sovitetuksi. Siinä Kekkonen esitti, että YYA-sopimus vahvisti Suomen puolueettomuutta.⁴

Puolueettomuuspolitiikka alkoi kääntyä 1970-luvun urilleen viimeistään Neuvostoliiton- ja Yhdysvaltain-vierailujen jälkeen 31.7.1970, jolloin Kekkonen piti laajan radio- ja televisiopuheen. Puolueettomuus palasi tällöin Suomen turvallisuuspolitiikan ehdottomaksi ohjenuoraksi. Puolueettomuuspolitiikka oli edelleen voimakkaasti mukana 27.11. Paasikivi-seurassa pidetyssä puheessa. Puolueettomuuskäsite oli harkitun säännöllisesti mukana edelleen vuonna 1971. Käsitteen kannalta keskeisin kysymys tänä vuonna oli Saksojen tunnustaminen, joka tuli toteuttaa puolueettomuuspolitiikan edellyttämällä tavalla: joko molemmat samanaikaisesti tai ei kumpaakaan. Vuonna 1972 käsite oli mukana vakaasti. Puheet korostivat lähinnä puolueettomuuspolitiikan muuttumattomuutta. Aktiivisuus ja yhteensopivuus EEC-kontaktien

¹ ULA 1969, s. 52

² ULA 1970, s. 13

³ *Ibid*, s. 16

⁴ *Ibid*, s. 31

kanssa saivat mainintansa valtiopäivien avajaispuheessa 2. helmikuuta. Puolueettomuuden läsnäolo jatkui melko näkyvästi vielä vuonna 1973. Presidentin esittelyssä 3.10. Kekkonen käsitteli solmittua tullisopimusta EEC:n kanssa. Hän tähdensi, että taloudellinen yhteistyö sopi puolueettomuuspolitiikkaan ja painotti eritoten järjestelyn kauppapoliittista puolta. Vaikka Suomen olikin turvattava kilpailukykyänsä tällä sopimuksella, laajeneva läntinen talousintegraatio ei saanut vaarantaa idänkauppaa.

Vuonna 1974 puolueettomuus-sanan käyttö harveni Kekkonen puheissa. Syytä toisteluun ei ollut, vaan riitti, että puolueettomuus mainittiin pariin otteeseen. Silloinkin siitä puhuttiin lyhyesti, antamatta käsitteelle uusia ulottuvuuksia. Varsinaisena ETYK-vuonna 1975 käsitteen säästeliäs käyttö suomalaisyleisölle jatkui. Televisiohaastattelussa 25.3. Kekkonen julisti suoraan: 'Puolueettomuuspolitiikka on keino Suomen itsenäisyyden ja vapauden turvaamiseksi.'¹ Vuosi 1976 (kolme puhetta suomalaisille) kului ilman mainintaa puolueettomuudesta. Vuonna 1977 Kekkonen taas viljeli käsitettä harkiten: puolueettomuus mainittiin suomalaisille neljästi. Mitään uutta käsitteen kannalta hän ei kuitenkaan esittänyt. Vuoden 1978 neljässä puheessa suomalaisille Kekkonen ei maininnut puolueettomuutta. Hän tyytyi kuvailemaan, että Suomi on harjoittanut samaa ulkopoliittikka jo 30 vuoden ajan. Uudenvuodenpuheessaan 1979 hän taas muistutti puolueettomuuspolitiikasta itsenäisyyden säilyttämisen keinona ja väitti, että tällä politiikalla oli kansan valtavan enemmistön tuki.² Myös viimeisinä presidenttivuosinaan 1980 ja 1981 hän mainitsi puolueettomuuden vain yhdessä kotimaisessa puheessa. Yleisradion TV2:n haastattelussa 3.9.1980 hän toki antoi perusteita harkitun säästeliäälle käytölle: 'Aktiivinen puolueettomuuspolitiikka ei ole Suomelle mikään itsetarkoitus. Kansainvälinen asemamme on niin vakiintunut ja tunnustettu, ettei meidän sitä tarvitse pakonomaisesti julistaa.'³ Niinpä viimeiseksi puolueettomuuteen liittyväksi puheeksi suomalaisille jäi uudenvuodenpuhe viimeisenä presidenttivuonna 1981. Siinä Kekkonen korosti kansainvälistä luottamusta lisääviä toimia, joita Suomi yhdessä muiden puolueettomien ja sitoutumattomien maiden kanssa oli saanut aikaan.

¹ ULA 1975, s. 393

² ULA 1979, s. 11

³ ULA 1980, s. 187

Suomalaiselle yleisölle puhuessaan Kekkonen alkoi korostaa puolueettomuuden merkitystä keinona vasta noottikriisin jälkeen. Ennen sitä hän tyytyi kuvailemaan puolueettomuuslinjan, -aseman tai –politiikan tärkeyttä sekä sen olemusta oikeutena, velvollisuutena, asennoitumisena tai sopimuksena. Noottikriisin jälkeen Hrustsevin ’avustamana’ hän totesi rauhan ja itsenäisyyden puolueettomuuden tavoitteiksi sekä itse hyvin selvästi korosti itsenäisyyttä ja rauhaa puolueettomuuspolitiikan päämäärinä. Muita tavoitearvoja kotimaisissa puheissa olivat turvallisuus, kansainvälinen yhteistyö, kulttuurinen ja yhteiskunnallinen kehitys sekä määrätietoisuus. Näin ollen rauha muodostui selvästi tärkeimmäksi arvoksi Kekkonen puolueettomuuspuheessa, joka kohdistettiin suomalaiselle yleisölle.

Kotimaisissa puheissa on mielenkiintoista, että kriisit kuten yöpakkaset ja nootti eivät vähentäneet tai estäneet puhumista puolueettomuudesta – päinvastoin ne aktivoivat sitä. Kokonaisuutena näissä puheissa Suomen ulkopolitiikan tavoitteet ovat hyvin selkeät. Toisaalta vaikka puolueettomuuspolitiikkaa onkin korostettu selvästi ulkopolitiikan johtoajatuksena, Kekkonen melkoisen harvoin liitti sen suoraan keinoksi ulkopolitiikan tavoitteisiin pääsemiseksi.

3.3.1. Pyjamantaskupuhe

Kekkonen toimi Suomen pääministerinä vuonna 1952, jolloin hänen ’pyjamantaskupuheensa’ julkaistiin. Vaikka se ei kuulukaan varsinaisesti työni tutkimusalueeseen, sen merkitys on historiallisesti ohittamaton toimiessaan tärkeänä päänavaajana Suomen puolueettomuudelle. Nimi tulee siitä, että Kekkonen ei sairauden takia varsinaisesti pitänyt puhetta, vaan ojensi sen tiedotusvälineiden edustajille kotonaan pyjamansa taskusta. Puhe julkaistiin myöhemmin *Maakansa-lehdessä*.

Tässä puheessa Kekkonen luonnollisesti korosti YYA-sopimusta ja näki sen perustaksi Suomen ja Neuvostoliiton suhteille. YYA-sopimuksen sotilaalliseen artiklaan viitaten hän totesi: ’Tästä näkökulmasta lähtien olisi loogisena jatkona Suomen ja Neuvostoliiton väliselle avunantosopimukselle voinut ajatella skandinaavisten maiden puolueettomuusliittoa.’¹

¹ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 27

Tämä kannanotto oli ilmeisen rohkea ajatellen kylmän sodan vaiheita (esim. Korean sota oli käynnissä). Kekkonen kuitenkin lievensi ilmaustaan varovaisemmalla 'olisi ... voinut ajatella' -rakenteella. Hän jatkoi:

Kun Suomen politiikan pyrkimyksenä on turvata rauha maalle kaikissa olosuhteissa ja tämän tarkoituksen saavuttamiselle rauha Pohjoismaissa on välttämätön edellytys, olisi yhteistyö laajemminkin pohjalla puolueettomien pohjoisten valtioiden kanssa käsittääkseni mahdollinen ja tarpeellinenkin rauhan turvaamiseksi Pohjois-Euroopassa.¹

Näin Kekkonen esitti perustelujaan Suomen puolueettomuudelle. 'Rauha' ja 'yhteistyö' olivat käsitteitä, joita hän jatkossakin käytti runsaasti puolueettomuudesta puhuessaan. On muistettava, että Suomen puolueettomuus tunnustettiin ensimmäistä kertaa vasta vuonna 1956.

3.3.2. 'Suomen ulkopolitiikka ja puolustusvoimat'

Noottikriisin jälkimainingeissa, 28.12.1961, Kekkonen piti Kouvolassa puheen *Suomen ulkopolitiikka ja puolustusvoimat*.² Puheen pääteema oli turvallisuusnäkökohtien merkitys ulkopolitiikassa ja edelleen näin itsenäisyyden ja oman maan oikeuksien turvaaminen. Kuten tavallista, Kekkonen puhui alussa Suomen vaikeista vaiheista eritoten Neuvostoliiton-suhteissaan juuri itsenäisyyden jälkeen. Hän puhui tässä myös Suomen puolueettomuuden harjoituksesta ensiaskeleista 1930-luvulla.

Kekkonen otti puolueettomuuden puheeksi taustoittamisen jälkeen ja puhui siitä tässä yhteydessä laajasti. Puolueettomuuden olivat tunnustaneet niin NL (YYA-sopimuksessa, joskin Kekkonen sen välttämättömyyden hienoisesti tässä kyseenalaistikin) kuin Yhdysvallat ja Englantikin, lisäksi Kekkonen korosti luottamuksen tärkeyttä puolueettomuudelle. Kekkonen mukaan NL:n luottamus tuli esiin Hrustsevin lausunnosta, joka sisältyi Novosibirskin nootti-neuvotteluissa pidettyyn puheeseen:

Suomen puolueettomuus on merkittävimpiä takeita rauhan ja levollisuuden säilymisestä Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueella.³

Kekkonen jatkoi puolueettomuuden perustelua edelleen lisäämällä Suomen oman kansan olevan puolueettomuuspolitiikan kannalla sitä ymmärtäen ja tukien, joskin toisin ajattelevia myös oli. Samassa hän kuvaili puolueettomuuden pohjarakennelman:

¹ *Ibid.*, s. 28

² Kekkonen, *Puheita II*, s. 187 - 193

³ *Ibid.*, s. 189

Puolueettomuuspolitiikan voidaan katsoa nojaavan neljään pilariin: 1) että se on ulkovaltojen tunnustama; 2) että ulkovallat luottavat siihen; 3) että oma kansa on sen takana ja 4) että maa on valmis ja kykenevä torjumaan puolueettomuuden loukkaukset.¹

Neljäs kohta toi mukaan puolustusvoimat, joiden tehtävä oli paitsi puolustaa maata myös suojata Suomen rauhantahtoista puolueettomuutta. Puheen lopuksi Kekkonen kuvaili puolustusvoimien tilaa laajasti ja palasi vielä puheen pääteemaan: puolustusvoimat ja ulkopoliittikka toimivat yhdessä itsenäisyyden ja maan omien oikeuksien varjelemiseksi.

Mitä käsitteen olemukseen tulee, se esiintyy puheessa sekä puolueettomuutena että puolueettomuuspolitiikkana. Puolueettomuuspolitiikka on tässä kuitenkin tärkeämpi; etenkin kun Kekkonen puhuu suomalaisesta näkökulmasta, on poliittinen luonne selvä, esimerkiksi 'Puolueettomuuspolitiikallamme on ensinnäkin sopimusperäinen pohja' tai 'kansamme on puolueettomuuspolitiikan kannalla'.² YYA-sopimus on jälleen kerran mukana. Se sisältää tuon tun tun puolueettomuuspykälän, säännöksen, joka antaa oikeuden Suomelle pysytellä suurvaltakonfliktien ulkopuolella.

Suomen ulkopoliittikka ja puolustusvoimat –puheen argumentaatorakenteessa YYA-sopimus, länsivaltojen tunnustukset ja oman kansan tuki luovat puolueettomuuspolitiikan premissit. Puolueettomuuspolitiikan tavoitearvot taas ovat tässä suorasti, Hrustsevin lausunnon mukaan, rauha ja levollisuus. Puheen tehtävänä puolueettomuuden näkökulmasta on hakea suomalaisyleisön kannatusta ajatukselle, että suurvaltojen hyväksymä ja oman kansan tukema puolueettomuuspolitiikka on keino, jolla turvataan rauhaa ja levollisuutta Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueella.

Etenkin ulkomaisille yleisöille esitettyihin puheisiin verrattuna premissit muodostavat poikkeuksellisen tasapainoisen kokonaisuuden, jos niihin lisätään vielä muistutus Suomen vaikeasta historiasta itäisen suurvallan naapurina. Mielenkiintoinen on kuitenkin oman kansan tuen liittäminen puolueettomuuspolitiikan perusteeksi, koska tapaa, jolla se on saavutettu ei edelleen perustella. Koska NL esitti hyväksyntänsä jo YYA-sopimuksessa ja länsivallat puolestaan tiedonannoissaan, olisi myös Suomen kansan tuelle tullut esittää jokin selkeä perustelu.

¹ *Ibid*, s. 190

² *Ibid*, s. 189

Nyt sen tausta jää ikään kuin avoimeksi. Tämän nostankin kansan tuki –perusteen ongelma-kohtaksi. Jos jatkuvasti korostetaan suomalaisten osoittamaa ymmärrystä harjoitettavaa politiikkaa kohtaan, nousee yleisön keskuudessa väkisinkin kysymyksiä siitä, mihin tämä ymmärrys perustuu. Toisaalta sen jatkuva liittäminen puolueettomuuden uskottavuuden lisääjäksi voi luoda immunisoivan efektin: se on totuttu kuulemaan puheissa, se hyväksytään intuitiivisesti eikä sitä ole tarpeen kyseenalaistaa. Perustuiko oman kansan tuki esimerkiksi äänestystuloksiin, mielipidetutkimuksiin tai suoraan kansalaispalautteeseen? Oli miten oli, oman kansan tuen tämänkaltainen syöttäminen sille itselleen tekee hallaa puheen retoriselle arvolle, sillä aukot argumentaation premisseissä heikentävät koko sanoman suostuttelevuutta. Vaikka johtopäätökset olisivat kuinka komeat ja ylevät tahansa, ne eivät voi saada yleisön hyväksyntää, jos se ei ole alun perin vakuuttunut viestitettävän asian perusteista.

Rauha ja levollisuus ovat siis tässä puheessa puolueettomuuden suorat tavoitearvot. Epäsuorasti niihin voi liittää vielä itsenäisyyden ja oman maan oikeudet, koska puolustusvoimat ja ulkopoliittikka pyrkivät varjelemaan juuri näitä arvoja ja puolueettomuus oli tietenkin ulkopoliittikkaan kuuluva keino. Koska yhteisyys ja subjektiivisuus puuttuvat tässä kumpainkin suorista tavoitearvoista, kääntävät nämä epäsuorat tavoitteet puolueettomuuspuheen rauhankäsitteen jälkeen subjektiivisuuden suuntaan. Suorissa tavoitearvoissa on merkityksellistä, että rauha ja levollisuus on mainittu erikseen. Vaikka idea onkin Hrustsevin, Kekkonen omalla suullaan tekee sanat myös omikseen tässä yhteydessä. Jos rauha vallitsee, ei välttämättä ole levollista. Ajatus sopii mitä parhaiten kylmän sodan maailmaan ja negatiiviseen rauhaan – sota on vain aseellisten toimien käynnistymisen päässä. Levollisuus on hyvä nähdä viittaamaan siihen, että Suomi – ja muut Pohjois-Euroopan ja Itämeren alueen maat – eivät ole pelinappuloina suurvaltakuvioidessa ja ne pystyvät puolueettomuuspolitiikan avulla pysyttelemään niin konfliktien kuin erilaisten spekulatioidenkin ulkopuolella. Hierarkkisesti ajateltuna subjektiivisuus on yhteisyyttä tärkeämpi tässä puheessa, kuten mainittua. Valinta on toki looginen: kyseessä on olennaisesti puolustuspoliittinen puhe. Jos yhteistyö puolustuksen saralla saisi omaa toimintavapautta suuremman arvon, joutuisi puolueettomuus totisesti varsin arveluttavaan valoon.

Puolueettomuuspolitiikan tärkeys tehtiin Kekkonen puheissa selväksi noottikriisin aikaisissa ja sen jälkeisessä puheessa. Tämän vain kuukautta kriisin päättymisen jälkeen pidetyn puheen

merkityksellisyys puolueettomuuden kannalta on siinä, että se teki suomalaisyleisölle puolueettomuudesta nimenomaan keinon tavoitteiden saavuttamiseksi. Siihen tarvittiin tosin vielä Hrustsevin tukea, mikä toisaalta vahvisti Neuvostoliiton tunnustuksen asemaa puolueettomuuden premissinä.

3.3.3. 'Loiskiehunta'

Kekkonen puhe *Loiskiehunta*¹ Paasikivi-seuran juhlassa marraskuussa 1962 alkoi poikkeuksellisen yksiselitteisesti: 'Puolueettomuuspolitiikkamme päämäärä on jokaiselle selvä: maamme itsenäisyyden ja rauhan säilyttäminen.'² Lisäksi hän korosti puolueettomuuden vaatimaa luottamusta ja tunnustusta, jota maa oli linjalleen taannoin saanut niin Neuvostoliitolta, Ranskalta, Yhdysvalloilta kuin Britannialtakin. Kekkonen vaati, että tätä luottamusta on varjeltava, viitaten Suomen puolueettomuuspyrkimykseen 1930-luvulla, jotka historian opetukset olivat osoittaneet epäonnistuneiksi nimenomaan Neuvostoliiton puutteellisen luottamuksen johdosta. UKK painotti tässä myös puolueettomuuden ei-ideologista luonnetta; demokratian puolustaminen kävi yhä edellä.

Melko poikkeuksellisesti Kekkonen käytti tässä puheessa laajaa käytännön esimerkkiä; hän käsitteli kansainvälisiä nuorisofestivaaleja, jotka oli järjestetty Helsingissä. Hänen mukaansa eräät suomalaiset piirit olivat käyttäneet tilaisuutta hyväkseen viedäkseen suomalaisen demokratian kylmän sodan rintamalinjoille. Näin maa oli asetettu puolueettomuuden periaatteiden vastaisesti alttiiksi erilaisille vahingollisille spekulatioille. Kekkonen teroitti edelleen puolueettomuuden tärkeyttä: 'Puolueettomuuslinjamme ylläpitäminen itsenäisyytemme ja rauhamme turvana on tavoite, jonka rinnalla muiden harrastusten on väistyttävä.'³ Myös oman kansan tuen tärkeäksi nähden hän lisäsi: 'Puolueettomuuspolitiikan tueksi tarvitaan tasapuolista, asiallista kansalaismielipidettä.'⁴ UKK ei selvästikään ollut vakuuttunut oman kansan varauksettomasta luottamuksesta viitaten kriitikoihin, jotka kuvailivat Suomen ulkopoliittikkaa tympäiseväksi valheiden heijasteluksi.

¹ Kekkonen, *Puheita II*, s. 256 – 263

² *Ibid.*, s. 256

³ *Ibid.*, s. 259

⁴ *Idem.*

Yhä pitemmälle Kekkonen meni ottaen metaforan *loiskiehunta* atomifysiikasta. Kyseessä oli kokeita haittaava ja ne mahdollisesti turmeleva ilmiö. Ulkopoliittinen loiskiehunta merkitsi siten epäluulon ja –luottamuksen vallitsemista maassa. Negatiivisen skenaarion tapauksessa loiskiehunta voisi levitä maasta sekä länteen että NL:n suuntaan. Kuitenkaan Kekkonen ei voinut olla toistamatta sitä, että muiden maiden hallitukset yhä luottivat ja osoittivat ymmärtämystä Suomen linjaa kohtaan. Näin ollen Kekkonen pelkäsi ulkopoliittisen loiskiehunnan leviävän sosiaalisten järjestelmien välityksellä. Oman kansan hyväksynnän tärkeyttä UKK painotti vielä erikseen ottaen vertauksen Sveitsistä, missä – ainakin silloisen ulkoministeri Wahlenin mukaan – kansalaiset olivat mukana ulkopoliitikassa ja pystyivät sopuisaan yhteislooon etnisistä eroista huolimatta.

YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälä (vaikkei YYA-sopimusta itseään puheessa mainittukaan) muodosti puolueettomuuspolitiikan ytimen tässä puheessa. Sisältö oli kuitenkin tätä laajempi; rakentava kansainvälinen yhteistyö kuului myös olennaisesti puolueettomuuspolitiikkaan. Yhteistyö tuli Kekkonen mukaan johtamaan yhä voimistuvaan luottamukseen maiden välillä. Tähän yhteistyöhön parhaiten soveltuva foorumi oli Yhdistyneet Kansakunnat, jonka asemaa Kekkonen ylisti tämän puheensa lopuksi. Suomen YK-toiminta oli edistänyt puolueettomuuspolitiikan muotoutumista ja vakaantumista, tukenut kiistojen rauhanomaista ratkaisua (lääkäri-tuomari –jaottelu), antanut mahdollisuuksia puolueettomuusasetteen ilmaisuun ja tunnetuksi tekemiseen, tarjonnut aktiivista ja positiivista sisältöä puolueettomuuslinjalle sekä auttanut Suomea toimimaan arvojensa puolesta.

Puolueettomuus toimii *Loiskiehunta* –puheessa turvallisuuspolitiikan keinona tehokkaammin kuin useimmissa muissa suomalaisyleisön puheissa. Tätä puolustavat ilmaisut puolueettomuuspolitiikasta, -linjasta tai –asenteesta. YYA-sopimusta ei sinänsä tässä puheessa mainittu, mutta tarkkaavainen kuulija/lukija tunnistaa sen läsnäolon: 'Pyrkimys pysytellä erossa suurvaltojen välisistä ristiriidoista ei peitä puolueettomuuspolitiikkamme koko sisältöä.'¹

Argumentaatorakenteellisesti puhe on erityisen vahva. Puolueettomuuspolitiikan premissit sisältävät tasapuolisen itä- ja länsitunnustuksen lisäksi tarpeen sitä tukevasta laajasta kansa-

¹ *Ibid*, s. 262

laismielipiteestä sekä moneen otteeseen puheessa toistuvan me-hengen. Kekkonen tekee tässä puheessa poikkeuksellisen selväksi sen, että puolueettomuuspolitiikka on koko kansan asia, ei ainoastaan poliittisen johdon tapa johtaa maan ulkosuhteita. Puolueettomuuspolitiikka, -linja tai –asenne on kuten todettua ilmiön olemus *Loiskiehunta* – puheessa. Lisäksi se ei ulotu ideologiselle alalle, mikä säilyttää demokratian edelleen tärkeämpänä yhteiskunnallisena arvona. Tämä korostaa entisestään puolueettomuuden asemaa keinona: maa ei toimi puolueettomuuden puolesta vaan pyrkii asetettuihin tavoitearvoihin sitä hyödyntäen. Tavoitearvoista löytyvät kaikki pääasiat: rauha, itsenäisyys ja yhteistyö. Rauha ja itsenäisyys ovat puolueettomuuden selkeät päämäärät, joita lisäksi kansainvälinen yhteistyö tukee.

Loiskiehunta on ehdottomasti yksi tärkeimmistä Kekkonen suomalaisyleisölle pitämistä puheista. Puhetilanteessa hän on ollut selkeästi epävarma kansan seisomisesta Suomen puolueettomuuspolitiikan takana. Sosiaalisessa järjestelmässä, ja osin myös poliitikkojen keskuudessa, oli ilmennyt epäuskoa linjaa kohtaan ja Kekkonen pelkäsi tämän asenteen leviämistä myös ulkomaille. Tämän puheen motiivina on oman kansan tuen tehostaminen ja ’asiattoman’ kritiikin vaimentaminen. Kritiikki kuuluu luonnollisesti sananvapauden sallivaan maahan, mutta sen käytön ei kuitenkaan tule vahingoittaa kokonaisuuden etua.

Tehokeinona oman kansan luottamusta lisätäkseen Kekkonen käytti *Loiskiehunnessa* erityisen vahvaa argumentointia: puolueettomuus oli keino selvemmin kuin missään muussa suomalaisyleisön puheessa. Premissit, sisältö ja tavoitearvot olivat kaikki edustavasti tuotu esille. Lisäksi arvovaltainen YK näyttölee puheessa huomattavaa roolia puolueettomuuden tasapainoisena ja laaja-alaisena foorumina. Toiseksi, Kekkonen käytti laajaa käytännön esimerkkiä puolueettomuuden tärkeyden havainnollistamiseksi. Näin hän toi myös politiikkaa ’alemmaksi’, lähemmäs kansaa. Kun politiikkaa markkinoidaan kansantajuisemmin, on paljon todennäköisempää, että kansan on todella helpompi sisäistää tässä tapauksessa puolueettomuuden sisältö ja merkityksellisyys. Tämä edelleen parantaa oman kansan tuen vahvistumisen mahdollisuuksia. Myös kaukaa haettu kielikuva – nimenomaan *loiskiehunta* – on omiaan herätteleämään kuulijakuntaa. Kontekstiin oleellisesti kuulumattoman aineksen yllättävä liittäminen puheeseen nostaa kuulijan tarkkaavaisuutta ja sanoman perillemeno toteutuu tehokkaammin. Lisäksi *loiskiehunta*-termi aiheuttanee useimmissa kuulijoissa negatiivisen miellelyhtymän;

senkaltaista ilmiötä tuskin usea kuulija puheen jälkeen kaipaa maan ulkopoliitiikkaan. Liittyen myös politiikan alemmstuontiin, me -asenne on puheen voimakas tehokeino. Kekkonen tekee puolueettomuudesta näin koko kansan asian ja painottaa yhteisiä ponnisteluja kokonaisuuden hyväksi. Koska hän oli todella epävarma oman kansan osoittamasta luottamuksesta puolueettomuutta kohtaan, kokonaisuutena UKK pyrkii saamaan *Loiskiehuunassa* puolueettomuuskäsitteen vahvemmin läsnäolevaksi maan poliittisessa keskustelussa. Siihen olikin aihetta, sillä tätä edeltävissä neljässä lähiajan puheessa hän oli maininnut puolueettomuuden vain yhden kerran.

3.3.4. 'Suomen tie jännitysten maailmassa'

Puheen *Suomen tie jännitysten maailmassa* (Vaasassa 6.1.1967)¹ teemana oli luoda katsaus Suomen kansainväliseen asemaan. Puhe alkoi historiallisella yhteenvedolla, jossa Kekkonen kuvasi Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton suhteita aina 1700-luvulta asti. Päästyään käsittelemästä maiden turvallisuuskysymyksiä aina puheen ajankohtaan asti Kekkonen kuvaili kansainvälistä jännitystä globaalisti, eurooppalaisesta näkökulmasta sekä Pohjoismaiden kannalta. Tämän jälkeen oli luonnollista siirtyä Suomen ulkopoliitiikan ja sen myötä puolueettomuuspolitiikan kuvailuun. Ennen puheen lopullisia johtopäätöksiä Kekkonen myös arvioi kehitysmaiden tilaa.

Puheen perusviesti oli kuvailla Suomen asemaa kansainvälisen jännityksen maailmassa ja vakuuttaa, että ulkopoliitiikka puolueettomuuspolitiikka keskiössään onnistuessaan johti rauhan edistämiseen sekä Suomen itsenäisyyden ja vapauden lujittamiseen. Argumentaation kannalta tässä on tärkeää, että Kekkonen haki kannatusta väitteelleen ulkopoliitiikan onnistumisesta ensi kädessä YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälästä ja länsivaltojen antamasta tunnustuksesta Suomen puolueettomuuspolitiikalle. Lisäksi Suomi oli toiminut edelläkävijänä idän ja lännen lähentämisessä mm. olemalla ottamatta kantaa monissa konfliktitilanteissa. Puheen alun historiakatsaus oli myös omiaan perustelemaan Suomen puolueettomuuspolitiikkaa - olihan Suomea raja-alueellisen sijaintinsa takia koeteltu sodissa (Suomen sota, toinen maailmansota). 'Rauha' tässä puheessa viittasi eritoten sotilasliittoon liittymisen välttämiseen, jolloin edistettiin rauhanpolitiikkaa sotapolitiikan sijaan. 'Vapaus' puolestaan tässä puheessa liittyi

¹ *Ibid*, s. 69 - 80

lähinnä keskinäiseen luottamukseen, ystävyyspolitiikkaan ja hyvään naapuruuteen pohjautuvaan toimintavapauteen ja 'itsenäisyys' lopulta suvereniteetin rajoittamattomuuteen.¹ Kekkonen ajatukseksi voidaan siis mieltää, että jos hän saa yleisön vakuuttuneeksi ulkopoliitiikan laajasta kansainvälisestä uskottavuudesta on todennäköistä, että yleisö uskoo myös onnistuneen ulkopoliitiikan johtavan määriteltyihin tavoitteisiin.

Toisaalta itsenäisyys, rauha ja vapaus ovat lähes yleispäteviä arvoja,² jotka voivat toimia siinänsä lisänä haettaessa uskottavuutta puolueettomuuspolitiikalle suomalaisen yleisön keskuudessa. Tällöin argumentaation kannalta YYA-sopimus ja länsivaltojen antamat tunnustukset toimisivat yhdessä näiden arvojen kanssa pmissinä, jotka puolestaan loisivat sidoksen puheen johtopäätökseen. Näin ollen johtopäätös olisi, että onnistunut ulkopoliitiikka johtaisi Suomen osuuden laajenemiseen kansainvälisessä yhteistyössä. Jos yleisö siis hyväksyisi suurvaltojen tunnustukseen ja päteviin arvoihin perustuvan oikeutuksen Suomen ulkopoliitiikalle, myös näkemys tällaisen ulkopoliitiikan johtamisesta Suomen kansainvälisen aseman parantamiseen saisi kannatusta.

Johtopäätös presidentti Urho Kekkonen tästä puheesta on, että Kekkonen pyrki vakuuttamaan eri yleisönsä siitä, että itsenäisyyden, rauhan, kansallisten elinotujen ja kansainvälisten hyvien suhteiden säilyttäminen varmistettiin toteuttamalla sisäistä ja ulkoista luottamusta nauttivaa puolueettomuuspolitiikkaa. Suomen turvallisuuspolitiikka siis perustui puolueettomuuteen, jonka oikeutusta Kekkonen perusteli suurvaltojen antamalla tunnustuksilla, YYA-sopimuksen takaamalla mahdollisuudella pysytellä suurvaltojen välisten konfliktien ulkopuolella sekä suomalaisten luottamuksella puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Pyrittään saavuttamaan uskottavuutta puolueettomuuspolitiikalle Kekkonen tavoitteli näin sitä, että yleisö vakuuttuisi myös sen asemasta välineenä päämäärään (itsenäisyys, rauha, elinedut, kansainväliset suhteet) pääsemiseksi. Puolueettomuuspolitiikkaa ei siis tullut nähdä itsetarkoituksena, vaan nimenomaan keinona tavoitteen saavuttamiseksi.

3.3.5. Yhteenveto

¹ *Ibid*, s. 71 – 72

² Perelman, *Valtakunta*, s. 34

Kotimaisten puheiden määrä Kekkonen presidenttikaudella oli luonnollisesti selkeästi suurempi kuin muille yleisöille. Näin mukaan mahtuukin suuri joukko erilaisia ja erisävyisiä puheita. Parhaimmillaan puhe oli voimakkaan suostuttelevaa, vahvasti argumentoitua ja siten retorisesti mielenkiintoista. Toisaalta monet puheet jättivät puolueettomuuspolitiikan mainitsematta tai käsittelivät sitä yliolkaisen mielenkiinnottomasti.

Kotimaisissa puheissa premissille ja päämäärille on tyypillistä edustavuus ja tasapainoisuus. Suhde Neuvostoliittoon, länsivaltojen antamat tunnustukset Suomen puolueettomuuspolitiikalle sekä oman kansan osoittama tuki maan turvallisuuspolitiikalle ovat usein läsnä puheissa perusteina. Premissiosa on siis tavallisesti hyvin tasapainoinen, joskin ongelmaksi muodostuu jälleen oman kansan tuen perustelu. Rauha on suomalaisillekin puhuttaessa puolueettomuuden selvästi tärkein tavoitearvo, jolle alisteisia ovat subjektiivisuus ja yhteisyys. Viimeksi mainitut esiintyvät yleensä samassa puheessa sulassa sovussa. Kun kyseessä on kotimainen yleisö, on puhujan kannalta järkevää antaa subjektiivisuuden erityisesti itsenäisyyden muodossa käydä kansainvälisen yhteistyön edellä. Näin Kekkonen pääosin menettelikin. Neuvostoyhteistyö, jonka enemmistö suomalaisista koki enemmän tai vähemmän kiusalliseksi, sai tasapainottajakseen viimeistään 1970-luvulle tultaessa eurooppalaisen yhteistyön varsinkin talousintegraation myötä. Luonteenomaista Kekkonen kotimaiselle puolueettomuuspuheelle oli myös puolueettomuuden kuvaaminen keinona saavuttaa päämääriä. Mainittuja päämääriä ei kuitenkaan liitetty aina suoraan puolueettomuuskäsitteeseen. Useimmin puolueettomuus kuvattiin ulko- tai turvallisuuspolitiikan ytimeksi ja toisaalla samassa puheessa ulkopolitiikan päämääräksi luettiin kyseisiä tavoitearvoja. Kaikkiaan Kekkonen kotimaiselle puolueettomuuspuheelle oli tyypillisintä puolueettomuuden epäsuora liittäminen Suomen ulko- tai turvallisuuspolitiikan tavoitteisiin.

3.4. Muut yleisöt

Suurten länsimaiden, Neuvostoliiton ja Suomen lisäksi erottelen myös 'muut' yleisöt: Pohjoismaat, kansainväliset organisaatiot (esimerkiksi YK ja ETYK) sekä yksittäiset valtiot. Vaikka yksittäisistä valtioista useat olivat selkeästi joko länsi- tai itäblokkiin kuuluvia, tarkoitan 'muilla' nimenomaan kokonaisuuden kannalta jokseenkin vähämerkityksellisempiä maita, juuri sellaisia, joita ei voida pitää minkään leirin johtovaltioina. Yksittäisistä valtioista

tai niiden edustajista löytyy niinkin erilaisia kuin Jugoslavia, Unkari, Meksiko, Puola, Viro (silloinen Neuvostotasavalta), Intia, Egypti, Italia, Romania, Tshekkoslovakia, Senegal, Iran, Alankomaat ja Espanja.

3.4.1. Puheet kansainvälisissä organisaatioissa

Yhdysvaltain-matkallaan Kekkonen piti puheen Yhdistyneissä Kansakunnissa 19.10.1961. Historiallisessa mielessä tärkeämpi on kuitenkin Suomen pääpuheenvuoro ETY-kokouksessa 31.7.1975.

YK-puheessaan Kekkonen korosti jälleen Suomen asemaa pienenä valtiona (kuten myös yhdeksän vuotta myöhemmin samalla forumilla), verraten maan roolia enemmän lääkärin kuin tuomarin työhön. Suomen tehtävä oli omalta osaltaan auttaa kansainvälisten ongelmien välttämässä etsimällä parannuskeinoja. Hän painotti lisäksi Suomen vaikeuksia ja koettelemuksia niin maantieteellisen sijaintinsa kuin historiankin valossa. Puheen aikaisessa menestyksessä vähiten tärkeä ei suinkaan ollut naapurissa olevan suurvallan taholta saatu luottamus, vaikka hyvät suhteet muihinkin maihin lähellä ja kaukana saivat mainintansa. Vaikka YK:n tärkeys oli puheen pääsanoma, eikä edes Suomella itsellään ollut suuren suurta merkitystä puheessa, Kekkonen mainitsi Suomen puolueettomuudesta. Puolueettomuuspolitiikan tarkoitus oli näet 'asettaa Suomi kiistattomasti ulkopoliittisten spekulatioiden ulottumattomiin.'¹ Puolueettomuus oli siis keino, jolla pyrittiin YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälän hengessä pitämään Suomi erossa kansainvälisistä konflikteista. Puolueettomuuden suhteen tämän puheen merkityksellisyys onkin lähinnä vain puolueettomuuspolitiikan mainitsemisessa. Koska puheenvuoron mittakaavassa sen painoarvo ei ole suuri, eikä se argumentaationkaan kannalta ole erityisen mielenkiintoinen: puolueettomuuden tarkoitus on käytännössä sama kuin mitä siitä vuonna 1948 YYA-sopimuksessa säädettiin.

ETYKin järjestäminen Suomessa on historiallisesti maan merkittävimpiä tapahtumia. Se on talvisodan lisäksi oikeastaan ainoa aihe, joka saa pääsääntöisesti osansa kansainvälisessä historiankirjoituksessa. ETYKin tuloksena syntyneillä 'koreilla' on edelleen tärkeä merkityksen-

¹ Kekkonen, *Puheita II*, s. 155 – 156

sä kansainvälisissä suhteissa, ja myöskin myöhemmin perustetun ETY-järjestön juuret johtavat kokouksen periaatteisiin.

Heinäkuun viimeisenä päivänä vuonna 1975 pidetty puhe¹ perustui kaikkien maiden perustarpeisiin, turvallisuuteen ja hyvinvointiin. ETYKin merkitys nähtiin näiden edistämisessä suurena, ja puheen pääteema olikin kokouksen mittavat tulokset sekä niiden tärkeys kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Kekkonen kuvaili myös kansainvälistä järjestelmää ja siihen kuuluvia liittokuntia sivuten myös puolueettomien ja liittoutumattomien maiden merkitystä kolmeenkin kertaan. Vasta neljännellä mainitsemiskerralla puolueettomuuteen liittyi myös Suomi:

Noudattamansa puolueettomuuspolitiikan mukaisesti Suomi näkee mielellään sen että valtioryhmitymien väliset ristiriidat ovat vähentyneet ja että jännitys on jo Euroopan tilanteen kuvauksena menneisyyteen kuuluva ilmaisu.²

Vielä myöhemmin Kekkonen lisäsi, että Suomi muiden puolueettomien kanssa³ totesi ETYKin antavan oikeuden pysytellä liittokuntien ulkopuolella eli oikeuden puolueettomuuteen.

Historiallisesti puhe on siis merkittävä ja puolueettomuuden kannalta sen merkittävyyttä lisää se, että Kekkonen teki selväksi erittäin laajalle yleisölle puolueettomuuden olevan Suomen linjan. Puolueettomuus on tosin tässä melko itsestään selvässä asemassa – käsitteen suhteen puhe on lähinnä toteava. Kekkonen ETYK-puhe ei siis hae lisätunnustusta Suomen puolueettomuudelle, vaan sen tavoitteena on toivoa yleisön hyväksyntää jo selkeästi tunnustetulle asemalle. Perusteita ei enää tarvitse esittää: halutaan mieluummin yleisön vakuuttuvan Suomen oikeutetusta asemasta liittokuntien ulkopuolisena maana. Useampitahoinen on tässä puheessa myös puolueettomuuden olemus. Ensin Suomi mainitaan *puolueettomuuspolitiikkaa noudattavana*, toisaalla taas Suomi *on puolueeton*. Kaikkiaan puhe antaa puolueettomuudesta kuitenkin melko stabiilin kuvan – puolueettomuus on enemmän vallitseva asema kuin keino. Vaikka Kekkonen ETYK-puheen pääaiheet ovat selvästi kyseisen kokouksen merkitys sekä kansainvälisen järjestelmän asetelman kuvaaminen, ei Suomen puolueettomuuden mainitseminen puheessa ole ensinkään yhdentekevää. Tässä puheessa Suomen puolueettomuudesta

¹ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 38 – 44

² *Ibid*, s. 40

³ *Ibid*, s. 41

saivat kuulla eri maiden ja eri liittoutumien edustajat kansainvälis-historiallisesti merkittävässä tilanteessa.

3.4.2. Puheet yksittäisille valtioille

Kolme ensimmäistä Kekkonen esittämää puhetta varsinaisesti länsi- tai itäblokkiin kuulumattomille maille eivät sisältäneet mainintaa Suomen puolueettomuudesta (yleisöinä Ruotsi, Tanska ja Norja). Belgradissa 6.5.1963 Kekkonen puolestaan puhui puolueettomuudesta laajasti Jugoslavian johtajalle Josip Broz Titolle: Suomen puolueettomuuspolitiikka, joka merkitsi jälleen kerran suurvaltakonfliktien ulkopuolisuutta, pyrki kansallisten etujen ajamiseen ja rauhan säilymiseen Pohjois-Euroopassa. Lisäksi Kekkonen esitti tasapainoisen tunnustuksen sekä idästä että lännestä puolueettomuuden perusteiksi. Myöhemmin samana vuonna pitämässään puheissa (yleisöinä Unkari ja Meksiko) Kekkonen ei maininnut puolueettomuutta. Sitä vastoin Varsovassa 3.3.1964 hän palasi jälleen puolueettomuuteen, kuvaten sitä puolalaisjohdolle hyvin samankaltaisesti kuin aikaisemmassa Belgradin-puheessaan. Tarton yliopistossa pidetty puhe 12.3.1964 oli viimeinen 'muille maille' esitetty, joka ei sisältänyt puolueettomuutta. Tämän tosin selittää aiheen valinta, joka ei käsitellyt kansainvälistä politiikkaa. Kesäkuussa 1964 Kekkonen piti toisen puheen jugoslaaviyleisölle, tällä kertaa Helsingissä. Puolueettomuusasenne oli tässä mukana lähinnä rauhan edistäjänä ja kansainvälisen jännityksen lieventäjänä. Varsin tärkeä puhe oli 13.2.1965 New Delhissä, Intiassa pidetty. Kekkonen kuvaili tässä Suomen puolueettomuuspolitiikkaa laajasti ja monipuolisesti. Tavoitearvoina olivat kattavasti niin rauha, kansalliset edut kuin kansainvälinen yhteistyökin. UKK jatkoi puolueettomuuden vahvaa markkinointityötä pari kuukautta myöhemmin Ruotsissa. Hän korosti sekä puolueettomuuden olemusta keinona että kansallisten etujen tärkeyttä tavoitteena erityisen selvästi tässä puheenvuorossa. Kekkonen kolme seuraavaa muille yleisöille esitettyä puhetta sisälsivät kaikki vähintään maininnan Suomen puolueettomuudesta. Puolalainen, egyptiläinen ja ruotsalainen yleisö sai kukin kuulla puolueettomasta Suomesta, joka pysyttäytyi suurvaltakonfliktien ulkopuolella ja siten edisti kansallisia etujaan sekä rauhaa ja turvallisuutta.

Puolueettomuuden tärkeä vuosi 1969 oli merkittävä myös muille yleisöille. Kekkonen teki syys-lokakuussa viralliset vierailut niin Romaniaan, Unkariin kuin Tshekkoslovakiaankin.

Hän korosti puheissaan Suomen puolueetonta ulkopoliittikkaa, jonka käytännölliset ratkaisut ja täsmälliset päämäärät palvelivat rauhanasiaa. Unkarin-puheessaan UKK painotti turvallisuuspolitiikkaa, johon puolueettomuus tietenkin sisältyi. Puolueellisuutta hän kuvasi tässä yhteydessä päättäväsyydeksi ylläpitää oman yhteiskuntajärjestelmän periaatteet. Tšhekkoslovakian-puheessa Kekkonen ei maininnut puolueettomuutta. Niin sanotun puolueettomuuden kieltämisen kauden aikana (lokakuu 1969 – heinäkuu 1970) Kekkonen puhui kolme kertaa ’muille’ yleisöille Senegalin, Intian ja Iranin päämiesten vieraillessa Suomessa. Näistä Kekkonen mainitsi puolueettomuuden Intian presidentin ja Iranin shaahin kunniaksi pidetyissä puheissa, joskin melko varovaiseen sävyyn. Intian presidentille UKK puhui puolueettomista ja sitoutumattomista maista ikään kuin kolmannessa persoonassa maailmanrauhan edistäjinä.¹ Iranin shaahi sai lyhyesti kuulla Suomen olevan puolueettomuuspolitiikkaa harjoittava maa.²

Ensimmäinen muiden yleisöjen puhe puolueettomuuden kieltämisen kauden jälkeen oli 6.10.1970 Tšhekkoslovakian presidentti Svobodan Suomen-vierailulla pidetty. Tässä Kekkonen jälleen mainitsi Suomen puolueettomuuspolitiikan. ’Muut’ yleisöt olivat pinnalla vuonna 1971, jolloin UKK teki vierailut Italiaan, Vatikaaniin ja Turkkiin. Hän myös isännöi Suomessa Unkarin ja Romanian johtoa. Sekä Italian- että Vatikaanin-vierailullaan tammikuussa Kekkonen puhui puolueettomuudesta, joskin antamatta käsitteelle uutta ilmettä. Sama jatkui kesäkuuisella matkalla Natoon liittyneeseen Turkkiin. Vuonna 1972 Kekkonen piti kolme tärkeää puhetta eri kansainvälisille järjestöille. Hän perusteli tavoitteellista puolueettomuuspolitiikkaa niin Euroopan tiedotustoiminnan ekumeeniselle työryhmälle (27.3.) kuin Suomeen kokoontuneille UNESCO:n edustajillekin (19.6.). Suunnitellun turvallisuuskonferenssin konsultaatiotilaisuudessa Helsingissä Kekkonen kuvaili Suomen puolueettomuutta myönteiseksi ja pysyväksi ainesosaksi Euroopan tasapainojärjestelmässä.³ Samana vuonna hän kertoi puolueettomuudesta vielä Itävallan liittopresidentin vierailulla (16.5.), omalla vierailullaan puheessa Alankomaiden kuningattaren kunniaksi (24.10.) sekä Dagens Nyheterin haastattelussa (21.5.). ETYK:n ensimmäinen vaihe käynnistyi 1973, ja tähän liittyen käyttämässään kolmessa puheenvuorossa hän mainitsi aktiivisen puolueettomuuspolitiikan kaikissa ja lisäksi ymmärsi konferenssi-isännöityden olevan tunnustus noudatetulle politiikalle. Myös ILO:n konferens-

¹ ULA 1970, s. 200

² *Ibid*, s. 206

³ ULA 1972, s. 97

siedustajat sekä Senegalin ja Unkarin johtohenkilöt saivat tänä vuonna osuutensa Kekkosen puolueettomuuspuheesta. Suomi solmi diplomaattisuhteet molempiin Saksoihin tammikuussa ja Norddeutscher Rundfunkille antamassaan haastattelussa (8.6.) hän painottikin puolueettomuuden tarkoittavan yhtäläisiä suhteita sekä itään että länteen. Muiden yleisöjen puheet vuonna 1974 ajoittuivat kahden kuukauden jaksolle syys-marraskuussa. Rauhanomaista ja aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa esiteltiin Suomessa vierailleille Alankomaiden kuningattarelle, Tshekkoslovakian johtaja Husakille, DDR:n valtioneuvoston puheenjohtajalle sekä Ruotsin kuninkaalle. Myös Puolan televisiolle myöntämässään haastattelussa Kekkonen muisti mainita puolueettomuuden.

Ennen ETYK:n III vaiheen alkamista vuonna 1975 Kekkonen ehti puhua puolueettomuudesta sekä Unkarin (8.4.) että Espanjan (13.5.) televisiossa. Varsinaisen konferenssin juhlapäivällisillä hän kiitteli konferenssin järjestämistä puolueettomalla maaperällä.¹ Puolueettomuus sai mainintansa myös Suomen pääpuheenvuorossa 31.7. Konferenssin päätyttyä Maailman rauhanneuvosto myönsi Kekkoselle kunniamitalin, jonka hän näki myös kunnianosoituksena Suomen aktiiviselle ja rauhanomaiselle puolueettomuuspolitiikalle. Vuonna 1976 UKK mainitsi puolueettomuuden muille yleisöille kaksi kertaa. Lausunnossa sitoutumattomien maiden kokoukselle, joka pidettiin elokuussa Sri Lankan Colombossa, Kekkonen yhdessä valtioneuvoston kanssa käsitteli sitoutumattomuuden ja Suomen puolueettomuuden samankaltaisuutta lyhyesti. Vierailullaan Norjassa Kekkonen totesi Suomen rakentavan politiikkansa puolueettomuuden varaan.² Vuosi 1977 ei tuonut uutta Kekkosen puolueettomuuspuheeseen muille yleisöille. Hän mainitsi siitä Itävallan, Islannin ja Turkin presidenteille sekä DDR:n johtaja Honeckerille. Sitä vastoin hän osoitti kyllästymisenkin merkkejä puolueettomuudesta puhumisessa. Egyptiläisen lehdistön kysyessä Suomen puolueettomuuspolitiikasta, Kekkonen vastasi kuivasti: 'I beg refer to my earlier statements. There have been no changes on this count.'³ UKK jatkoi kuitenkin käsitteen säännöllistä viljelemistä vuonna 1978. Puolueettomuutta sivuttiin puheissa Itävallan liittokansleri Kreiskyn toukokuisen Suomen-vierailun aikana sekä Kekkosen matkalla Espanjan kuninkaan vieraana joulukuussa. Myös Arbetarbladetin haastattelussa puolueettomuuskäsitys ja -ideologia mainittiin, kuten myös esitelmässä

¹ ULA 1975, s. 88

² ULA 1976 / II, s. 279

³ ULA 1977 / I, s. 147

Tukholman ulkopoliittisessa instituutissa. Vuonna 1979 UKK esitteli puolueettomuutta saksalaisille: toukokuun vierailullaan Saksan Liittotasavaltaan hän puhui käsitteestä Liittokansleri Helmut Schmidtille sekä lausunnoissaan *Zweites Deutsches Fernsehen*issä ja Hampurin *Übersee-klubilla*. Viitaten 1970-luvun alun Saksan pakettiratkaisuun Kekkonen sanoi Schmidtille tasapuolisen suhtautumisen kriiseihin lujittaneen puolueettomuuspolitiikkaa.¹ Kahden viimeisen presidenttivuotensa aikana Kekkonen käytti muille yleisöille enää viisi puheenvuoroa. Vuonna 1981 hän kertoi Suomessa vierailleelle Kanadan kenraalikuvernöörille ja myöskin jugoslavalaiselle *Oslobodjenje*-lehdelle turvallisuutta ja yhteistyötä edistävästä puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavasta Suomesta.

Puolueettomuus ei ollut johdonmukaisen tärkeä Kekkonen puheissa muille yleisöille ennen vuotta 1964. Alkaen Varsovan-puheesta maaliskuussa 1964, hän puhui puolueettomuudesta aina lukuun ottamatta mainittua kulttuurista puheenvuoroa Tarton yliopistossa. Kattavimmat esityksensä Kekkonen tarjosi muille sotilasliittojen ulkopuolisille maille: Jugoslavialle, Intialle ja Ruotsille. Huomattavaa muiden yleisöjen puheissa kokonaisuutena on niiden retorinen tasapainoisuus. Kun länsimaille, Neuvostoliitolle tai suomalaisille puhuttaessa vedottiin tavallisimmin kyseisen yleisön antamaan tunnustukseen puolueettomuutta perusteltaessa, muille yleisöille korostettiin merkittävän tasapuolisesti sekä idän että lännen ilmaisemaa hyväksyntää. Mitä tavoitearvoihin tulee, rauhan lisäksi länsimaille ja suomalaisille olivat tärkeimpiä subjektiarvot: lännelle kansallisena etuna ja Suomelle lähinnä itsenäisyytenä. Neuvostoyleisölle taas rauhan jälkeen tulivat yhteisyysarvot. Muille yleisöille rauha, subjektiarvo ja yhteisyys esiintyvät yhdessä tavoitteina tavalla, jota harvemmin voi tavata länsi-, itä- tai kotimaisissa puheissa. Puheet muille yleisöille ovat melko diplomaattisia ja tärkeydeltään ehkä sekundaarisia aikaisempiin verrattuina. Silti niillä on merkityksellisyytensä siltä kannalta, että Kekkonen Suomen puolueettomuuspolitiikkaan kuuluvan monipuolisten suhteiden periaatteen mukaisesti ylläpiti vuoropuhelua ja eritoten puhui puolueettomuudesta mitä erilaisimmille maille. Jos näillä puheilla ei ollut suuren suurta kansainvälistä merkityksellisyyttä, niin ainakin niillä saatiin aikaan kapea-alaista Suomi- ja puolueettomuus-pr:ää.

3.5. Yleisöt asetettuna rinnakkain

¹ ULA 1979, s. 168

Sekä määrälliset että laadulliset erot puheissa eri yleisöille tekevät vertailun kokonaisuuksina melko hankalaksi. Kotimaisia puheita on selvästi eniten. Itä- ja länsipuheiden, joiden määrä on kutakuinkin sama, vertailu tuntuisi mielekkäältä, mutta toisaalta kriisien selvempi näkyvyys itäpuheissa vaikeuttaa vertailua. Tämän takia kokonaisuutena yhtenäisintä länsipuheiden ryhmääkin on järkevintä tarkastella jakamalla se osiin, kuten kotimaiset ja itäpuheetkin. Näin saadaan 5 eri puolueettomuuspuheen kautta:

- ennen yöpakkasia (1956 – 58)
- yöpakkasten jälkeen ja ennen noottikriisiä (1958 – 1961)
- noottikriisistä puolueettomuuden kieltämisen kauteen (1961 – 69)
- puolueettomuuden kieltämisen kausi (1969 – 70) sekä
- loppukausi (1970 – 1981).

Seuraavia johtopäätöksiä on vedettävissä eri yleisöjen puheiden kokonaisuusvertailussa:

- Rauha ja yhteisyysarvot yhdistävät kaikille yleisöille esitettyjä puheita.
- *Rauha* oli Kekkonen puolueettomuuspuheessa ainoa arvo, joka oli johdonmukaisen tärkeä kaikille yleisöille puhuttaessa. *Yhteisyysarvot* olivat erittäin tärkeitä neuvostopuheissa, kun länsi- ja suomalaisyleisöille ne olivat lähinnä avustavassa asemassa. Joka tapauksessa yhteisyysarvot esiintyivät kaikissa puheryhmissä.
- *Subjektivarvot* olivat tärkeitä länsimaille ja suomalaisille puhuttaessa, mutta Neuvostoyleisöjen puheissa niiden puuttuminen on silmiinpistävä. Kekkonen painotti puolueettomuuden palvelevan *kansallisia etuja* länsimaille puhuessaan, neuvosto- ja suomalaisyleisöille puhuessa hän mainitsi ne vain harvoin. Lisäksi subjektivarvoihin kuuluivat toimintavapautta ja valikoimattomuutta ilmaisevat lausumat.

Kokonaisuusvertailun kolme mielenkiintoista kohdetta ovat

1. rauha tärkeimpänä arvona
2. subjektivarvojen korostaminen lännelle ja Suomelle vs. puuttuminen NL:lle
3. yhteisyysarvojen korostaminen NL:lle.

3.5.1. Rauha – melkein yleispätevä arvo

Arvo merkitsee yleisesti jotakin tärkeäksi koettua asiaa. Arvo on yleispätevä, jos kaikki tuntevat sen tärkeäksi. Tuskin mikään arvo voi kuitenkaan olla täysin yleispätevä, sillä aina on löydettävissä jotakin, mikä relativoi asian tärkeäksi kokemisen universaalisuutta. Rauha tuntuu arvolta, joka vähintään lähentelee yleispätevyyttä. Toisaalta on muistettava, että kylmän sodan aikana, vaikka se suurvaltojen välillä säilyikin, rauha jäi vähemmän tärkeäksi tekijäksi esimerkiksi Korean ja Vietnamin selkkauksissa (=sodissa). Molemmissa tapauksissa Yhdysvallat puuttui sotatoimin maiden tapahtumiin soveltaen Trumanin oppia, jonka mukaan Yhdysvaltojen oli puolustettava demokraattisia enemmistöjä vähemmistöjen aggressioilta. Rauhan saavuttamista tärkeämpää Yhdysvaltain kannalta Koreassa ja Vietnamissa oli kuitenkin sosialismin/kommunismin laajentumisen estäminen. Trumanin oppia Neuvostoliitossa vastasi Brezhnevin oppi, jonka periaatteena oli turvata sosialistinen järjestys satelliittivaltioissa tarvittaessa voimakeinoin. Tähän jouduttiin turvautumaan Unkarissa 1956 sekä Tšhekkoslovakiassa 1968. Rauha sai väistyä sotilasvoimien tieltä.

Nämä tapaukset ovat ääriesimerkkejä siitä, miten maailmantilanteen erikoislaatuisuus teki rauhasta arvon, joka ei ollut aina etusijalla. Rauhaa varmasti arvostivat kaikki kylmän sodan toimijat, mutta sille asetetut edellytykset kävivät usein edellä arvojen hierarkiassa. Suurvallat pitivät rauhaa arvokkaana, kunhan rauhantilassa olevissa maissa vallitsivat niitä miellyttävät valtiolliset järjestelmät. Rauhantilan uhraaminen oli keino, jolla pyrittiin saamaan tiettyyn maahan haluttu valtiojärjestys vallitsevaksi. Vasta halutun järjestelmän voitettua rauha voitaisiin katsoa ensisijaisen tärkeäksi arvoksi. Hierarkiassa suotuisa valtiojärjestys – NL:n kannalta kommunismi/sosialismi ja länsimaiden kannalta demokratia ja markkinatalous - tuli siten ennen rauhaa. Havainnollistuksena tästä käy vaikkapa Prahan kevät. Tšhekkoslovakian sosialistinen järjestelmä oli Neuvostoliiton kannalta edullinen ja sen järkkyyssä rauhantila sai väistyä. Vanha järjestelmä palasi kriisin jälkeen Tšhekkoslovakiaan, ja tämän jälkeen Neuvostoliiton oli tarkoituksenmukaista tukea rauhantilaa järjestelmän ylläpitämiseksi.

Suomessa vallitsi kylmän sodan aikana järjestys, joka ei täysin tyydyttänyt länsivaltoja eikä Neuvostoliittoa. Taloudellista järjestystä, joka perustui markkinatalouteen ja vahvaan julkiseen sektoriin, on usein kutsuttu sekataloudeksi. Puolustuspolitiikka taas perustui liittoutu-

mattomuuteen eli pysyttelyyn sotilasliittojen ulkopuolella. Ulkopolitiikassa länsivallat ja Neuvostoliitto olivat kohtuullisen tyytyväisiä Suomen puheen tasoiseen puolueettomuuteen mutta on varmaa, että ne olisivat mieluummin nähneet Suomen harjoittavan itselleen suotuisampaa (puolueellisempaa) politiikkaa. Siksi rauhan painottamisen oli määrä vakuuttaa kuulijat siitä, että Suomi pyrki paitsi puolueettomaan asemaan myös sen säilyttämiseen. Linjan muuttaminen tai siihen puuttuminen vaatisi toimia, jotka vaarantaisivat Suomessa vallitsevan rauhantilan. Rauha kävi valtiojärjestyksen edellä arvoasteikossa – puolueettomuus esiintyi Kekkonen puheessa keinona, jolla rauha pyrittiin säilyttämään. Rauha vaikuttaa ainutkertaisuudessaan konkreettiselta arvolta, mutta tarkemmin harkiten ei sekään ole täysin yksiselitteinen. Rauha on jaettavissa positiiviseen ja negatiiviseen muotoonsa, mikä vähentää sen yksiselitteisyyttä kuitenkin muuttamatta sitä täysin abstraktiksi. Kekkonen puhui yhteistyöstä rauhan perusteena näin kuvaten positiivisen rauhan mallia. Tilanne kuitenkin oli maailmanlaajuisesti toinen: suurvaltojen välillä vallitsi negatiivinen rauha eli sotatilasta puuttui ainoastaan aseellinen konflikti. Tilanteessa oli paradoksi – kylmä *sota* perustui negatiiviseen *rauhaan*. Voitaisiin jopa väittää, että negatiivinen rauha ei ollut tässä tilanteessa varsinaisesti rauhaa ensinkään. Vaikka tässä onkin kyse sanaleikistä, se kuvaa ajan vastakkaisuusasetelmaa osuvasti.

Kun rauhaa ajatellaan hierarkiasta poiketen pelkästään suopeana tai torjuvana asenteena asioihin on itsestään selvää, että Kekkonen puheissa rauhaan asennoiduttiin myönteisesti ja se nähtiin ensisijaisen tärkeäksi. Toisaalta sodan ja rauhan erottelu oli Kekkosella melko mustavalkoista. Jos käynnissä ei ollut sota, vallitsi rauhantila. Kylmän sodan termiä Kekkonen ei viljellyt. Sota on luonnollisesti rauhan epäsymmetrinen vastakohta ja kylmä sota taasen jonkinlainen sodan ja rauhan hybridi. Suopea asenne rauhaa kohtaan ilmaistiin virallisesti jo YYA-sopimuksen puolueettomuuspykälässä, jossa korostettiin Suomen halua pysyttäytyä suurvaltojen välisten konfliktien ulkopuolella. Rauha voidaan näin kytkeä konfliktien ulkopuolisuuteen – rauha tarkoitti Kekkonen puheissa sitä, että Suomi ei ollut kummankaan suurvallan pelinappula niiden välisissä ristiriidoissa. Tähän asemaan pyrittiin puolueettomuuslinjaan perustuvalla ulkopolitiikalla.

Edellä on jo selvinnyt rauhan oleellisen tulkinnanvarainen asema kylmän sodan aikakaudella. Sen suhdetta 'todellisuuteen' on tarpeen tarkentaa. Suomen kannalta rauha oli todellisuutta siinä mielessä, että maa ei osallistunut mihinkään sotilaalliseen konfliktiin. Toisaalta kylmä sota suhteellisesti rauhantilaa varsin tuntuvasti ja kuten sanottua, tilannetta ei tarkkaan ottaen voida edes määritellä todelliseksi rauhaksi. Suomen kannalta edelleen ulkosuhteiden perusajatus puolueettomuuspolitiikka oli nimenomaan räätälöity maan ulkopolitiikan keinoksi kylmän sodan tilassa. Oliko rauhasta puhuminen siten uskottavaa, kun ulkopolitiikka perustui so-dankaltaiseen tilanteeseen?

Aiemmin puutuin jo käytännön tilanteisiin, joissa rauhan yleispätevyys arvona väheni tai oikeastaan hävisi. Siksi puheessa tuleekin välttää arvon, jolle tavoitellaan mahdollisimman universaalia hyväksyntää, tarkempia määrittelyjä ja täsmennyksiä sen muuttuvuuden estämiseksi. Näin toimi myös Kekkonen: hän ei relativoinut rauhan käsitettä puheissaan, mikä mahdollisti arvon käyttämisen aina uudestaan. Vaikka rauha arvona onkin ylevä, oli sen runsaassa käytössä myös uhkapelin aineksia. Suurvallat olivat uhranneet rauhantilan interventioissaan ja pienen maan päämiehen toistelu rauhan tärkeydestä ei varmasti voinut olla ärsyttämättä suurval-tajohtajia. Kuitenkin eritoten Yhdysvaltain kannalta ei ollut järkevää puuttua suomalaiseen linjaan neuvostosuhteiden jännitteen lisääntymisen uhalla. Toisaalta Neuvostoliiton-suhteissa Suomen puolueettomuus muodostui usein kynnyksysymykseksi.

Suomalaisille puhuttaessa rauhan merkitys oli tietysti erittäin tärkeä. Lähimenneisyys talvi- ja jatkosotineen oli traumaattista historiaa, jonka suomalaiset varmasti halusivat jättää taakseen. Siksi rauhan mainitseminen kotimaisissa puheissa herätti kuulijoiden huomion ja puhuja Kek-kosen tehtäväksi jäi muotoilla sanomansa niin, että suomalaisyleisö vakuuttuisi rauhanpyrki-mysten keinoista. Kekkonen puheissa rauhan säilyttämisen pääkeino oli Suomen ulkopolitiikka. Hän mainitsi puolueettomuuden ulkopolitiikan kulmakiveksi, mutta harvemmin liitti sen suoraan rauhan varmistamisen välineeksi. Näin kuulijan vastuulle jäi yhdistää puolueettomuus ulkopolitiikkaan ja edelleen ulkopolitiikka rauhaan. Puheen tulkitsijalle muodostui kaksivai-heinen päättelyprosessi ja on varmaa, että puolueettomuuden suora liittäminen rauhaan oli to-dennäköisempi vakuuttamaan kuulijat puolueettomuuden tarkoituksesta rauhanasian edistäjänä. Pakostakin tämä herättää kaksi kysymystä: kumpi itse asiassa oli tärkeämpi rauhan keino,

ulkopolitiikka vai puolueettomuus? Toisaalta: kuinka pitkälti ulkopoliitiikka tarkoitti samaa kuin puolueettomuuspolitiikka? Perusolettamuksiini tässä työssä kuuluu, että pysyttely kansainvälisten ristiriitojen ulkopuolella sekä hyvien suhteiden ylläpitäminen kaikkiin ulkomaihin olivat Suomen puolueettomuuden ulkopoliittinen osuus. Ulkopoliitiikan ja puolueettomuuspolitiikan välille ei voida asettaa yhtäläisyysmerkkejä, koska Kekkonen puheessa puolueettomuus oli ulkopoliitiikan 'perusajatus' tai 'kulmakivi'. Muille keinoille jäi siten täydentävä rooli. Toisaalta puolueettomuudella oli puolustuspoliittinen osansa: sotilasliittojen ulkopuolisuus ja itsenäiset puolustusvoimat. Tämä siis vei puolueettomuuden käsitteen myös 'yli' ulkopoliitiikan, kuuluvathan tämän työn perusolettamuksiin sekä ulko- ja puolustuspolitiikan erottelu että turvallisuuspolitiikan muodostuminen niiden summana.

3.5.2. Yhteisyys, subjektius ja vastuu

Rauhan ohella yhteisyysarvot ovat ryhmä, jota Kekkonen käytti kaikille yleisöille puhuessaan. Niiden merkitys oli selkeästi tärkein Neuvostoliitolle - suomalaisille ja länsiyhteisöille suunnatuissa puheissa niillä oli täydentävä rooli. Yhteisyysarvojen idea oli vakuuttaa yleisöt siitä, että puolueettomuuspolitiikka johti avoimeen ja rehelliseen vuorovaikutukseen, jonka tuloksena maiden välinen ymmärtämys kasvaa ja siten ristiriitojen todennäköisyys pienenee. Tätä ajatusta Kekkonen siis painotti erityisesti Neuvostoliitolle, suomalais- ja länsimaisille yleisöille sen merkitys ei ollut yhtä huomattava. Yhteisyyden korostamisessa on samankaltaisia provokatorisia piirteitä kuin rauhankin yhteydessä. Kylmän sodan blokit olivat melkoisen yhteistyökyvyttömiä ja vaikka yhteistyö ja -ymmärrys kalskahtavatkin hienoilta tavoitteilta, suurvallat tuskin olivat kovinkaan halukkaita näitä arvoja edistämään. Molemmilla leireillä oli omat ideologiansa ja käsityksensä oikeasta maailmanjärjestyksestä eikä toimiminen yhteistuumin tuntunut houkuttelevalta. Yhteisyyttä korostavien arvojen asema yleispätevinä onkin kylmän sodan kontekstissa melkoisen mahdoton. Niiden pätevyys rajoittuu lähinnä puolueettomiin ja liittoutumattomiin valtioihin – sotilasliittoihin kuuluvat valtiot kokivat ne tärkeiksi korkeintaan oman liittoutumansa piirissä.

Subjektivarvot olivat Kekkonen puheissa lähes länsiyhteisöjen yksinoikeus. Neuvostopuheissa ne puuttuivat käytännössä tyystin ja suomalaisyleisöllekin niistä mainittiin harvemmin. Subjektivarvot, kuten kansallisten etujen tai riippumattomuuden painottaminen, olivat sinänsä te-

hokkaita puolueettoman asennoitumisen ilmentäjiä. On selvää, että länsiyleisöille puhuessaan Kekkonen painotti Suomen asemaa paljon rohkeammin kuin puhuessaan kotimaiselle yleisölle tai idän suuntaan. Puheen primaariyleisöjä kyseiset tavoitearvot varmasti miellyttivät, hakihan Suomi Kekkonen johdolla näin etäisyyttä kommunistiseen blokkiin, jota länsivallat kylmän sodan aikana kavahtivat. Kääntäen, välimatkaa lisättiin tietenkin myös läntisiin maihin, koska subjektiarvojen nimenomainen tarkoitus oli tehdä selväksi se, että Suomen ulkopolitiikkaan ei suoranaisesti vaikutettu miltään ulkopuoliselta taholta. Provokatoriset piirteet astuvat kuvaan jälleen ajateltaessa NL:a sekundaariyleisönä. Vaikka Suomen itänaapuri rauhan aikana hyväksyikin Suomen puolueettomuuspolitiikan, se toivoi kuitenkin puolueellisempia kannanottoja sopimuskumppaniltaan.

On huomioitava, että Suomen riippumatonta toiminta-asemaa korostavat subjektiarvot puutuivat neuvostopuheista. Kekkonen käytti yhteisyysarvoja NL:lle puhuessaan subjektiuden korostamisen korvikkeina. Kun Kekkonen painotti länsiyleisöille subjektiarvoja ja tuki niitä yhteisyysarvoilla, hän priorisoi subjektiutta yhteisyyden kustannuksella. Neuvostopuheissa tilanne siis oli päinvastainen: onnistuneen kansainvälisen toiminnan tulosten jakaminen muiden kanssa oli tärkeämpää kuin ottaa kaikki kunnia ulkosuhteiden suotuisuudesta itselleen. Toisaalta tämä tarkoittaa myös sitä, että yhteisyysarvoja korostettaessa vastuu mahdollisten konfliktien aiheutumisesta jakautuu eri osapuolten kesken. Riippumattoman subjektin puolestaan on itse kannettava vastuu suhteidensa hoidon seurauksista. Yhteisyysarvoja on varmempi käyttää, jos epäonnistuminen toiminnassa on todennäköistä: konfliktien sattuessa kaikkea syytä ei voi sälyttää tälle kyseiselle puhujalle. Jos taas on oletettavaa, että toiminnassa saavutetaan menestystä, on tarkoituksenmukaista korostaa omaa riippumatonta ja oma-aloitteista toiminta-asemaansa kunnian itselleen saamiseksi. Toisin sanoen yhteisyysarvojen käytössä on kyse haittojen minimoimisesta ja subjektiarvoissa voiton maksimoinnista. Puheen etukäteissuunnittelu edellyttää arvojen rationaalista valintaa.

3.5.3. Yhteisyys ja subjektius – idealismi ja realismi

Yhteisyyden ja subjektiuden arvoryhmistä voi erottaa idealismin ja realismin ominaispiirteitä. On selvää, että Kekkonen oli ymmärtänyt kansainvälisen järjestelmän perustuneen realistiseen käsitykseen presidenttiaikanaan. Tätä puolustavat hänen käyttämänsä subjektiarvot. Tie-

tenkään asia ei ollut näin yksiselitteinen, vaan oivaltavana rauhantahtoisen pienen valtion päämiehenä hän pehmensi realismin ajanhenkeä idealistisimmin ilmauksin. Tällöin hän käytti yhteisyysarvoja puolueettomuuspolitiikan tavoitteina.

Vahvimmin realistista käsitystä Kekkonen puolueettomuuspuheessa edustivat Suomen itsenäisyyden ja kansallisen edun korostaminen, politiikan muotoilu historiallisen kokemuksen perusteella sekä ulkopoliitiikan voimakkaan aseman tähdentäminen. Kekkonen mukaan Suomella oli kansainvälisessä järjestelmässä oma funktio: 'Suomella on kansainvälisessä politiikassa oma tehtävänsä ja luottonsa.'¹ Hän ymmärsi kuitenkin Suomen kaltaisen pienen valtion vaikutusmahdollisuuksien rajallisuuden asettaen eri arvoja tavoitteiksi nimenomaan Pohjois-Euroopassa. Riippumatonta asemaa korostaessaan Kekkonen tavallisesti mainitsi itsenäisyyden, vapauden sekä demokratian turvaamisen ja edistämisen Suomen puolueettomuuspolitiikan päämääräksi. Nämä olivat näkyvimmit realismiin kytkettävät tavoitearvot, mutta muuten realismin korostaminen oli Kekkosella ymmärrettävästi melko vähäistä.

Idealismi esiintyi Kekkonen puolueettomuuspuheessa selvimmin kansainvälisen yhteistyön ja siihen perustuvan positiivisen rauhan tärkeäksi näkemisessä. Hänelle puolueettomuuspolitiikka oli väline rauhalliseen kehitykseen ja kansainväliseen yhteistyöhön, jotka taasen lievittivät jännitystä maiden välillä.² Hän myös korosti eri maiden tahtoa yhteistoimintaan rauhan varmistamiseksi.³ Puheessa korostui jatkuvasti kansainvälisen yhteistyön tärkeys. Sen johtaminen jännityksen lievenemiseen tai rauhan varmistamiseen puoltaa selkeästi positiivista rauhankäsitystä. Kaikkiaan yhteisyyttä korostettaessa oli kyse aktiivisesta yhteistoiminnasta, joka lisäsi maiden välistä luottamusta ja siten edisti rauhanasiaa. Toisena idealismin ilmentymänä Kekkonen uskoi kansainvälisten järjestöjen toiminnan vaikuttavan edullisesti maiden välisiin suhteisiin. Kansainväliset organisaatiot kuten ETYK ja erityisesti YK olivat Kekkonen mukaan oivallisia puolueettomuuspolitiikan forumeita. Kolmanneksi Kekkonen kuvasi YK-puheessaan Suomea 'tuomarista' poiketen kansainvälisen järjestelmän 'lääkäriksi', jonka tuli etsiä parannuskeinoja kansainvälisten ongelmien välttämiseksi. Samaa ajatusta ilmentää myös kannanotto, jonka mukaan Suomi toimi kaiken sen hyväksi, mikä sovitti tai lähensi kansoja ja

¹ ULA 1970, s. 45

² ULA 1969, s. 49

³ Kekkonen, *Puheita II*, s. 297

näin poisti vastakohtaisuuksia.¹ Omalta osaltaan Suomi harjoitti puolueettomuuspolitiikkaa, johon kuului ketään syrjimättömät yhteydet kaikkiin ulkomaihin. Tällä pienimuotoisella myyräntyöllä pyrittiin antamaan oma panos valtasuhteiden tasapainolle. Idealistiset ilmaisut keskittyvät erittäin voimakkaasti kansainvälisten organisaatioiden ja eritoten yhteistyön ympärille, mutta niiden läsnäolo puolueettomuuspuheessa on hyvin voimakas. Voidaan siis tämän perusteella sanoa, että Kekkonen pehmensi puheissaan realistista ajanhenkeä idealistisin sanankääntein merkittävässä määrin.

Puolueettomuuspolitiikkaa koskevassa puheessa UKK oli omaksunut realistisen maailmankäsityksen, mutta pehmensi tätä viitekehystä usein idealistisin ilmauksin. Hänen puheensa ei siis ollut puhtaasti realistista saati idealistista. Keskinäisen riippuvuuden käsite tulee oleelliseksi, kun liitän subjektiarvot realismiin ja yhteisyysarvot puolestaan idealismiin. Kekkonen myönsi puolueettomuuden rajoittavan subjektiutta: 'puolueettomuus merkitsee riippumattomuuden tietynlaista rajoitusta.'¹ Voidaan ajatella, että UKK antoi näin hieman myönnytystä suomettajille. Keskinäisessä riippuvuudessa on myös positiivisia puolia, kuten syvenevä taloudellinen integraatio. Tähän Suomikin alkoi ottaa aktiivisesti osaa varsinkin 1970-luvulle tultaessa.

3.5.4. Arvohierarkiasta

Mainituista tavoitearvoista voi rakentaa Abraham Maslow's tarvehierarkiaa muistuttavan rakennelman. Ajatus on, että on olemassa tiettyjä perustarpeita, jotka tulee tyydyttää ennen kuin voidaan tavoitella ns. korkeampia arvoja. Maslow'lla tarpeet lähtevät fysiologisista välttämättömistä tarpeista kuten ruoasta ja juomasta edeten portaittain aina kauneuden ja symmetri-an ihannointiin. Maslow'n kuuluisasta tarvehierarkiasta on sittemmin esitetty erilaisia tulkin-toja ja sitä on myös sovellettu politiikan tutkimukseen.

Tässä työssä aiemmin esitetyn perusteella ei ole vaikeaa vetää johtopäätöstä, että Urho Kek-kosen johtaman turvallisuuspolitiikan avainarvo, eli perustarve, oli rauha. Rauha oli yhtäältä puolueettomuuden edellytys ja toisaalta myöskin tärkein tavoitearvo. Suomi pyrki rauhan säilyttämiseen maassa sekä tavoitteli laajemmin rauhanasian edistämistä – maa pyrki tyydyttämään turvallisuuspolitiikkansa perustarpeen. Koska rauha Suomessa säilyi, voidaan katsoa

¹ *Ibid*, s. 37 - 39

puolueettomuuspolitiikan onnistuneen tältä osin tavoitteessaan. Perustarve kyettiin tyydyttämään ja voitiin näin ollen tavoitella korkeampiakin tarpeita.

Alettaessa pohtia ylempiä tarpeita rauhan jälkeen, eri yleisöille annettujen puheiden erot asettavat ehtonsa. Tässä on kyse yhteisyysarvojen ja subjektiarvojen suhteesta. Länsiyleisöille subjektiarvot tulivat ensin, NL:n tapauksessa taas yhteisyysarvot olivat subjektiuteen verrattuna selkeässä suosituimmuusasemassa. Suomalaisyleisöille suunnatut puheenvuorot sijoittuvat tässä mielessä välimaastoon.

Länsiyleisöjen tapauksessa rauhantarpeen korostamisen jälkeen Kekkonen näki tarpeelliseksi subjektiuden saavuttamisen: Suomen tuli pystyä toimimaan itsenäisesti ja kansallisten etujensa mukaisesti ilman käskytystä idästä tai lännestä. Oma ja riippumaton toiminta siis kävi yhteistyön edellä. Ajatus on looginen, sillä on toki todennäköisempää, että yhteistyössäkin menestytään paremmin, mikäli oma toiminta on uomissaan. Toisaalta tämä on jokseenkin 'puolueellisempi' linja. Kun omien kansallisten etujen mukainen toimintamalli on hahmottunut, ei ole tietenkään järkevää toimia yhteistyössä maan kanssa, jonka päämäärät ovat Suomen kansallisia etuja vastaan. Tällöin ajaudutaan väistämättömästi valikoivuuteen, olletikin että pyritään toimimaan tarkoituksenmukaisesti. Valikoimattomuus, hyvien suhteiden ylläpitäminen kaikkiin ulkomaihin, oli nimenomaan yksi puolueettomuuspolitiikan peruselementeistä.

Neuvostoyleisöjen puheissa rauhantarvetta seurasivat yhteisyysarvot. Kun rauhantarve pystyttiin tyydyttämään, tuli pyrkiä kansainvälisessä yhteistyössä tavoittelemaan suotuisaa kehitystä. Vasta kun rauhan ja yhteistyön tarpeet oli saatu tyydytetyiksi, saattoi Suomi hahmotella riippumattomia, itsenäisiä ja omien kansallisten etujensa mukaisia toiminnan linjoja. Tämä tarvehierarkia palveleekin puolueettomuuspyrkimystä puhtaammin: rauhan vallitessa kehitetään mahdollisimman laajaa ja valikoimatonta yhteistyötä mahdollisimman hyvien kansainvälisten tulosten saavuttamiseksi. Lopuksi Suomelle varataan mahdollisuus tarpeen mukaan toimia myös joissain asioissa itsenäisesti etujensa saavuttamiseksi.

¹ Kekkonen, *Turvallisuuspolitiikka*, s. 77

3.5.5. Puheen vertailu ajan ja kriisien mukaan

Paitsi että puolueettomuuden tavoitearvot olivat erilaisia Kekkonen puhuessa eri yleisöille, on myös ilmiselvää, että puheen argumentaatio muuttui ajan mukaan. Kekkonen presidenttikausi kesti neljännesvuosisadan ja on väistämätöntä, että näin pitkällä aikajänteellä puhe ei voi olla muuttumatta. Mainitut Suomen ja Neuvostoliiton väliset kriisit yhdessä maailmanpoliittisten tapahtumien kanssa muodostivat paineita, joiden vaikutuksesta puheeseen oli saatava uusia sävyjä, painotuksia ja vaikuttavuuden keinoja. Seuraavassa on tarkoitus tarkastella Kekkonen puolueettomuuspuhetta ja sen kehittymistä erottelemisani viidessä eri vaiheessa. Olen sijoittanut Kekkonen puolueettomuusretoriikan kaudet myös liitteen 1 kaavioon.

Kekkonen puolueettomuuspuheen ensimmäinen vaihe alkaa presidentin virkaanastujaisista 1.3.1956 ja päättyy 11.6.1958, jolloin hän piti viimeisen puheensa ennen yöpakkaskriisin alkamista. Huomionarvoista on, että tässä vaiheessa UKK ei puhunut vielä kertaakaan puhtaasti länsimaiselle yleisölle ja kaksi 'muille' yleisöille pidettyä puhettakin jättivät puolueettomuuden mainitsematta. Suomalaisille tällä kaudella pidetyissä puheissa puolueettomuus mainitaan useammin kuin jätetään mainitsematta. Käsite on niissä melkoisen jähmeä; puolueettomuus on enneminkin asema kuin keino. Se on maan elinetsujen mukaista valtaryhmien ulkopuolisuutta. Lisäksi Kekkonen kuvaa puolueettomuutta YYA-sopimukseen perustuen oikeudeksi ja siitä johtavaksi velvollisuudeksi. Myös ensimmäisessä neuvostopuheessa puolueettomuus on varsin staattinen ja se onkin mainittu neutraalisuutena. Toinen puhe puolestaan (*Puolueettomuuspolitiikkamme*, 7.6.1957) on huomattavasti vaikuttavampi. Siinä puolueettomuus on ensi kertaa tavoitteellisen toiminnan keino lähinnä yhteisyysarvot kohteenaan. Myös rauhankäsite teki tässä tuloaan puolueettomuuden kumppaniksi. Koko ensimmäinen kausi ei ole erityisen mielenkiintoinen puolueettomuuspuheen kannalta. Tällöin käsite vasta haki paikkaansa etenkin puheessa kotimaiselle yleisölle. Lisäksi länsimaat ja Pohjoismaat eivät vielä saaneet osuuttaan puolueettomuuspuheen yleisöinä.

Yöpakkaskriisi aloitti kiinnostavamman vaiheen puolueettomuuspolitiikkaan liittyvissä puheissa. Vaihe alkaa 10.12.1958, jolloin Kekkonen piti radiopuheen *Yöpakkasten alettua*. Kriisin voi katsoa loppuneen puheeseen *Yöpakkasten päättyessä* 25.1.1959. Väliin mahtui vielä uudenvuodenpuhe. Kekkonen puhui puolueettomuudesta ensimmäisessä ja viimeisessä pu-

heessa. Uudenvuoden puheissa puolueettomuus ei tavallisesti esiintynyt, ei nytkään. Puolueettomuus ei siis kadonnut puheesta, vaikka koko yöpakkaskriisin voi katsoa johtuneen puolueellisuuden puuttumisesta. Päinvastoin kriisi toi käsitettä läsnäolevammaksi, joskin pitäen sen edelleen passiivisena olemuksen kuvaamisena. UKK kertoi puolueettomasta asemasta ja asennoitumisesta sekä yleisesti puolueettomasta ulkopoliittisesta linjasta. Kriisin jälkeen ja ennen seuraavaa koettelemusta, noottikriisiä, käsite kuitenkin yllättävästi haihtui taka-alalle kotimaisissa puheissa. Viidessä puheenvuorossa puolueeton ulkopoliittikka mainittiin kerran ja silloinkin ikään kuin ohimennen. Varsinaisen kriisin aikana Kekkonen ei antanut puheita muille yleisöille. Ennen noottikriisiä Kekkonen kuitenkin käytti muutamia varsin merkittäviä puheenvuoroja sekä Neuvostoliitolle että länsivalloille. Myös YK-puhe sisältyy tähän vaiheeseen. Kahdessa neuvostopuheessa Kekkonen käsittelee puolueettomuutta jälkimmäisessä, jossa rauha ja yhteisyys ovat politiikan selkeitä ja vahvoja tavoitearvoja. Myös länsiyleisöt tulevat nyt mukaan. Kolmessa puheessa puolueettomuus mainitaan ensimmäistä lukuun ottamatta. Käsite on mukana laajasti, mutta sen olemus jää vielä jäykäksi. Pienen puolueettoman maan identiteetti on vallitseva. Tämä pätee myös YK-puheeseen.

Puolueettomuuspuheen toinen vaihe on käsitteen nousukauden aikaa. Ensimmäisen kauden tapaan käsite esiintyi noin joka toisessa puheessa, mutta tärkeämpää on, että se etenkin kriisin aikana tulee asemana selkeämmäksi kotiyleisölle. Ehkä kaikkein vaikuttavimman puolueettomuuteen liittyvän neuvostopuheensa (*Hyvien naapuruhteiden tuloksia*, 24.11.1960) Kekkonen myös pitää tällä ajanjaksolla. Länsiyleisöjen mukaantulon merkitystä ei sovi myöskään aliarvioida. Länsipuheiden määrä koko Kekkonen presidenttiajalla oli melko vähäinen ja siksi niiden merkityksellisyyttä on syytä arvostaa. Puolueettomuus esiintyi niissä miltei aina, ja usein varsin vakuuttavalla tavalla. Kaikki kolme tämän vaiheen länsipuhetta UKK piti vuoden 1961 aikana, kaksi jälkimmäistä sekä YK-puheen lokakuussa eli juuri ennen noottikriisin alkamista. NL antoi nootin 30.10, vain 11 päivää YK-puheen jälkeen. Lähtikö Kekkonen jo liiaksi omille teilleen puolueettomuuden promootorina ja Neuvostoliiton piti pysäyttää hänet nootilla?

Noottikriisi aloittaa mielenkiintoisimman vaiheen Kekkonen puolueettomuuspuheessa. Vaihe alkaa nootin antamisesta ja kestää aina lokakuuhun 1969, jolloin Nikolai Podgornyin vierailun

päätteeksi Suomelta 'kiellettiin' Neuvostoliiton taholta mahdollisuus puolueettomuuteen. Ajanjaksolle osuvat kylmän sodan merkittävät maailmanlaajuiset selkkaukset kuten Berliinin kriisi muureineen sekä Yhdysvaltain ja Kuuban kuumenevat suhteet, joiden kärjistyminä olivat Sikojenlahden tapaus sekä kylmän sodan antikliimaksi, Kuuban ohjuskriisi. Prahan kevät käynnistyi vuonna 1968 ja se vaikutti myös seuraavaan Suomen-Neuvostoliiton konfliktiin, puolueettomuuden kieltämisen kauteen. Tämä kahdeksan vuoden jakso asetti mittavat haasteet puolueettomuuspolitiikasta puhuvalle pienen valtion päämiehelle.

Itse noottikriisin aikana Kekkonen antoi kolme julkista puhetta, kaikki suomalaisyleisölle. Konflikti itänaapurin kanssa ei taaskaan jättänyt puolueettomuutta paitsioon, vaan lisäsi sen oleellisuutta Suomen ulkopolitiikassa ratkaisevasti. Puheissa Kekkonen korosti puolueettomuuspolitiikan jatkumista turvaten saatuun tunnustukseen suurvalloilta molemmista ilman suunnista. Vaikuttavimpana ja yksiselitteisimpänä ilmaisuna UKK julisti: 'Suomen puolueettomuuspolitiikan toteuttamiseen sisältyy elämäntyöni.'¹ Noottikriisi viimeistään teki puolueettomuudesta Kekkonen johtaman ulkopolitiikan avainkäsitteen suomalaisille puhuttaessa. Noottikriisin lauetta ja ennen puolueettomuuden kieltämistä Kekkonen puhui julkisesti kotiy-leisölle useamman kerran vuodessa ja puolueettomuus oli keskimäärin mukana useammassa kuin joka toisessa. Tällä kaudella käsitteen keskeiseksi tulemisen lisäksi on merkityksellistä, että puolueettomuus menetti itsetarkoituksellisuutensa ja siitä tuli erityisesti tavoitteellisen toiminnan keino. Se vakiintui nimenomaan puolueettomuuspolitiikaksi. Kekkonen argumentoi tätä ulkopolitiikan kulmakiveä tarkemmin ja kokonaisvaltaisemmin erottaen rauhan ja itsenäisyyden puolueettomuuspolitiikan tärkeimmiksi tavoitearvoiksi. Toisinaan puheet olivat puolueettomuuden mielessä ainoastaan toteavia ja tavoitearvojen suora liittäminen puolueettomuuspolitiikkaan ei ollut täysin johdonmukaista: puolueettomuuspolitiikka toki todettiin useimmiten Suomen ulkopoliittiseksi linjaksi, mutta tavoitearvot liittyivät suuremmin yleisempään ulkopolitiikka-käsitteeseen.

Noottikriisin vaikutus näkyi selkeästi kolmannen vaiheen puheessa neuvostoy-leisölle. Kekkonen mainitsi puolueettomuuden kahdessa pitämässään kolmesta puheesta, mutta käsitteen luonne oli varsin käytännöllinen ja suhteellisen neutraali. Status quo tuli vallitsevammaksi in-

¹ Kekkonen, *Puheita II*, s. 168

tressiksi maiden välisissä suhteissa rauhan ollessa puolueettomuuspolitiikan edellytys ja samalla tärkein tavoitearvo. UKK liitti lisäksi kansallisen edun palvelemisen epäsuorasti Suomen puolueettomuuspolitiikkaan. Jos puolueettomuuspuhe Neuvostoliiton suuntaan menetti vaikuttavuuttaan nootikriisin jälkeen, niin persuasiivisuus taasen lisääntyi puhuttaessa länsivalloille. Puolueettomuus oli nimenomaan keinona mukana kaikissa niissä neljässä puheenvuorossa, jotka Kekkonen käytti tänä ajanjaksona. Erityisesti de Gaullelle ja Lyndon Johnsonille pidetyt puheet edustivat Kekkonen vaikuttavinta puolueettomuusretoriikkaa. Rauha ja subjektiivista korostavat arvot olivat puolueettomuuspolitiikan selkeitä ja suoranaisia tavoitteita. 'Muille' yleisöille pidetyt puheet antoivat omalta osaltaan lisänsä kauden puolueettomuuspuheeseen. Kymmenestä puheesta puolueettomuus oli mainittu kahdeksassa. Eritoten muille liittoutumattomille maille annetut puheet sisälsivät mielenkiintoista puolueettomuuden argumentointia.

Kekkonen puolueettomuusretoriikan kolmas jakso on neuvostopuheita lukuun ottamatta puolueettomuuden kukoistuskautta. Lievän suvannon jälkeen Kekkonen puolueettomuuspuhe aktivoitui kokonaisvaltaisesti vuonna 1969, jolloin oli esitetty aloite eurooppalaisen turvallisuuskonferenssin järjestämisestä. Myös SALT-neuvotteluisännyttä, osallistumista YK:n rauhanturvatoimintaan ja ehdotusta ydinaseettomasta vyöhykkeestä käytettiin Suomen puolueettomuuspolitiikan käytännön esimerkkeinä. Minkä tahansa tavoitteellisen maan perusintressit, turvallisuus ja hyvinvointi, tulivat myös etenkin vuonna 1969 vallitseviksi. Läntisen talousyhteistyön ja laajan idänkaupan tasapaino oli uusi puolueettomuusteema. Lisäksi turvallisuuspolitiikka-käsite alkoi tulla tärkeämmäksi; puolueettomuuden rooli jäsenyi tarkoituksenmukaisesti sekä ulko- että puolustuspolitiikan sfääreille. Puolueettomuus kuului myös näitä tukeville talous- ja yhteiskuntapolitiikan aloille. Varsinkin itänaapurisuhteiden ulkopuolella Kekkonen teki tällä kolmannella puolueettomuuspuheen kaudella Suomen ulkopoliittikan johtajatusta tunnetuksi maailmanlaajuisesti ja täyteläisesti argumentoiden, mistä osoituksena esimerkiksi neljä ulkomaan-vierailua vuonna 1969. Vuoden 1969 puolueettomuuden ja koko ulkopoliittikan aktivoitumista seurasi jälleen konflikti Neuvostoliiton kanssa. Tilanne muistuttaa suuresti vuotta 1961, jolloin samankaltainen kansainvälinen intensifioituminen päättyi nootikriisiin alkamiseen.

Suomen puolueettomuus jäi pois Suomen ja Neuvostoliiton kommunikasta lokakuussa 1969, jolloin Nikolai Podgorny vieraili Suomessa. Tästä alkaa Kekkonen puolueettomuuspuheen neljäs jakso, puolueettomuuden kieltämisen kausi, joka päättyi vajaata vuotta myöhemmin - heinäkuussa 1970 - puolueettomuuden palattua suomalais-neuvostoliittolaiseen kommunikaraan. Vaikka Suomen harjoittama puolueettomuuspolitiikka näin menettikin tilapäisesti keskeisen tunnustuksensa, Kekkonen puhui puolueettomuudesta tälläkin ajanjaksolla käytännöllisesti katsoen aina. Kieltämisen mielessä ei tällä kaudella ole siis merkitystä. Suomalaisille pitämässään neljässä puheessa puolueettomuus esiintyi jokaisessa. 'Muille' yleisöille pitämässään kolmessa puheissa puolueettomuus ilmeni kahdesti, joskin varovaiseen sävyyn. Intian presidentille Kekkonen puhui puolueettomista ja sitoutumattomista maista ikään kuin kolmannessa persoonassa ja Iranin shaahillekaan puolueettomuuspolitiikkaa harjoittava Suomi ei muodostunut pääasiaksi. Jopa neuvostoliittolaiselle Ogonjok-lehdelle antamassaan lausunnossa UKK sivusi puolueettomuutta, kun kyseessä oli 'ystävyyssiteiden lujittuminen puolueettoman Suomen ja leniniläistä ulkopoliittikkaa harjoittavan Neuvostoliiton välillä.'¹ Samaisessa lausunnossa rakentava ja rauhanomainen kansainvälinen yhteistyö rauhan ja turvallisuuden keinona² meni toki puolueettomuuden edelle tärkeydessä.

Erityisen tärkeä puhe puolueettomuuden kieltämisen kaudella oli 27.11.1969³ Paasikivi-seurassa pidetty. Se oli ensimmäinen tällä ajanjaksolla pidetty puhe, ja se ajoittui ainoastaan kuukauden päähän kyseisen kriisin alkamisesta. Erimielisyyden läsnäolosta ja konfliktin alun läheisyydestä huolimatta Kekkonen puhui tässä voimakkaasti puolueettomuuden puolesta. Perustelussa hän käytti apuna neuvostoliittolaista historioitsija Pohlebkina, joka oli katsonut noottikriisin tehneen Suomesta aktiivisen ulkopoliittisen subjektin.⁴ Kekkonen puolueettomuuspuheen tarkastelun perusteella voikin todeta, että puolueettomuus alkoi muodostua selvemmin tavoitteellisen toiminnan keinoksi nootin jälkeen. Aktiivisuus ja käytännöllisyys tosin astuivat selvemmin kuvaan vasta 1960-luvun loppupuolella, jolloin ehdotus eurooppalaisesta turvallisuuskonferenssista sai mukaansa vahvasti myös aiemman ajatuksen Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä. Subjektiutta Kekkonen korosti Paasikivi-seuran puheessa

¹ ULA 1970, s. 281

² *Idem.*

³ ULA 1969, s. 59 – 60

⁴ *Ibid.*, s. 60

edelleen noottiin viitaten: '...Suomen etujen mukaista nimenomaan puolueettomuuden säilyttämisen kannalta on pitää konsultaatioaloite omissa käsissämme.'¹ Kekkonen myös kyseenalaistaa puolueettomuuspolitiikan menestystä harvinaisella tavalla:

On myönnettävä, että puolueettomuuspolitiikan johdonmukaisuudesta huolehtiminen on aika ajoittain vaatinut uskoa ja luottamusta perusvalintamme oikeutukseen, sillä Suomen kokoisen kansakunnan kohtalolla ei ole eikä tule olemaan varaa leikitellä.²

Hän myöntää näin lievän epäonnistumisen puolueettomuuden ylläpitämisessä jättäen kuitenkin neuvostotunnustuksen 'katkeamisen' mainitsematta. Tämä on joka tapauksessa erityinen argumentti, jonka tarkoituksena on perustella tarvetta kiinnittää enemmän huomiota Suomen harjoittaman puolueettomuuspolitiikan hoitamiseen. Perusteena puolueettomuudelle toimii tässä edelleen varmistunut SALT-isännöisyys. Sen UKK näki olevan 'ajankohtainen osoitus siitä, että molemmat suurvallat tunnustavat Suomen johdonmukaisen ja ajan vaihteluista riippumattoman puolueettomuuspolitiikan.'³ Rohkea yritys luoda pohjaa puolueettomuuden uskottavuudelle muistaen, että NL:n tunnustus oli vastikään menetetty: 'neuvostojohto pudotti Suomen puolueettomien maiden luettelosta.'⁴

Puolueettomuuden kuvaaminen johdonmukaiseksi ja ajan vaihteluista riippumattomaksi on myös merkityksellinen. Kekkonen pyrki vakuuttamaan, että vaikka kansainvälinen järjestelmä muuttuikin, puolueettomuuspolitiikka oli ja pysyi. Paasikiven oppeihin perustuen alituista muuttuvuutta tuli tasapainottaa pysyvillä poliittisilla linjanvedoilla välttämättä tahdottomaksi 'ajopuuksi' muuttumista.

Oleellista puheessa on se, että Kekkonen puhui tässä – kuten muissakin saman jakson puheissa – puolueettomuudesta, vaikka ei ollutkaan voimassaolevaa tunnustusta Neuvostoliitosta. Sitä vastoin hän käyttikin historioitsija Pohlekinia apunaan tässä puheenvuorossa. Lisäksi lievä epäonnistuminen puolueettomuuspolitiikan johdonmukaisuudessa sekä SALT-isännöisyys loivat nyt pohjaa puolueettomuuden jatkumisen tärkeydelle. Puheen tehtävänä oli perustella näiden argumenttien pohjalta, että kansainväliset muutokset eivät vaikuttaneet Suomen tur-

¹ *Idem.*

² *Idem.*

³ *Idem.*

⁴ M.Jakobson, *Kekkonen ja uudet vaaran vuodet* (Helsingin Sanomat, 31.10.1996)

vallisuuspolitiikan peruslinjaan ja että Suomi kykeni aktiivisena subjektina hallitsemaan omaa positiotaan kansainvälisessä järjestelmässä.

Kuten todettua, Kekkonen puolueettomuuspuheen neljännessä vaiheessa varsinaisella puolueettomuuden kieltämisellä ei ollut merkitystä puhekäytännölle, koska käsite esiintyi puheenvuoroissa jatkuvasti. Kuitenkin tämä jakso on nähtävä vaiheena, jossa puolueettomuuden merkitys presidentti Kekkonen elämäntyönä korostui - suomalainen puolueettomuuden käsite taisteli elinehdoistaan. Neuvostoliitolta saatu perustava tunnustus puuttui, mikä korosti tarvetta pitää tarkempaa huolta puolueettomuuden tarkoituksenmukaisuudesta. Puolueettomuus-sanankäyttö eri muodoissaan ei täten ollut täysin neuvostotunnustuksen varassa, vaikka sen takaisinsaaminen olikin varmasti hyvin tärkeä tavoite. Lisäksi, koska puheet NL:n suuntaan rajoittuivat yhteen lehtilausuntoon, on itänaapuria ajateltava kotimaisten ja 'muiden' yleisöjen puheiden sekundaariyleisöinä. Kekkonen tuli antaa epäsuorasti NL:n ymmärtää, että Suomi oli päättäväisesti jatkamassa puolueettomuuspoliittista linjaansa koko kansan tuella.

Suunnanvaihdos kohti puolueettomuuspuheen loppukautta tapahtui heinäkuussa 1970, jolloin Kekkonen vieraili ensin Neuvostoliitossa ja heti perään Yhdysvalloissa. Neuvostoliitonvierailun päätteeksi Suomen 'rauhaarakastava' puolueettomuuspolitiikka palautettiin maiden väliseen kommunikointiin. Puheessaan Kremlissä 20.7. Kekkonen alkoi tähdentää puolueettomuuden entistä aktiivisempaa luonnetta: 'Käsitykseni mukaan jonkin Suomen asemassa olevan pienen maan yksipuolinen julistautuminen puolueettomaksi ei vastaa realistiselle politiikalle asetettavia vaatimuksia.'¹ Konfliktien ulkopuolisuus nimenomaan vetäytymällä ja vaikeamella oli siis jätettävä lopullisesti menneisyyteen. Puolueettomuuden asemaa turvallisuuspolitiikan ohjenuorana vahvistettiin tässä puheessa edelleen, mutta YYA-sopimuksen ylläote siitä oli ilmeinen koko neuvostoyleisölle suunnatun puolueettomuuspuheen loppukauden tapaan.

Kolme päivää myöhemmin suunnanvaihdos tuli ilmeiseksi myös länsiyleisölle. Yhdysvaltain presidentti Nixonin vieraana Kekkonen kuvasi Suomen puolueettomuuden ytimen:

¹ ULA 1970, s. 213

Puolueettomana maana Suomi tavoittelee turvallisuutta, ei nojautumalla sotilasliittoihin tai yhden valtaryhmittymän suojeluun toisia vastaan, vaan noudattamalla ulkopolitiikkaa, jonka pyrkimyksenä on pitää meidät kaikkien mahdollisten ristiriitojen ulkopuolella. Tällainen politiikka ei merkitse vetäytymistä syrjään kansainvälisestä elämästä. Päinvastoin Suomen elintärkeiden kansallisten intressien mukaista on työskennellä aktiivisesti, yhdessä muiden kansojen kanssa kansainvälisten konfliktien hillitsemiseksi sekä kansojen välisten kiistojen rauhanomaisen ratkaisun hyväksi.¹

Aktiivisen puolueettomuuspolitiikan tavoitteet, turvallisuus ja yhteistyöhön perustuva konfliktien väheneminen, tulivat näin edustavasti esitetyiksi. Länsiyleisölle tyyppillisesti Kekkonen korosti tässä myös Suomen kansallista intressiä – vaikka maalla olikin tiivis yhteys itänaapuriinsa, sillä oli oma asemansa subjektina kansainvälisessä järjestelmässä.

Näiden merkittävien vierailujen jälkeen Kekkonen piti kotimaassa laajan radio- ja tv-puheen heinäkuun viimeisenä päivänä. Heti alkuun hän kuvaili suurvaltavierailujen läheisyyttä käytännön havainnollistukseksi Suomen puolueettomuusasemasta. Puolueettomuudesta jatkaessaan YYA-sopimus sai heti vahvan roolin: YYA ei ollut ristiriidassa puolueettomuuspolitiikan kanssa, vaan ne kuuluivat erottamattomasti yhteen. Sopimuksessa oli ominaista, että se yhtäältä tunnusti Suomen halun pysyttäytyä suurvaltakonfliktien ulkopuolella ja toisaalta osoitti Neuvostoliiton luottamuksen Suomen pyrkimykselle.² Nyt hän toi esiin myös kotimaassa esiintyneet epäluulot puolueettomuutta kohtaan. Epäluuloa ja väärinkäsityksiä oli ilmennyt esimerkiksi taannoisissa järjestelyissä itänaapurin kanssa, joissa oli neuvoteltu sähköveturien tilaamisesta, ydinvoimalan rakentamisesta sekä maakaasu- ja öljyostoista. Epäreilu kaksinaamaisuus NL:a kohtaan oli hänen mielestään lisääntynyt myös lehdistössä. Samaan aikaan kun pääkirjoitukset käsittelivät Suomen politiikkaa positiivisesti, samaisten lehtien yleisönosastoissa julkaistiin runsaasti kirjoituksia, jotka perusteettomalla tavalla kritisoiivat maan toimintaa ja siten yrittivät saada Suomen kauppa- ja ulkopolitiikan kyseenalaiseen valoon. Nämä tendenssit vaativat presidentin mukaan tehokkaampia puolueettomuuden ylläpitokeinoja. Sen tuli tapahtua ’jatkuvalle, herpaantumattomalla työllä ja huolenpidolla.’³ Lisäksi ’menestyksen päivinä on etsittävä syyt, jotka voivat tulevaisuudessa muuttaa menestyksen tappioksi.’⁴

¹ *Ibid*, s. 223

² *Ibid*, s. 40 – 41

³ *Ibid*, s. 41

⁴ *Ibid*, s. 43

Kuten edeltäneissä puheissa suurvaltojen pääkaupungeissa, suomalaisillekin hän alkoi nyt korostaa puolueettomuuden aiempaa aktiivisempaa luonnetta. Vetäytyminen ja vaikeneminen puolueettomuudessa tulee unohtaa samalla kun Suomi ei 'ryhdy ajamaan toisen valtaryhmittymän etuja toista vastaan. (...) Suomi on rauhan puolesta sotaa vastaan.'¹ Suomen asemaa kansainvälisenä toimijana Kekkonen korosti puheen lopuksi: 'Suomella on kansainvälisessä politiikassa oma tehtävänsä ja oma luottonsa.'²

Puolueettomuuspolitiikan tärkeyden pääperusteina tässä puheessa olivat suurvaltojen antamat tunnustukset. Länsitunnustuksen luonne aikaisempaan verrattuna ei ollut muuttunut. Neuvostoliiton tapauksessa taas oleellista on YYA-sopimuksen yhä vahvempi ote Suomen puolueettomuuspolitiikasta. Ilman sitä ei puolueettomuuspolitiikka ollut enää mahdollinen neuvostopuheissa. Tämä oli maksettu hinta siitä, että puolueettomuus yleensä saatiin takaisin maiden välisen kommunikaatioon. Argumentoinnin perusteita lisätäkseen Kekkonen vetosi lisäksi epäilyihin Suomen puolueettomuutta kohtaan. Hän korosti, että on maan edun mukaista huolehtia puolueettomuuden olemassaolosta ja jatkuvuudesta. Oman kansan tuki puolueettomuuden premissinä oli kärsinyt huomattavasti ja tämän puheen tarkoituksena olikin saavuttaa se takaisin. Puolueettomuuspolitiikka tavoitteli rauhaa ja kansainvälistä yhteisymmärrystä tässä puheenvuorossa. Rauhan ja yhteisyyden suhde esiintyy tässä puolueettomuuspuheen loppukaudelle tyypillisellä tavalla: rauha edellyttää maiden välistä yhteisymmärrystä. Kyse on jälleen selkeästi kansainväliseen yhteistyöhön perustuvasta positiivisesta rauhankäsityksestä.

Puheen päätarkoituksena on saada kotimainen yleisö vakuuttuneeksi siitä, että on Suomen oman kansallisen edun mukaista harjoittaa puolueettomuuspolitiikkaa. Kun siitä huolehditaan tehokkaasti ja kun se nauttii suurvaltojen luottamusta sekä idästä että lännestä, päästään tuloksiin, jotka ovat arvokkaita oman maan kannalta. Puolueettomuuspolitiikka ei ole korulauseita kansainvälisessä dialogissa, vaan aktiivista käytännön politiikkaa, jolla pyritään saavuttamaan yhteistyöhön perustuvaa rauhaa ja turvallisuutta. Puolueettomuus takaa myös subjektiivista sitä harjoittavalle maalle: Suomella on oma tehtävänsä kansainvälisessä järjestelmässä.

¹ *Ibid*, s. 44

² *Ibid*, s. 45

Tällä suunnanvaihdolla, jossa ulkopoliitiikan ohjenuora muuttui lopullisesti kauniiden kuvien piirtelystä aktiiviseksi käytännön politiikaksi, Kekkonen asetti standardin loppukauden puolueettomuuspuheelle. Aktiivisuus, yhteistyö, rauha ja turvallisuus olivat jatkuvasti yhdessä tai erikseen puolueettomuuspolitiikan motiiveja. Vuonna 1970 Kekkonen puhui puolueettomuudesta käytännöllisesti katsoen jokaisessa puheessaan. Tämän jälkeen puolueettomuuden käsitteelle alkoi olla tunnusomaista käytön harkittu säännöllisyys ja laajan kuvailun puuttuminen. Myös 'muut' tai 'neljännet' yleisöt alkoivat tulla erittäin tärkeiksi puheen kohteiksi. Vuonna 1972 käsite oli edelleen mukana lähes kaikissa ulkopoliittisissa puheissa. Kekkonen huomautti kuitenkin, ettei puolueettomuuden mainitsematta jättämisestäkään tullut tehdä synkkiä johtopäätöksiä: 'Itse koetan välttää tämän tärkeän sanan turhaa tyrkyttämistä kaikille. Ei meidän poliittinen linjamme ole yhden sanan alituisen toistamisen varassa.'¹ Puolueettomuus oli silti vielä hetken vahvasti mukana, kunnes sen käyttö harveni oleellisesti vuodesta 1974 lähtien. Tästä eteenpäin aina Kekkonen presidenttiajan loppuun vuoteen 1981, puolueettomuuden, silloin harvoin kun se mainittiin, todettiin tavoittelevan mainittuja puolueettomuuspuheen loppukauden päämääriä. Sen perusteita, kuten suurvaltojen tunnustusta tai oman kansan tukea, kuvailtiin erittäin harvoin eikä UKK käsitteelle itselleenkaan enää tuonut uutta ilmettä. Keskeistä käsitteen käytölle puolueettomuuspuheen viimeisellä ajanjaksolla joka tapauksessa oli, että Kekkonen käytti sitä melko harvoin mutta kohtuullisen tasapuolisesti kaikille yleisöille. Hän jaksoi pitää käsitteen läsnäolevana aivan presidenttiaikansa loppuun asti.

Puolueettomuuspuheensa viimeisellä kaudella Kekkonen siirtyi hiljalleen käsitteen toistelusta sen harkittuun viljelyyn. Puolueettomuuspolitiikka ei enää ollut puheiden hallitseva aihe, vaan se muodostui ennemminkin ulkopoliitiikan itseoikeutetuksi ohjenuoraksi. Sitä ei saamansa kotimaisen ja kansainvälisen tunnustuksen ja näin ollen vakiintumisensa takia enää tarvinnut eksaktisti perustella. Puolueettomuus muuttui ylevästä puheen tasoisesta keinosta käytännön toiminnaksi. Useimmiten käytännön puolueetonta toimintaa havainnollistettiin ehdotuksella Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä, aloitteella eurooppalaisen turvallisuuskonferenssin pitämisestä ja lopulta sen isännöimisellä. Myös Saksan pakettiratkaisu 1970-luvun alkupuolella kävi oivasta esimerkistä Suomen tasapuolisesta suhtautumisesta itä-länsi -akselilla. Län-

¹ ULA 1972, s. 56

siyleisöt ja 'muut' yleisöt olivat johdonmukaisesti mukana koko loppukauden ajan, mutta säännöllisistä puhekontakteista huolimatta puolueettomuutta ei mainittu neuvostoyleisölle 1973 – 1977 välisenä aikana. YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlapuheen jälkeen käsite palasi neuvostopuheisiin vasta Kekkonen Neuvostoliiton-vierailulla toukokuussa 1977. Puolueettomuuspuhe itänaapurille näivettyi myös laadullisesti viimeisellä jaksollaan. YYA-sopimus kävi selkeästi Suomen puolueettomuuspyrkimyksen edellä. Tämä oli kuitenkin ehto puolueettomuuspuheen olemassaololle ja jatkumiselle.

Retoriikan kannalta Kekkonen ulkopoliittiset puolueettomuuteen liittyvät puheet presidenttiajan loppukaudella eivät ole yhtä mielenkiintoisia kuin kolmannella tai neljännellä kaudella. Huolellisen perustelun ja selkeän olemuksen kuvaamisen pohjalta tavoitteisiin siirtyminen korvautui käytännöllisemmällä kielellä. Puolueettomuuspolitiikka tavoitteli maan oman intressin pohjalta yhteistyöhön perustuvaa rauhaa ja turvallisuutta. Täyteläinen argumentointi vaihtui loppukaudella yksinkertaisempaan väitelauseiden esittämiseen – puolueettomuuden kielen taso laski retoriikan valtakunnasta pelkän puheen asteelle. Enää tavoitteita ei tunnollisesti rakennettu mahdollisimman laajasti hyväksytyjen premissien pohjalle, vaan puolueettomuutta käytettiin vähemmän vaikuttavasti määriteltyjen tavoitteiden saavuttamista edistävänä subjektina.

4. LUKU

ARVOT JA TURVALLISUUSPOLIITTINEN PROSESSI

Tämän luvun tarkoituksena on pohtia tutkimani Urho Kekkosen puolueettomuuspuheen merkityksellisyyttä laajemmassa politologisessa yhteydessä. Päähuomioni on ollut arvoissa puolueettomuuspolitiikan tavoitteina, joten on aiheellista tarkastella arvojen asemaa poliittisissa prosesseissa sinänsä ja sovittaa edelleen poliittista arvoajattelua ja Kekkosen puheita yhteen. Pyrin liittämään Kekkosen puolueettomuusretoriikasta löytämiäni ominaisuuksia, eroja ja yhtäläisyyksiä teoreettiseen tarvelähtöiseen turvallisuuspoliittiseen prosessiin.

Laajemman politologisen yhteyden tapauksessa tulee siis olemaan kyse seuraavista tekijöistä:

- ulkopoliitikka yhteiskunnallisten arvojen toteuttajana – ulkopoliittiset keinot päämääriin
- ulkopoliitikka pohjautuu puolueettomuuteen – harjoitetaan puolueettomuuspolitiikkaa
- puolueettomuuspolitiikkaa harjoitetaan realistisessa kansainvälisessä järjestelmässä
- lyödään kättä idealismin kanssa
- negatiivinen ja positiivinen rauha
- keskinäinen riippuvuus

Tutkin puolueettomuuteen pohjautuvaa ulkopoliitikkaa yhteiskunnallisten arvojen toteuttamisen keinona realismin maailmassa, jossa vastakkainasetteluita kevennetään idealismin keinoin. Tämä on omalla tavallaan myös tarina puolueettomuuden käsitteen selviytymisestä Urho Kekkosen 25-vuotisen presidenttikauden aikana. Puhutaan käsitteen läsnäolosta Kekkosen puolueettomuusretoriikassa; se näkyi eri aikoina eri tavoin, välillä se oli taka-alalla tai näkymättömissä ja se kohtasi poliittisen ajattelun kannalta mielenkiintoisia teemoja. Suomi oli kylmän sodan aikana puheessa poliittisesti puolueeton pieni Pohjoismaa – puolueettomuuden käsite oli mukana Kekkosen ulkopoliittisessa retoriikassa alusta loppuun kukoistuskausineen ja notkahduksineen. Liitteen 2 kaaviossa¹ olen hahmotellut visuaalisesti tarvelähtöisen poliittisen prosessin ja Kekkosen puolueettomuusretoriikan suhdetta.

¹ Liitteen kaavio perustuu kuvioon teoksessa Berndtson, *Politiikka*, s. 101

4.1. Turvallisuuspoliittisen toiminnan perusteet

Turvallisuuspolitiikka, muiden poliittisten prosessien tapaan, perustuu ensi kädessä yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Turvallisuuspolitiikka ja siihen kuuluvat ulkopoliitiikka ja puolustuspolitiikka olivat Urho Kekkoselle meidän, koko Suomen kansakunnan politiikkaa. Maantieteellinen sijainti suurvallan naapurissa ja historian kokemukset olivat opettaneet Suomelle monia asioita, jotka maan sisäisessä poliittisessä prosessissa herättivät arvostuksia. Tärkeimpinä rauha, asema itsenäisenä subjektina ja yhteistyö muiden maiden kanssa muodostuivat keskeisiksi arvoiksi - käsitteiksi toivottavasta.

Toisen maailmansodan jälkeisellä kylmän sodan aikakaudella rauhan arvostaminen oli selvää raskaan tappion kärsineelle pienelle valtiolle. Kylmän sodan jyrkät ristiriitaisuudet suurvaltojen välillä ja ajoittainen aseellisen selkkauksen läsnäoleva uhka voimistivat edelleen rauhan, turvallisuuden ja levollisuuden tärkeyttä Suomelle. Myös ajan sotilaalliset selkkaukset kuten Vietnamin ja Korean sodat sekä kriisit Israelin ja arabimaiden välillä kokosivat tummia pilviä kansainvälisen politiikan taivaalle, mikä lisäsi rauhan tärkeäksi kokemista. Suomi pystyi vaivoin puolustamaan itsenäisyyttään toisessa maailmansodassa ja riippumattomuus tahdottiin luonnollisesti säilyttää. Traumaattiset kokemukset Ruotsin ja Venäjän vallan alaisuudesta puhuivat myös itsenäisyyden tärkeyden puolesta. Subjektuuden yhteydessä ei kuitenkaan voi unohtaa myöskään kansainvälisen yhteistyön merkitystä. Talvisodassa oli jääty kohtalokkaasti yksin, eivätkä suomalaiset samankaltaista kohtaloa konfliktien kärjistyessä voineet toivoa. Naapurisopu oli pakko pitää yllä vakavien yhteentörmäysten sattumisen varalta. Yhteistyö kukki lisäksi kansainvälisissä organisaatioissa eli lähinnä Yhdistyneissä Kansakunnissa, joka toi turvallisuutta maiden väliseen kanssakäymiseen. Suomalaisen asenteet ja mielipiteet olivat pääosin suoranaista NL:n kanssa liittoutumista vastaan, koska naapuri nähtiin kuitenkin perinteisenä vihollisena. Toisaalta länsiliittoutumistakaan ei voinut ajatella NL:n provosoitumisen uhalla. Rauhan, subjektuuden ja yhteisyyden arvot olivat arvosubjektin Suomen ominaisuuksia. Tällä subjektiivisella kartoituksella on esitetty, mitkä maan yhteiskunnallisiin tarpeisiin perustuvat turvallisuuspoliittiset arvot johdattelivat Kekkosta Suomen johdossa.

Turvallisuuspolitiikkaan liittyvät arvot, asenteet ja mielipiteet eivät kykene muodostamaan prosessin käyttövoimaa ilman vuorovaikutusta etujen kanssa. Etuja (intressejä) syntyy, kun maan tilaa ja arvostuksia verrataan muihin toimijoihin. On vertailtava etuja eri turvallisuuspoliittisten perusratkaisujen valinnan välillä. Liittyäkö sotilasliittoon, pysyttävätkö liittoutumattomana vai

eristäytyäkö? Pohjoismaista Norja, Tanska ja Islanti liittyivät NATOon, mutta pitkän rajan NL:n kanssa omaavan Suomen NATO-jäsenyys olisi provosoinut itänaapurin äärimmilleen. Olihan maiden välillä sitä paitsi YYA-sopimuskin, joka jo sisälsi ehdollista sotilaallista yhteistyötä. Se oli kuitenkin subjektiivisen kannalta parempi vaihtoehto verrattuna liittymiseen Varsovan liittoon, joka muodosti kylmän sodan vastapuolen Yhdysvaltain johtamalle NATOlle. Isolaatio taas olisi jättänyt Suomen kaiken kansainvälisen toiminnan ulkopuolelle. Täydellinen yksinjäminen ei sekään olisi tarjonnut hyötyjä, päinvastoin. Liittokuntien ulkopuolisuus, joka sisältää lakiin perustuvan puolueettomuuden, puolueettomuuspolitiikan ja sitoutumattomuuden, muodostui edullisimmaksi vaihtoehdoksi Suomelle Kekkonen kaudella. Lakiin perustuva puolueettomuus Itävaltan ja Sveitsin tapaan ei ollut Suomelle mahdollinen ja Ruotsin valitsema sitoutumattomuuden linjakin näytti onnistumisestaan huolimatta liian passiiviselta. Parhaalta vaihtoehdolta näytti siten puolueettomuuspolitiikka, johon oli saatu mahdollisuus YYA-sopimuksen myötä. Vaikka sen perusta oli sopimus pohjainen, ei sillä ollut suoranaista lainvoimaa. Kekkonen puhui puolueettomuudesta kuitenkin toisinaan hieman siihen sävyyn kuin näin olisi ollut. Puolueettomuuspolitiikan keskeinen idea oli, että se oli aktiivinen keino, jolla Suomi parhaiten kykeni toteuttamaan yhteiskunnallisia arvojaan kansainvälisesti. Suomi oli ja on pieni Pohjoismaa, jolla silti oli oma vaikutusmahdollisuutensa omalla alueellaan.

Yhteiskunnallisiin tarpeisiin perustuvasta arvojen, asenteiden, mielipiteiden ja etujen vuorovaikutuksesta oli lopputulemana se, että Suomen kansallista etua palveli parhaiten aktiivisen puolueettomuuspolitiikan harjoittaminen. Tämä loi viitekehyksen turvallisuuspolitiikan tarkemmalle muodostamiselle ja antoi perusteita ja viitteitä toiminnan toivottavasta yleisestä suunnasta presidentti Kekkoselle, joka toimi kaudellaan Suomen turvallisuuspolitiikan eittämättömänä johtajana.

Kun keskeiset arvot tai arvoryhmät tarpeisiin perustuen ovat syntyneet, ne alkavat muodostua toiveiksi politiikalle. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että niiden edistämiseksi oltaisiin vielä valmiita toimimaan. Tässä vaiheessa turvallisuuspolitiikan päätöksentekijöiden onkin punnittava maan resurssien määrää, laatua ja riittävyttä toiveiden eteenpäinviemiseen. Suomelle ehtonsa asetti toiveiden tasolla pienen Pohjoismaan identiteetti, joka realistisesti ajateltuna jätti suuret sankariteot kyseiselle asteelle. Toiveet alkoivat jalostua edelleen haluiksi realistisen pohdinnan jälkeen. Haluissa ei enää ole kyse toivomisen kaltaisesta haaveilusta, vaan otetaan merkittävä askel kohti toimimista omien arvojen puolesta. Suomen halukkuudet kylmän sodan aika-

kaudella keskittyivät realistisesti omat resurssit ymmärtäen omalle alueelle Pohjois-Eurooppaan. Maa oli Kekkonen ulkopoliittisen puheen johdolla halukas viestittämään olevansa rauhantahtoinen, valmis kohentamaan kansainvälistä yhteistyötä ja yhteisymmärrystä sekä päättäväinen säilyttämään ja vahvistamaan itsenäisenä maana riippumatonta toiminta-asemaansa.

Ennen kuin turvallisuuspolitiikalta saattoi mitään vaatia, oli halut pystyttävä järjestämään niiden tärkeyden mukaan. Arvopreferenssien ja -hierarkioiden yhteydessä tulee oleelliseksi arvojen objektiivinen tarkastelu. Tulee kysyä, mikä on korkein arvo eli toiminnan ylin päämäärä ja mitkä ovat siihen nähtyinä toisarvoisia tai välineitä sen toteuttamiselle. Rauha koettiin Kekkonen turvallisuuspolitiikan tärkeimmäksi, korkeimmaksi arvoksi riippumatta siitä, mille yleisölle puhuttiin. Se oli puolueettomuudelle kaiken alku ja juuri - puolueettomuuspolitiikkaa ei voinut harjoittaa, mikäli rauhantila ei vallinnut. Sille alisteisia olivat subjekti- ja yhteisyysarvot. Rauhasta poiketen niiden keskinäinen suhde ja asema vaihteli yleisöjen ja ajan mukaan. Yhteisyysarvot olivat selkeästi subjektiutta tärkeämpiä kun puhuttiin neuvostoyleisölle. Puolueettomuuden mahdollisuus oli luotu YYA-sopimuksen myötä, joten NL:lle puhuttaessa oli tarkoituksenmukaista ja suorastaan välttämätöntä korostaa yhteistyötä vähemmän oleellisen riippumattoman toiminta-aseman kustannuksella. Vaikka kansainvälistä yhteisyyttä painotettiin myös kaikille muillekin yleisöille, oli subjektiuden asema sitä keskeisempää suomalaisille (itsenäisyytenä) ja länsiyhteisöille (kansallisena etuna tai riippumattomuutena). Kotimaisen yleisön tapauksessa valinta on kristallinkirkas. Yleisöä ei varmasti voinut saada vakuuttuneeksi puolueettomuuspolitiikan soveltuvuudesta, jos yhteistyö - etenkin vanhan vihollisen Neuvostoliiton kanssa - olisi käynyt Suomen itsenäisyyden edellä. Itsenäisyys toimi yhdessä rauhan kanssa keskeisenä puolueettomuuden päämääränä, jonka jälkeen Kekkonen oli vasta valmis havainnollistamaan puolueettomuuden funktiota yhteistyön välineenä. Läntisille suurvalloille puhuttaessa tiiviin NL-suhteen jättäminen riippumattomuuden varjoon oli paitsi järkevä myös jokseenkin provokatorinen valinta. Puolueettomuuspolitiikan perusteet hyväksyttiin läntisissä suurvalloissa, koska Kekkonen osaavasti painotti niissä länsimailta itseltään saamia tunnustuksia. Hyväksynnän ja ymmärtämyksen osoitukset länsivalloilta saatiin vuonna 1961, juuri ennen kuin Kekkonen piti ensimmäiset länsipuheensa. Provokatoriset piirteet on muistettava ajateltaessa Neuvostoliittoa puheiden sekundaarisena yleisönä. Vaikka suuri itänaapuri olikin suonut Suomelle mahdollisuuden puhua puolueettomuudesta, se toivoi kaikille tulevan selväksi tosiasian, että juuri NL oli Suomen puolueettomuuspolitiikan ensisijainen valtuuttaja. Siksi yhteistyö olisi suotu riippumattomuutta tärkeämmäksi Kekkonen puhussa suurten länsimaiden johtajille. Tärkeä oli myös suomalaisten

asema länsipuolueiden sekundaariyleisönä. Riippumattoman aseman korostamisesta ja puolueettomuuspolitiikasta puhuminen yleensä länsiblokin johtovaltioille oli omiaan lisäämään kansalaisten arvostusta ja luottamusta harjoitettuun turvallisuuspolitiikkaan.

Arvojen suhde muuttui jokseenkin myös ajan mukaan. Muutos ilmeni selvimmin vuodesta 1970 lähtien, jolloin ns. puolueettomuuden kieltämisen kauden jälkeen sana 'puolueettomuus' saatiin palautetuksi Suomen ja Neuvostoliiton väliseen kanssakäyntiin. Käsitteen palauttaminen vaati kuitenkin muutoksia puolueettomuuspuheeseen. Heinäkuusta 1970 alkaen neuvostoyleisölle puhuttaessa YYA-sopimus ja suhde itänaapuriin yleensä alkoi käydä puolueettomuuspolitiikan edellä. Puolueettomuuspuhe ja arvojen aseman ja suhteiden merkitys siinä kokivat tällöin myös merkittävän muutoksen. Kekkonen alkoi entistä enemmän korostaa kansainvälisen yhteistyön ja -ymmärryksen tärkeyttä rauhan saavuttamisen, vahvistamisen ja yleisesti konfliktien ennaltaehkäisyn keinona. Yhteisyys muuttui näin selvästi rauhan välinearvoksi. Se ei enää ollut puolueettomuuspolitiikan tavoitearvo, vaan sen rooli muuttui rauhantavoitetta palvelevaksi. Rauha ja vähemmässä määrin subjektiivisuus jäivät siten puolueettomuuden tavoitteellisiksi itseisarvoiksi Kekkonen puolueettomuuspuheen loppukaudella.

Subjektiivisuudesta ja yhteisyydestä on nähtävissä suhde realismiin ja idealismiin. Kekkonen subjektiivista ilmentävä realistinen puolueettomuusretoriikka perustui Suomen oman kansainvälisen tehtävän ja tavoitteiston korostamiseen sekä muistuttamiseen maantieteellisten ja historiallisten tekijöiden kokemuksista ja opetuksista. Hän kuitenkin lievensi tätä asetelmaa idealistisimmin kannanotoin. Kekkonen idealistinen puolueettomuusretoriikka keskittyi voimakkaasti yhteistyön ympärille. Myös Suomen asema kansainvälisenä 'lääkärinä' erityisesti kansainvälisissä järjestöissä sai oman näkyvän jalansijansa UKK:n puheissa. Keskinäisen riippuvuuden käsite rakentaa sillan näiden kansainvälisepoliittisten ajattelutapojen välille. Tämä Kekkonenkin sisäistämä käsite yhtäältä lievensi egoistista realismimallia ja toisaalta antoi jonkinasteista myönnytystä Suomen puolueettomuuden kritisoijille. Keskinäinen riippuvuus korvaa maiden ehdottoman riippuvuuden, kun tarpeiden tyydyttäminen käy yhä vaikeammaksi ilman toisten maiden yhteistyötä.

Preferenssit turvallisuuspolitiikan päämääristä luovat perustellun ja järjestetyn ohjeiston tulevalle toiminnalle. Näin ne muodostuvat vaatimuksiksi. Haaveilun, pohdinnan, tahtomisen ja halujen tärkeysvertailun jälkeen ollaan turvallisuuspolitiikalta valmiita suoranaisesti edellyttämään jota-

kin. Suomen turvallisuuspoliittiset vaatimukset Kekkonen aikana voidaan kiteyttää arvoihin, etuihin ja niiden preferointiin perustuen seuraavasti:

Suomen on puolueettomuuteen perustuvan turvallisuuspolitiikan avulla pyrittävä rauhan säilyttämiseen ja turvaamiseen, itsenäisyyden ja subjektiivisuuden vahvistamiseen ja kehittämiseen sekä yhteistyön edistämiseen tasavertaisesti kaikkien maiden kanssa.

Etujen pohdinnassa puolueettomuuspolitiikka on osoittautunut kansallista intressiä parhaiten palvelevaksi. Arvot, eli toiminnan keskeiset päämäärät, ovat syntyneet nykypäivässä, historian ja maantieteen yhteiskunnallisin kokemuksiin ja opetuksiin ohjenuoriksi parempaa tulevaisuutta varten.

4.2. Toteutus ja takaisinkytkentä

Toiminta poliittisena käyttäytymisenä on mahdollista vasta, kun toimijoilla on käytössään tieto siitä mitä politiikalta vaaditaan. Turvallisuuspolitiikassa ja erityisesti sen määräävässä osassa ulkopoliitiikassa voidaan siten alkaa toteuttaa maan yhteiskunnallisia arvoja kansainvälisesti, rajojen yli. Työni tarkastelukohde, presidentti Kekkonen puolueettomuusretoriikka, astuu varsinaisesti kuvaan tässä vaiheessa. Sen tehtävä on puheen kautta vakuuttaa ensinnäkin oma kansa harjoitetun turvallisuuspolitiikan vahvoista perusteista, sisällöstä ja päämääristä. Oman kansan lisäksi on tietysti suostuteltava myös ulkomaat uskomaan Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Yleisöjen vakuuttamisen ja suostuttelun pääkeino Kekkonen turvallisuuspolitiikassa oli puhuminen Suomen harjoittamasta puolueettomuuspolitiikasta, joka jakautui sekä ulko- että puolustuspolitiikan sfääreille.

Ulkopoliittisen puheen tehtäviksi voidaan nähdä ongelmien ratkaisu, muutosten edistäminen tai vallitsevan tilan vahvistaminen. Kekkonen puolueettomuusretoriikassa ongelmien ratkaisu näkyi ensi kädessä maan oman position määrittelyssä. Etujen, arvojen, asenteiden ja mielipiteiden vuorovaikutuksen perusteella oli käynyt selväksi, että puolueettomuuteen perustuva politiikka oli muoto, joka oli Suomelle hyödyllisin. Ongelma turvallisuuspoliittisen perusratkaisun valinnasta oli saanut ratkaisunsa ja se tuli puheessa tuoda julki. Suomettumisen käsite osoittautui Suomen puolueettomuuden pääasialliseksi uskottavuusongelmaksi ja sen ratkaisemishaasteisiin Kekkonen joutui myös usein vastaamaan. Koska UKK perusajattelultaan oli realisti, hän ei ollut suin päin kehittämässä Suomesta suurta maailmanpolitiikan reformistia, merkittävien muutosten

edistäjää. Hänen puolueettomuutensa päämäärät puheessa keskittyivät Pohjoismaihin tai Pohjois-Eurooppaan.

Ajatteluun sodasta ja rauhasta hän halusi selkeästi muutosta. Rauhantahtoisuus tuli havainnollisimmin esille hänen toteamuksessaan, että puolueettomuuspolitiikasta huolimatta Suomi toimi rauhan puolesta sotaa vastaan. Tällaisen ‘rauhanpuolueellisen’ ajattelun hän pyrki tartuttamaan puheittensa yleisöihin. Muutoksien edistämiseen voidaan hänellä myös laskea yhteistyön kehittäminen, joka varsinkin 1970-luvulla alkoi siirtyä talousintegraation suuntaan. UKK:n realistiseen ajatteluun kuului myös piirre, että vallitsevan tilan säilyttäminen oli ajoittain riittävä päämäärä Suomen politiikalle. Rauha ja itsenäisyys olivat puolueettomuuden tavoitearvoja, joita ei missään tapauksessa sopinut menettää. Niiden olemassaolo oli jo sinänsä niiden vahvistamista tai kehittämistä tärkeämpää. Rauha oli lisäksi paitsi puolueettomuuspuheen tärkein tavoitearvo myös puolueettomuuspolitiikan ehdoton edellytys; Suomen turvallisuuspolitiikka saattoi perustua puolueettomuuteen vain jos vallitsi rauhantila. Turvallisuuspolitiikassa ulkopoliittikkaa tukeva puolustuspolitiikka ei Kekkonen puolueettomuusretoriikassa näytellyt suurta roolia. Sotilasliittojen ulkopuolisuus ja oma puolustuslaitos olivat puolustuspolitiikan määräävät piirteet. Puolustuslaitoksen tehtävä oli tukea puolueettomuuspolitiikkaa - Suomen oli oltava valmis ja kykenevä tarvittaessa puolustautumaan puolueettomuuden loukkauksia vastaan.

Turvallisuuspoliittinen prosessi ei tietenkään pääty päämäärien julkituontiin. Aivan välttämätöntä on ottaa huomioon, että politiikan tulokset vaikuttavat koko prosessiin palautteen eli takaisinkytkennän kautta. Puolueettomuusretoriikan ollessa kyseessä keskeiseksi muodostuu se, miten eri yleisöt ottavat viestitetyt ajatukset vastaan. Äärimuodoissaan reseptio voi olla hyväksyvää tai hylkäävää. Vastaanottajien reaktioista riippuen puhujan on tehtävät johtopäätökset siitä, miten retoriikan työkalupakkia voidaan jatkossa käyttää hyväksi onnistumisien vahvistamisessa tai virheiden kääntämisessä voitoiksi.

Kekkonen puolueettomuusretoriikan reseptiota voidaan arvioida hänen oman puolueettomuuden perusrakennelmansa kautta: puolueettomuuden tulee olla ulkovaltojen tunnustama, sen tulee nauttia luottamusta, oman kansan tulee seisoa sen takana ja sen loukkauksia vastaan on pystyttävä puolustautumaan. Tunnustuksen osalta puolueettomuus oli pääosin menestyksellinen. Neuvostoliitolta tunnustus saatiin heti Kekkonen presidenttiajan alkajaisiksi vuonna 1956 ja se katkesi ainoastaan vajaan vuoden ajaksi lokakuun 1969 ja heinäkuun 1970 välisenä aikana. Länsival-

tojen tunnustukset tulivat puolueettomuuspolitiikan näkyviksi perusteiksi vuodesta 1961, eikä niiden ylläpidossa ollut ongelmia koko 25-vuotisen ajanjakson kuluessa. Luottamus puolueettomuuteen osoittautuikin virallista tunnustusta problemaattisemmaksi tekijäksi. Jatkuva hyväksyntä ja ymmärtämys Suomen harjoittamaa turvallisuuspolitiikkaa kohtaan tuli toki selville esimerkiksi jatkumossa, jonka muodostivat Yhdysvaltain presidentit Kennedy, Johnson, Nixon ja Ford. Vuorollaan kukin oli valmis puheen tasolla luottamaan varauksetta Suomen puolueettomuuspolitiikkaan. Kokonaisuutena länsimaiden johdon ei ollut edes järkevää julkisesti epäillä vastustajansa Neuvostoliiton pienen naapurin pyrkimyksiä. Lisäksi Kekkonen palautti saamiaan kunniamainintoja - esimerkiksi tunnustukset neuvostojohdolta ja Maailman rauhanneuvostolta - luottamuksenosoituksiksi Suomen harjoittamaa puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan.

Pääongelman luottamukselle kehitti suomettumisen käsite. Saksasta lähtenyt, muihin ulkomaihin ja osittain myös Suomeen levinnyt puolueettomuuden kyseenalaistava tai kieltävä ajattelu heitti uhkaavan varjon Suomen valitseman turvallisuuspoliittisen perusratkaisun ylle. Suomettumisen perusteeksi oli Suomen ymmärtäminen enemmän tai vähemmän NL:n palvelijaksi, jolloin puolueellisuus ohitti ajatuksen siitä, ettei Suomen politiikkaa ohjailtu idästä sen paremmin kuin lännestäkään. Kekkonen ei syyllistänyt vastauksissaan suomettajia, vaan antoi sen sijaan ymmärtää, että kyseiset kriitikot olivat tulkinneet Suomen politiikkaa eri tavalla kuin mihin hän oli puheellaan pyrkinyt. Suomettajien tulkinnan epätarkoituksenmukaisuus onkin siinä, etteivät he ymmärtäneet Suomen puolueettomuuspolitiikkaa keinoksi vaan nimenomaan päämääräksi. Päämäärät olivat yksinkertaistettuina rauha, subjektiivisuus ja yhteisyys, joiden saavuttamiseen pyrittiin harjoittamalla puolueetonta politiikkaa. Suomettajat eivät ymmärtäneet tuominneensa keinon yhteiskunnallisten arvojen kansainväliselle toteuttamiselle, vaan olettivat kritisoivansa Suomen asemaa tasapainottelevana maana itä- ja länsipaineiden välissä päämääränään saavuttaa puolueeton status. Kekkonen puolueettomuuteen liittyvien puheiden perusteella on selvää, että tämä ei ollut Suomen puolueettomuuspolitiikan tarkoitus, vaan päämäärä oli aktiivisella, ketään suosittelemalla toiminnalla edistää kansainvälistä yhteisymmärrystä ja sitä myötä ajaa kansainvälistä rauhanasiana. On tietenkin kiistämätöntä, että Suomella oli YYA-sopimuksineen varsin kiinteä suhde Neuvostoliittoon, mutta suomettajat eivät käsittäneet tätä maantieteelliseksi ja historialliseksi välttämättömyydeksi, jonka vallitessa pienen maan edes puheen tasoinen puolueettomuuspolitiikka oli kohtuullinen saavutus.

Oman kansan tuki puolueettomuudelle ei sekään ollut ongelmaton tekijä. Jo 1960-luvun alkupuolella Kekkonen alkoi olla huolestunut oman kansan ja joidenkin poliitikoidenkin osoittamasta epäluulosta harjoitettua politiikkaa kohtaan. Heihin päti sama tulkintaongelma kuin suomettajiinkin: puolueettomuuspolitiikkaa ei ymmärretty rauhan ja itsenäisyyden välineeksi. Esimerkiksi ulkomaankaupan alalla läntistä talousintegraatiota pystyttiin syventämään EEC- ja EFTA-suhtein, mutta puolueettomuuden ja selvän järjenkin nimissä myös idänkauppa tuli säilyttää. Kekkonen kuitenkin näki keskeiseksi sen, että oman kansan tuki mitattiin tärkeimmin äänestystuloksissa. UKK valittiin aina uudestaan Suomen tasavallan presidentiksi. Koska hänen presidenttiytensä tehtäväkentän pääpaino oli ulkopoliitikassa ja sen puolueettomassa ytimessä, uudelleenvalinnat voidaan lukea oman kansan osoittamaksi tunnustukseksi puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Kekkonen kaudella Suomen ei tarvinnut puolustautua asevoimin puolueettomuuden loukkauksia vastaan. Lievemmin ajateltuna taistelu suomettumista vastaan, yöpakkaset, noottikriisi ja puolueettomuuden kieltämisen kausi voidaan tulkita käsitteen puolustamiseksi. Puolustautumisessa näitä lähinnä sanallisia hyökkäyksiä tai haasteita vastaan Kekkonen onnistui: puolueettomuuden käsite pysyi läsnäolevana hänen retoriikassaan kriiseistä ja voimakkaasta kriitistä huolimatta.

Tällaiset ongelmat ja onnistumiset vaikuttivat edelleen koko turvallisuuspoliittiseen prosessiin ja Kekkonen puolueettomuuspuheeseen sen osana. Onnistuessaan Kekkonen ei jäänyt lepäämään laakereillaan vaan korosti huolenpitoa puolueettomuuspolitiikan menestymisestä näin ylläpitäen saavutettuja vahvuuksia. ETYK:n ja SALT-neuvottelujen isännöinti olivat konkreettisia osoituksia puolueettomuuspolitiikan kansainvälisestä menestyksestä. Kekkonen ei jäänyt aseettomaksi myöskään tappioiden sattuessa. Suomettumiseen hän vastasi oivaltavasti positiivisen suomettumisen mallilla ja kotimaista epäluuloakin hän kykeni saattamaan perusteettomaksi ja hyödyttömäksi esimerkiksi vertaamalla luottamuksen nakertajia loisiin, jotka ennen pitkää saattoivat heikentää tai jopa tuhota maan turvallisuuspoliittisen linjan. Vaikeimpina hetkinä hän turvautui puolueettomuusretoriikassaan yhä vahvempaan argumentointiin ja korostamiseen puolueettomuutta tehtävänä, päämääränä yhteiskunnallisten arvojen kansainvälinen toteuttaminen. Näin hän pyrki kääntämään tappiot voitoiksi – saamaan yleisönsä vakuuttuneemmiksi puolueettomuuden vilpittömyydestä.

PÄÄTÄNTÖ

Työni tarkoituksena on ollut tutkia presidentti Urho Kekkosen Suomen harjoittamaa puolueettomuuspolitiikkaa koskevia puheita. Chaïm Perelmanin *Retoriikan valtakunnan* suoman metodin avustuksella puolueettomuuspolitiikkaa on tarkasteltu keinona saavuttaa päämääriä. Päämäärät on mielletty arvoiksi eli käsityksiksi toivottavista asiantiloista. Kekkosen puolueettomuusretoriikan yleisöt on jaettu suomalaisiin, läntisiin suurvaltoihin, Neuvostoliittoon sekä näiden ulkopuolisiin muihin yleisöihin, joille suunnattuja puheita olen tarkastellut kokonaisuuksina sekä vertaillut toisiinsa ensin tavoitearvojen eroavaisuuksien ja toiseksi ajankulun ja kansainvälisten kriisien perusteella.

Historiallisista ja maantieteellisistä syistä Suomelle oli tarkoituksenmukaisinta jättäytyä sotilasliittojen ulkopuolelle toisen maailmansodan jälkeen. Tähän antoi mahdollisuuden vuonna 1948 allekirjoitettu YYA-sopimus, joka sisälsi Suomen halun pysytellä suurvaltojen välisten konfliktien ulkopuolella. Kekkosen johtama ulkopoliittikka noudatti tätä puolueettomuuspolitiikan linjaa, jolle saatiin merkittävimpien länsivaltojen tunnustukset. UKK korosti myös jatkuvasti sitä, että Suomen kansa kannatti valittua ulkopoliittista linjaa. Puolueettomuusretoriikassa historialliset ja maantieteelliset tekijät, suurvaltojen antamat tunnustukset sekä Suomen kansan osoittama kannatus muodostivat argumentaation premissit. Kekkonen korosti eri premissijä eri puhetilanteissa. Esimerkiksi länsivalloille puhuessaan hän kuvaili erittäin harvoin YYA-sopimusta puolueettomuuspolitiikan mahdollistajana, kun se taas NL:lle puhuttaessa oli hyvin keskeistä. Menettely on retorisesti järkevä: perusteina on kannattavinta käyttää tekijöitä, jotka yleisö todennäköisimmin hyväksyy.

Mainittuihin premisseihin perustuen Kekkonen pyrki vakuuttamaan yleisönsä siitä, että puolueettomuuspolitiikka oli paras keino pyrkiä rauhantilan säilyttämiseen, Suomen toimintapauteen sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Puolueettomuus ei ollut staattinen tila tai itseisarvo, vaan aktiivinen keino tavoitteiden saavuttamiseksi. Rauha oli tavoitearvoista selkeästi tärkein riippumatta yleisöstä. Rauhasta käsitteenä teki tosin ongelmallisen vallinnut kylmän sodan ilmapiiri. Kylmässä sodassa oli kyse negatiivisesta rauhasta, joka viittaa olemassa olevaan kansainväliseen konfliktiin, joka taasen on vain aseellisten voimatoimien käynnistymisen päässä todellisesta sodasta. Kekkonen kuitenkin markkinoi usein puheissaan kansainvälistä yhteistyötä, joka hänen mielestään oli jopa 'rauhan kaksoisveli'. Tällä rakennelmalla hän

puolusti vallinneen realistisen maailmankäsityksen vastaisesti positiivista rauhaa, joka oli idealistisen ajattelutavan mukaan saavutettavissa nimenomaan yhteistoiminnalla. Tällaista yhteisyyttä korostavat puolueettomuuden tavoitearvot olivat rauhan jälkeen tärkeimpiä puhuttaessa Neuvostoliitolle. Länsiyleisöille niistä harvemmin puhuttiin. Länsiyleisöt saivat puolestaan lähes järjestäen kuulla, että Suomen harjoittama puolueettomuuspolitiikka oli itsenäisen maan kansallisten etujen mukaista toimintaa. Ideaan perustuvat subjektiarvot olivat rauhan jälkeen tärkeimpiä länsiyleisöille.

Kotimaiselle yleisölle puhuessaan Kekkonen käytti yhteisyys- ja subjektiarvoja melko tasavertaisesti. Toisaalta kotimaiselle puolueettomuusretoriikalle oli tunnusomaista se, että puolueettomuuden rooli turvallisuuspolitiikan keinona jäi usein pimentoon. Sen todettiin kuuluvan olennaisesti maan ulko- tai turvallisuuspolitiikkaan, mutta sen asemaa suoranaisesti päämäärien saavuttamista edistävänä UKK ei riittävän voimakkaasti tähdentänyt.

Kekkonen puolueettomuusretoriikka eri yleisöille ilmentää kansainvälispoliittisen ajattelun suuntia ja antaa erilaisen käsityksen Suomesta. Länsipuheet ovat lähinnä realistista ajattelua. Ne antavat rohkeasti kuvan maasta, jolla on oma tehtävänsä ja joka on yksi itsenäisistä ja omia intressejään ajavista toimijoista kansainvälisessä järjestelmässä. Tällöin Suomi on myös itse vastuussa harjoittamansa ulkopoliittikan seurauksista. Puheet Neuvostoliitolle olivat sen sijaan huomattavasti varovaisempia. Näissä puheenvuoroissa Kekkonen antoi käsityksen maasta, joka edisti globaalia rauhanintressiä valikoimattomassa yhteistyössä kaikkien maiden kanssa. Tämä ajattelu sisältää selkeästi idealismin aineksia, mutta sen voi määritellä myös institutionalistiseksi sen korostaessa voimakkaasti kansainvälisten järjestöjen tärkeyttä rauhanasian edistämiseksi. Yhteistyöajattelu ei säilytä vastuuta yksittäiselle maalle subjektiivisuuden korostamisen tapaan, vaan harjoitetun politiikan ansiot ja tappiot jaetaan. Puolueettomuuspolitiikkaa käsittelevät puheet suomalaisyleisöille sekä 'muille' edustavat välittävää kantaa – niissä tavoitearvot jakautuvat tasaisemmin. Keskinäisen riippuvuuden käsite realismiin ja idealismin välille sijoittuvana kuvaa parhaiten näitä yleisöjä varten tehtyjä puhetekoja. Niissä Kekkonen antoi ymmärtää Suomen olevan itsenäinen maa, joka kuitenkin rauhanasian nimissä teki ketään syrjimätöntä kansainvälistä yhteistyötä. Epäilysten herätessä UKK alkoi yleisöjen vakuuttamiseksi tähdentää puheissaan subjektiarvoja.

Jaoin Kekkosen puolueettomuusretoriikan ajallisesti viiteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa (1956 – 58) puolueettomuus vielä etsi itseään, eikä se ollut merkittävä osa UKK:n ulkopoliittisissa puheissa. Yöpakkaskriisistä alkanut toinen vaihe (1958 – 61) voimisti puolueettomuutta jo selvästi. Se alkoi hiljalleen hahmottua puolueettomuuspolitiikaksi, jonka tehtävänä oli toimia keinona päämäärien saavuttamiseen. Toisessa vaiheessa myös länsiyleisöt tulivat mukaan, mikä erityisesti voimisti puolueettomuuden merkitystä Kekkosen puheessa. Puolueettomuus joutui nootikkriisissä todelliseen puntariin, kun NL ehdotti YYA-sopimuksen mukaisia sotilaallisia konsultaatioita Suomelle. Kansainvälistäkin huomiota herättäneestä nootikkriisistä selvittiin, ja alkoi puolueettomuusretoriikan kolmas jakso, kukoistuskausi (1961 – 1969). Kolmannella kaudella Kekkonen teki Suomen puolueettomuuspolitiikkaa tunnetuksi mitä erilaisimmille yleisöille – mukana olivat vahvasti myös kotimaan, länsivaltojen ja NL:n ulkopuoliset 'muut' yleisöt – useimmiten vaikuttavasti argumentoiden. Puolueettomuusretoriikan voimakas aktivoituminen pysähtyi kuitenkin syksyllä 1969, jolloin NL 'kielsi' Suomea puhumasta puolueettomuudesta. Tästä alkaneen vajaan vuoden jakson, puolueettomuuden kieltämisen kauden, aikana Kekkonen kuitenkin jatkoi puolueettomuuden mainitsemista puheenvuoroissaan. Siten kieltämisen mielessä ei tällä NL:n toimenpiteellä ollut merkitystä. Kesällä 1970 puolueettomuus teki 'virallisen' paluun, joka edellisen kriisin jälkimainingeissa koitui kohtalokkaaksi. Etenkin neuvostopuheissa puolueettomuus alkoi olla selkeästi YYA-sopimukselle alisteinen ja muissakin puheissa se sivuutettiin kevyesti. Puolueettomuutta ei enää perusteltu saati kuvailtu tarkasti, vaan siitä tuli itsenäisen maan ketään syrjimätön kansainvälinen yhteistyömuoto, jonka tarkoituksena oli edistää rauhanasiaa. Puolueettomuusretoriikka oli mennyttä; oli laskeuduttu puheen tasolle.

Pääongelman Kekkosen puolueettomuusretoriikalle muodosti suomettuminen. Tämä ajattelu tuomitsi Suomen puolueettomuuspolitiikan ymmärtäen Suomen enemmän tai vähemmän Neuvostoliiton käskyläiseksi. UKK jaksosi kuitenkin taistella koko presidenttikautensa ajan tätä niin koti- kuin ulkomaistakin kritiikkiä vastaan. Suomettamista itseään voi puolestaan kritisoida siitä, ettei puolueettomuutta ymmärretty turvallisuuspolitiikan keinoksi. Puolueettomuus ei sinänsä ollut päämäärä, vielä vähemmän itsetarkoitus. Suomi ei Kekkosen johtamana pyrkinyt puolueettomaan asemaan, jossa tasapainoiltiin idän ja lännen välissä. Puolueettomuuden, nimenomaan aktiivisen puolueettomuuspolitiikan, avulla pyrittiin saavuttamaan tavoitteita, jotka olen ryhmitellyt rauhaan, kansainväliseen yhteisyyteen sekä Suomen subjektiiviteen. Suomettajat kritisoivat päämääräksi luulemaansa turvallisuuspoliittista keinoa.

Suomi oli presidentti Urho Kekkosen kaudella puheessa poliittisesti puolueeton Pohjoismaa. Se oli historiallisten ja maantieteellisten tekijöiden valossa ja kylmän sodan jäätävän ilmapiirin kansainvälinen järjestelmä huomioon ottaen vähintäänkin kohtuullinen saavutus.

LÄHDELUETTELO

- Apunen O. *Tilinteko Kekkosen aikaan*. Helsinki, Kirjayhtymä, 1984
- Baylis J. & Rengger N.J. *Dilemmas of World Politics*. Oxford, Clarendon, 1992
- Berndtson E. *Politiikka tieteenä*. Helsinki, VAPK-kustannus, 1992
- Buzan B. *People, States and Fear*. Harvester Wheatsheaf, 2. painos, 1991
- Buzan B, Kelstrup M, Lemaitre P, Tromer E & Waever O. *The European Security Order Recast*. London, Pinter, 1991
- Calvocoressi P. *World Politics Since 1945*. London, Longman, 6. painos, 1991
- Herlin I. (toim.) *YYA-Suomi*. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1993
- Hobsbawm E. *Age of Extremes*. London, Abacus, 1994
- Holsti K.J. *International Politics*. Prentice Hall, 7. painos, 1995
- Hunter N. *Spotlight on the Cold War*. Wayland, Hove, 1986
- Huru J & Jalonen O-P. (toim.) *Eurooppalaistuvan Suomen turvallisuushaasteet*. Tampereen Rauhan ja konfliktintutkimuskeskus, 1995
- Jakobson M. *Finnish Neutrality*. London, Hugh Evelyn, 1968
- Jussila O, Hentilä S, Nevakivi J. *Suomen poliittinen historia 1809 - 1995*. Helsinki, WSOY, 1996
- Kekkonen U. *Puheita ja kirjoituksia II*. Helsinki, Weilin+Göös, 1967
- Kekkonen U. *Neutrality - the Finnish Position*. London, Heinemann, 1970
- Kekkonen U. *Kirjeitä myllystäni 1 - 2*. Helsinki, Otava, 1976
- Kekkonen U. *Nimellä ja nimimerkillä 1 - 2*. Helsinki, Otava, 1977
- Kekkonen U. *Suomen turvallisuuspolitiikka*. Helsinki, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 1980
- Kekkonen U. *Tamminiemi*. Espoo, Weilin+Göös, 1980
- Kirby D.G. *Finland in the Twentieth Century*. London, C. Hurst & Company, 1979
- Krosby H.P. *Kekkosen linja*. Helsinki, Kirjayhtymä, 1978
- Maude G. *The Finnish Dilemma - Neutrality in the Shadow of Power*. Oxford University Press, 1976
- Miller W. *Yhdysvaltain historia*. Porvoo, WSOY, 1969
- Palonen K. *Tekstistä politiikkaan*. Helsinki, Vastapaino, 1988
- Perelman C. *Retoriikan valtakunta*. Tampere, Vastapaino, 1996
- Suhonen P. *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Juva, WSOY, 1988
- Suomen ulkoasiainministeriö. *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1968 - 1981*. Helsinki, Ulkoasiainministeriö 1968 - 1981

Visuri P. *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Juva, WSOY, 1997

Väyrynen P. *Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa*. Helsinki, Otava, 1996

Aikakauslehti

Arter D. 'The EU Referendum in Finland on 16 October 1994: A Vote for the West, not for Maastricht' *Journal of Common Market Studies*, numero 3, Syyskuu 1995

Sanomalehdet

Knipe M. *Looking Both Ways in Europe*. The Times, London, 17.10.1995

Jakobson M. *Kekkonen ja uudet vaaran vuodet*. Helsingin Sanomat, 31.10.1996

Sopimus

Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä (YYA-sopimus), 6.4.1948

Kirje

Ahtisaari M. (Suomen Tasavallan Presidentti) – Tuominen P. 25.4.1997

Haastattelut

Bielfeldt C. *Yliopiston opettaja, Valtio-opin laitos, Innsbruckin yliopisto, Itävalta*. 20.5.1997

Schneider G. *Professori, Valtio-opin laitos, Stuttgartin yliopisto, Saksa*. 5.5.1997

Luennot

Buzan B. *University of Westminster, Lontoo*. 20.2. – 18.4.1997

Kivimäki T. *Helsingin yliopisto*. 13.10.1994

Tarkka J. *Kekkosen ajan uusi kuva*. Kaukametsän opisto, 17.2.1997

Internet

Suomen ulkoasiainministeriö, <http://www.vn.fi/um>

Suomen puolustusministeriö, <http://www.vn.fi/plm>

Liite 1.

SUOMEN PUOLUEETTOMUUSPOLITIIKAN VAIHEITA

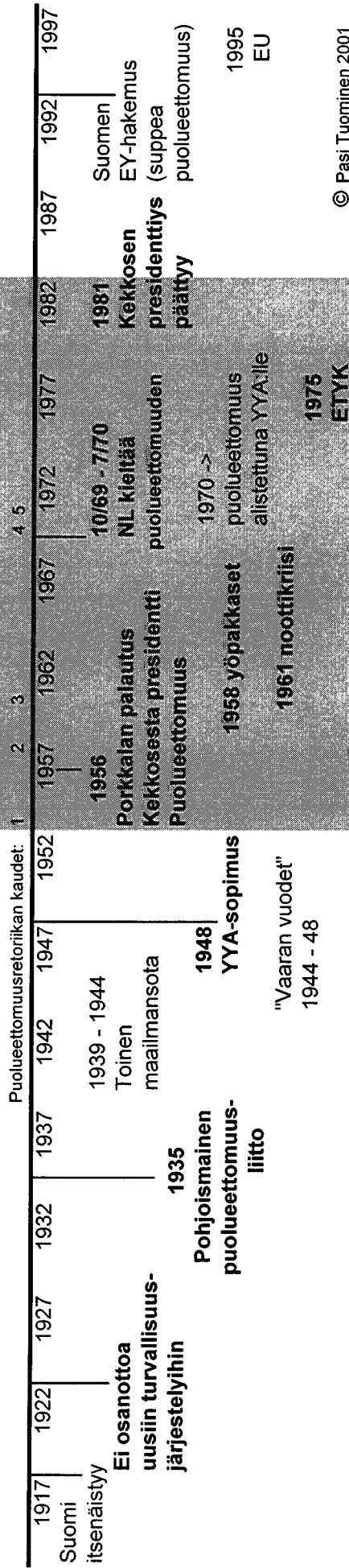
KYLMÄ SOTA

1948 Berliinin saarto
1950-3 Korean sota
1961 Berliinin muuri
1968 Prahan kevät
1975 Vietnamin sota päättyy

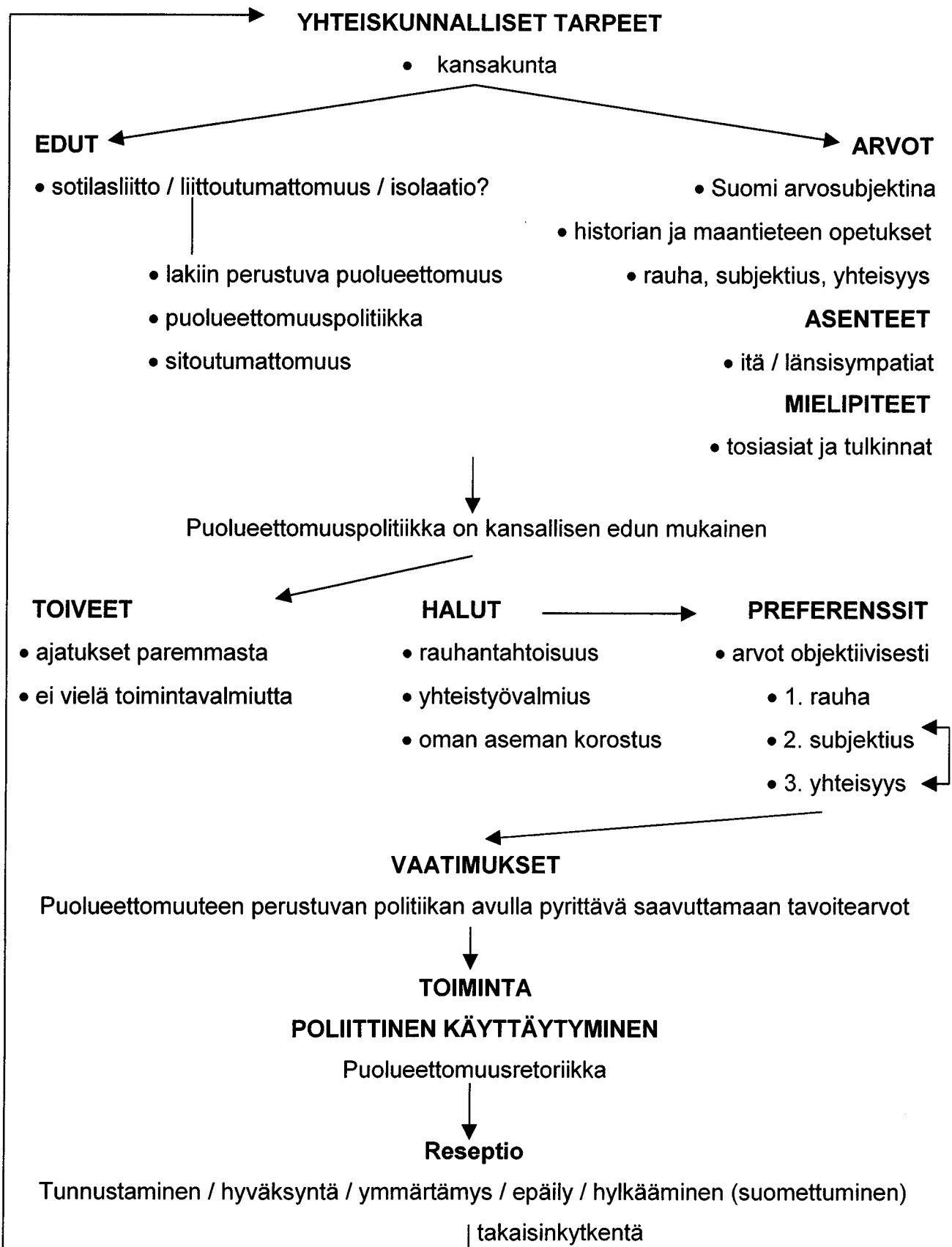
NEUVOSTOLIITTO

1956 Hrustsev:
tunnustus
n. 1964 Brezhnev
1969 - 1970 puolueettomuuden
kieittäminen

LÄNSIVALLAT

URHO KEKKOSEN PUOLUEETTOMUUSRETORIikka
JA TURVALLISUUSPOLIITTINEN PROSESSI

Liite 3.

Tasavallan Presidentti

25.04.97

Opiskelija Pasi Tuominen

University of Westminster

Suomen ulkopolitiikassa pyrittiin kylmän sodan oloissa 1940-luvun lopulta 1980/90 –lukujen vaihteeseen soveltamaan puolueettomuuspolitiikkaa. Halusimme etenkin huolehtia siitä, että Suomi ei sotkeudu suurvaltakriiseihin. Tässä asetelmassa YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa täsmensi puolustustehtäväämme niin, että otimme huomioon myös naapurimaamme strategisen edun. Tietenkin olisimme torjuneet hyökkäyksen mistä tahansa se olisi tullut.

Kylmän sodan jälkeen purkautui YYA-sopimus, eikä Euroopassa ole suurvaltojen vastakkainoloa. Suomen ei tässä tilanteessa, mihin kuuluu myös jäsenyys poliittisessa solidaarisuusyhteisössä, EU:ssa, ole mielekästä pyrkiä puolueettomuuteen, vaan yhteistyöhön etenkin EU:n vahvistamin keinoin ja tarjoamin mahdollisuuksin. Sotilaallisesti Suomi on liittoutumaton, mutta tekee jatkossakin velvollisuutensa kehitettäessä laajaa kansainvälistä yhteistyötä mm. rauhan- turva- ja kriisinhallintatoiminnoissa.

Terveisin Martti Ahtisaari